

Miha Naglič

NI ZA
IZPOSOJO
NA DOM

KDO JE KDO NA ŽIROVSKEM, NEKOČ IN DANES

LETNIK XIX. (1998)

ŠTEVILKA 28

KDO JE KDO
NA ŽIROVSKEM
NEKOČ IN DANES

To besedilo posvečam spominu na duhovnika Jerneja Lenčka, ki je pred 140 leti prvi opisal celoto »Žirovskega sveta«. Objavljam ga ob 250. obletnici rojstva Martina Nagliča, učenega jezuita iz Žirov, ob 100. obletnici smrti Simona Seljaka, visokega cesarskega uradnika na Dunaju, in ob 70. obletnici rojstva Leopolda Suhodolčana, slovenskega pisatelja, rojenega v Žireh žirovski materi. In vsem materam, ki so rodile in skupaj z očeti vzgajale v tem pisanju imenovane posameznike, ustvarjalce.

ÖB 293/19(1992)

D 191000818

Miha Naglič

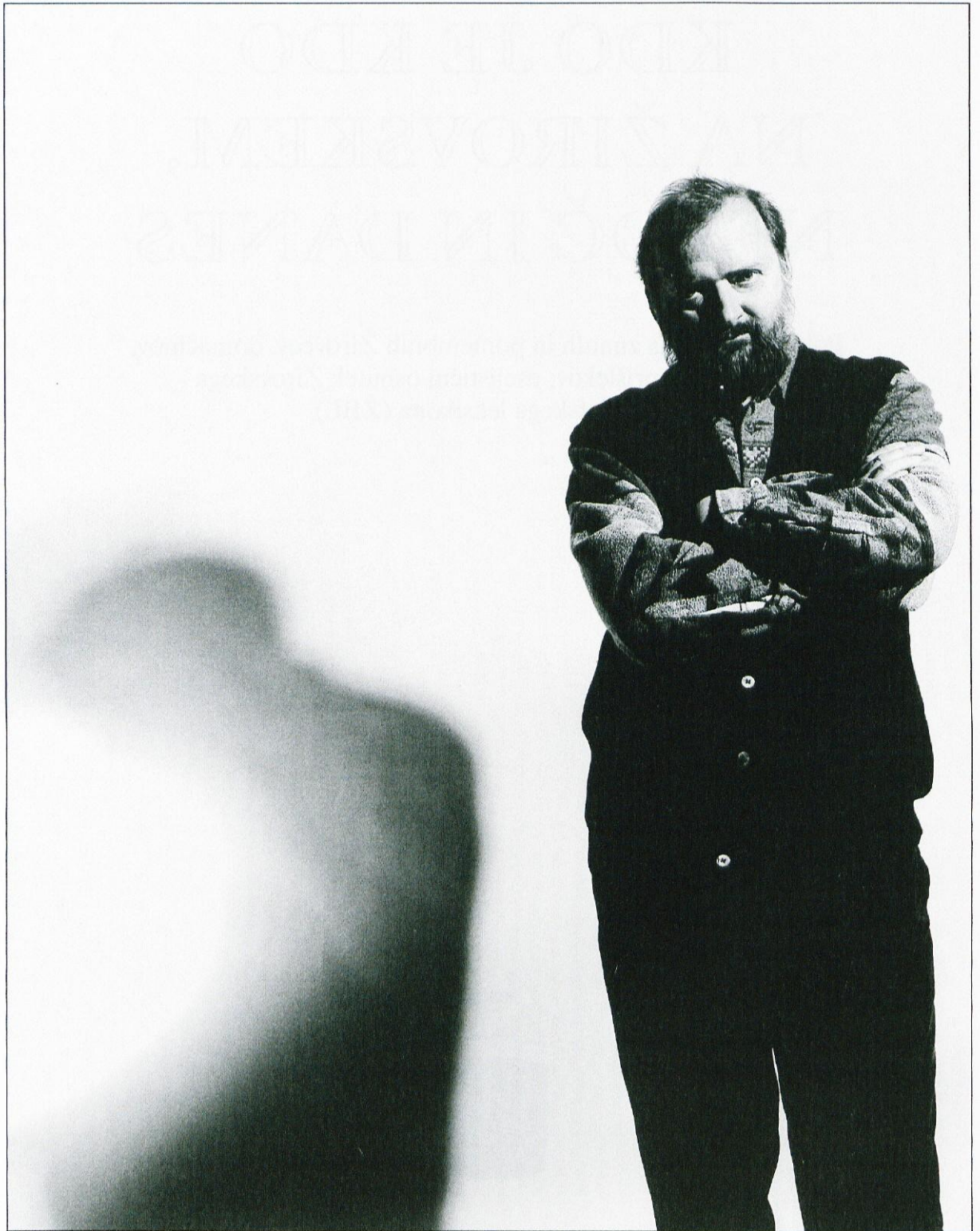
KDO JE KDO NA ŽIROVSKEM, NEKOČ IN DANES

Poldruga stotnija znanih in pomembnih Žirovcev, domačinov,
rojakov in prišlekov; esejistični osnutek Žirovskega
biografskega leksikona (ŽBL)

LETNIK XIX (1998) 20. ZVEZEK ŠTEVILKA 28

ŽIRI, 1998

Miha Naglič

Foto: Janez Pelko, 1997

Ste se že kdaj vprašali, koliko je pravzaprav Žirovcev, bodisi domačinov bodisi rojakov in prišlekov, za katere bi lahko rekli, da so »znani in pomembni«? Pa ne zato, da bi bili »kaj več«. Ne, preprosto zato, ker jim je bilo dano, ker so se trudili, da bi za sloves in razvoj svojega kraja prispevali več, kot je običajno. Splošno mnenje je, da takih ni (bilo) prav veliko; večina bi v tak izbor nemara uvrstila le nekaj župnikov in zdravnikov pa še kakega direktorja in umetnika. Če se tega razgleda lotimo temeljiteje, se nam prikaže čisto druga slika: »znanih in pomembnih« Žirovcev je za celo stotnijo!

Razgled z Vrha Svetih Treh Kraljev

Z razgledovanjem po izbranih Žirovcih začnemo tam, od koder je najlepši razgled na Žirovskem: na Vrh Svetih Treh Kraljev, na vzhodnem koncu te celote. Od tod se vidi skoraj vse, kar je v teh krajih videti mogoče: pod širono kupolo neba je ta dežela kakor nepravilna cerkev. Glavni oltar je tam daleč na Triglavu, stranski so vse naokoli: severni na Grintavcih, južni na Snežniku, vzhodni na Krimu, zahodni na vrhovih Trnovskega gozda. Približno tako, saj je vse malo zamaknjeno. Najbližja vrhova darovanja sta pa severozahodno, pomožna triglavska podoltarja: Porezen na levi in Blegoš na desni. In pod njima Žiri. Starožirowsko je vse, kar se vidi najbližje na severu, zahodu in na jugu: od Lavrovca prek Žirovskega in Mrzlega vrha, ledinskega Gradišča, dolskega Kovka in Mravljišča nad Zavratcem do Gradišča nad Rovtami. To so vrhovi, pod njimi so zavetniki: od sv. Lenarta na Dobračevi, ki varuje vrh žirovske doline, prek sv. Kancijana, sv. Jakoba starejšega in sv. Tomaža apostola, ki varujejo Breznico, Ledine in Vrsnik, do sv. Urha in sv. Katarine, ki bdita nad Zavratcem in Medvedjim Brdom; tik pod nami je hlevnovrški zavetnik sv. Nikolaj, nad njim v ozadju sv. Mihael nadangel, zavetnik Rovt, levo od njega pa še cel paternošter dolomitskih cerkva.

Bližnji razgled je še bolje uzreti in zapopasti tako, da se najprej obrneš proti jugu, s pogledom levo od Rovt. Tu je Gradišče, pod katerim izvira Sovra. Potem se počasi obračaš v desno in z očmi slediš komaj vidni črti, ki jo v gričevje zarezuje Sovra, ko steče najprej proti zahodu, potem se v Sopovtu obrne in naravna proti severu, do Fužin, skozi katere teče po poldnevniku, na Trebiji oziroma na drugi strani Žirovskega vrha pa se obrne nazaj proti vzhodu. Sora Žirovsko dobesedno obteče, od južne po zahodni na severno stran. Tako obide dva razmeroma dolga, hribovita in plečata pomola; eden je od Žirovskega Vrha, drugi je tisti, ki se z našega razgledišča steguje vse do Goropek, med njima je dolina Račeve, ravnata se pa oba od jugovzhoda proti sverozahodu. Da je tako, se še najlepše vidi z nasprotnega konca, z južnega dela vrha Ermanovca, od Vrhovčka: pod nami je Žirovska kotlina, v katero se zajeda goropeški pomol, desno je Sovrina, levo dolina Račeve in nad njo spet Sveti Trije Kralji!

Silhueta žirovskega dela toka Sore ima obliko prvega dela okroglega oklepaja; znotraj njega je večji del Žirovskega, na desni ga zaklepa Žirovski vrh. Če to silhueto pogledamo na zemljevidu, vidimo, kako ji je podobna, čeprav večja, silhueta Idrijce, ki je kot zadnji del okroglega oklepaja: najprej teče z Vojskega proti jugovzhodu, potem se v Idrijski Beli kar nenadoma premisli in obrne na sever. Vzporedno s Soro teče in ji kaže hrbet, skrita v dolini, ki je ožja in več kot sto metrov bolj globoka; na oni strani Mrzlega vrha začne počasi zavijati na zahod. Obe reki izvirata v Rovtarskem hribov-

ju, njuni dolini se najprej zbližata, potem pa obrneta vsaka na svojo stran, vsaka svojemu morju naproti. Gornja Sovra, ovijajoča goropeški pomol in Vrh Svetih Treh Kraljev, tvori mitično območje Žirovskega; upravno je za nas izgubljeno, naravno, zgodovinsko in duhovno nam pripada še naprej. Območje gornje Sovre je za Žiri nekaj takega, kar je Kosovo polje za Srbe in Gosposvetsko polje za Slovence.

Žirovsko opredeljujem kot zemljepisno in zgodovinsko celoto; zemljepisno kot porečje zgornje So(v)re, kot ozemlje, ki ga odmaka ta reka s svojimi pritoki, pri čemer se le-to skoraj popolnoma ujema z ozemljem, ki sta ga od okoli 1030 do 1803 »pokrivala« hlevnovrški in žirovski urad loškega gospostva freisinških škofov in župnija Žiri – dokler le-ta v času jožefinskih reform ni bila razdeljena na štiri: Ledine, Vrh Svetih Treh Kraljev, Zavratac in Žiri. Zgodovinski procesi, ki jih je sprožila francoska revolucija, so to izjemno skladno naravno in družbeno celoto dobesedno in najbrž nepovratno razbili med različne občine, okraje, regije in države na eni ter župnije in škofije na drugi strani. Zdaj, ko se obeta nova razdelitev škofij v slovenski metropoliji, bi bila izjemna priložnost za ponovno duhovno združitev Žirovskega. Župniji Zavratac in Ledine bi se morali vrniti v ljubljansko škofijo, saj je prav čudno, da imajo verniki, ki žive v Posorju, škofa ob Jadranskem morju, v Kopru! Prava nesreča za nas pa bi bila, če bi nova škofija nastala tudi na Gorenjskem; v tem primeru bi od nas odrezali še Svete Tri Kralje in sv. Martin bi sredi svoje doline ostal sam, kot najjužnejši gorenjski patron. Bog ne daj.

Jernej Jereb, prvi po imenu znani podobar in slikar z Žirovskega

V današnji župniji (tedaj še »lokaliji«), katere središče je dobesedno na Vrh, v cerkvi sv. Treh kraljev, se je okoli 1825, ko je ta kraj sodil v žirovsko občino in župnijo, rodil JERNEJ JEREB (SBL), podobar in slikar. Podobarstva in pozneje še slikarstva se je učil od 1838 v priznani delavnici mojstra Jurija Tavčarja v Idriji; pet let je bil pri njem za vajenca, nato še sedem let za pomočnika. Potem je nastopil samostojno podobarsko pot in se za stalno naselil v Metliki, »ker je dobival največ naročil iz Bele krajine«. Njegova dela so raztresena po številnih belokranjskih in kočevskih cerkvah, na več kot 20 krajih oziroma župnijah (glej SBL). Zdi se, da je posebno pozornost zbudil njegov ikonostas (pregraja z ikonami pred pravoslavnim oltarjem) za novo cerkev uniatov v Metliki. Datum in kraj njegove smrti nam nista znana. Brez dvoma pa lahko zapišemo, da je mojster Jernej z Vrha prvi po imenu znani v dolgi vrsti likovnikov, ki so se rodili na Žirovskem (genius loci?) ter nato ustvarjali doma in po svetu.

Z Vrha, ki ga je osvetlila luč modrih z Vzhoda, bi se lahko spustili naravnost v Žiri, po grebenu, ki se prav od tod počasi in neprekinjeno zavleče čez Opale do Goropek, ali še bolj naravnost, po dolini Račeve. Vendar se odločimo drugače: spustimo se na južno stran, mimo Sv. Nikolaja in Sv. Miklavža pod Sv. Mihaela, čez Hlevni Vrh in Praprotno Brdo do rovtarskega zaselka Sovra (ta sodi že v naselje Rovte), nad katerim izvira reka našega rodu. Tu, pri izviru Sovre, je v zemljepisnem smislu najvzhodnejša točka »Žirovskega sveta«, kakor ga je pred 140 leti (Slovenski romar, 1858) prvi imenoval in opisal Jernej Lenček.

Pogled na Hlevni Vrh pod Vrhom Svetih Treh Kraljev; nedaleč stran izvira Sora, tu nekje je bil doma podobar Jernej Jereb

Foto: Tone Mlakar

Recimo tedaj, da smo pri izviru naše reke, ki je tu še pohleven potoček. Ob njem se spustimo v Popitovo grapo in po njej do Sopota, kjer se Sovri pridruži Rovtarica (večina ljudi jo ima zmotno za Soro); ob njej je speljana glavna cesta proti Rovtam in Logatcu. Od tod se spustimo proti Žirem, skozi sotesko mimo Matjaževih kamr. Te so po Vrhju Svetih Treh Kraljev druga imenitnost naše poti. Tu je namreč najstarejše nam znano in izpričano zadrževališče človeka v teh krajih in na Gorenjskem – že okoli 50.000 pr. n. š. so vanjo zahajali naši davni predniki. Dr. Ivan Turk, ki vodi izkopavanja v Divjih babah v sosednji dolini Idrijce (v Matjaževih kamrah pa je kopal še kot študent pod vodstvom svojega profesorja dr. Franca Osoleta in ga prav on opozoril na možnost paleolitskega najdišča), mi je zatrdil, da gre v obeh nahajališčih za iste ljudi. Matjaževe kamre bi lahko bile celo bogatejše od Divjih bab, vendar je Sovra, ki je tisočletja tekla skoznje, odplavila večino »dokazov« za to domnevo. Neandertalce iz Matjaževih kamr lahko brez pretiravanja razglasimo za Pražirovce in jih uvrstimo v morebitni ŽBL.

Homo sapiens neanderthalensis, občasni Pražirovec

HOMO SAPIENS NEANDERTHALENSIS, neandertalski misleči človek, je dobil ime po dolini Neanderthal v zahodni Nemčiji, blizu Düsseldorfa. Tu so 1856 v neki jami našli lobanjo te človeške vrste. »Neandertalski misleči človek je edina človeška vrsta, ki se je razvila na evropskih tleh. Neandertalec je edini pravi in hkrati prvi Evropejec. O tem, da je imel vse lastnosti človeka, so znanstveniki dolgo dvomili. Neandertalci so pokopavali umrle, kar pomeni, da so imeli nekakšno predstavo o posmrtnem življenju. Bili so lovci, ki so se odlično znašli v najtežjih razmerah ledene dobe.« Navedene besede so zapisali strokovnjaki v zloženki ob razstavi Neandertalec in njegova piščal (Narodni muzej, 1997).

Neandertalci so živeli v obdobju od okoli 150.000 do 35.000 pr. Kr. Njihovo izginotje je skrivnost. Ena od domnev je, da so horde kromanjoncev (*Homo sapiens sapiens*), ki so se v Evropo priselile z juga in vzhoda in katerih potomci smo mi, intelektualno manj razvite in slabše oborožene neandertalce preprosto pobile; toda le moške in starejše ženske, otroke in mlade, še »uporabne« ženske so posvojili. Tako je razložljivo tudi dejstvo, da ima marsikdo med nami še zdaj kako neandertalsko potezo. Neandertalec je bil čokat in manjše rasti (nižji od 1,5 metra). »Arhitektura« glave je bila »dolihokefalna«, dolgoglava. To pomeni, da je bila glava, gledana v profilu, vsaj za četrtno večja kot po širini. Imela je močne nadočasne kosti (pravi »vizir«) in daleč naprej štrleči »žvečilni aparat«. Možgani so bili sploščeni in tudi sicer drugače strukturirani ter so premogli prostornino okoli 1450 kubičnih centimetrov ...

To so v glavnem dejstva. Kar me vznemirja, je tale možnost: neandertalec, Pražirovec, sedi vrh strmega pečevja Matjaževih kamr in se ozira po dolini pod seboj. V trenutku otožnosti ali posebne radosti vzame v roko piščal in zapiska, žalostno ali veselo. Zvoki praglasbe se pred petimi ali štirimi desetisočletji razlegajo po dolini Sovre, od Sopota do Podklanca in po nasproti ležečih hleviških bregovih ... Če bo obveljala domneva dr. Turka – da priča v Divjih babah najdena piščal o višjih duhovnih zmožnostih neandertalca – potem je možna tudi pravkar zapisana!

Homo sapiens neanderthalensis, neandertalski misleči človek, ki se je občasno zadrževal v Matjaževih kamrah; podoba iz zloženke ob razstavi Neandertalec in njegova piščal (Narodni muzej Slovenije, Ljubljana 1997)

Matjaževe kamre, pogled v notranjost
Foto: Andrej Mihevc, januar 1987

Jakob Mravlje, prvi pravi komunist na Žirovskem

Pod Matjaževimi kamrami se soteska Sovre počasi razširi in voda priteče v ravnico sredi visokih bregov. Tu je Podklanec, uradno najjužnejše naselje na Gorenjskem. Cesta, po kateri se pripeljemo ob Sovri navzdol, dela tu velik ovinek v desno. Že pred tem se na desni odcepi in dvigne cesta v Izgorje, sredi ovinka pa na levo v Ravne. Pred tem odcepom stoji ob vodi majhna lesena hišica, za sedanje pojme bolj obcestna baraka kot hiša. Postavil jo je že pred 2. svetovno vojno JAKOB MRAVLJE, prvi pravi komunist na Žirovskem, stari oče Spomenke Hribar. Rodil se je 10. julija 1894 pri Mravljinu v Hlevišah (to naselje zraven Izgorij je bilo tedaj v žirovski, zdaj je v logaški občini). Med 1. svetovno vojno je bil na fronti v Galiciji ujet in ko je v Rusiji izbruhnila revolucija, se je pridružil boljševikom. Po vrnitvi iz Sovjetske zveze je delal v rudnikih (Kočevje, Trbovlje), vendar so ga zaradi njegovega zavzemanja za delavske pravice povsod odpuščali. Zato se je v začetku 1924 preselil k ženini sestri v Francijo, v rudarsko mesto Lens, v pokrajini Nord, na severozahodu države. Tu je nastala cela kolonija Slovencev. Mravlje je tudi tu nadaljeval svoje razredno delovanje in postal član KP Francije. Deloval je zlasti proti vplivu klera na delavce. Leta 1932 so ga poklicali na policijo in mu ukazali, da mora v 24 urah zapustiti Francijo. Jakob se je s hčerjo Jelico zatekel na jugoslovanski konzulat v Lille. Tam so ga podučili: »Mravlje, vi bi bili boljše naredili, ko bi se brigali za svojo družino, ne pa za politiko!« Odgovoril je: »Zato sem izgnan, ker se borim tudi za druge in ne samo za svojo družino!«

Na Jesenicah so ga pričakali žandarji z nasajenimi bajoneti. Konfinirali so ga v njegovo matično občino Žiri, kjer se je preživljal kot dninar in bil pod stalnim policijskim nadzorom. Tedanji župnik Ivan Pečnik (o njem pozneje) mi je pravil, kako ga je Mravlje nekoč, ko si je (zaradi dušnopastirskih potreb in velikosti župnije) ravno kupil nov avto, zaustavil na cesti, kjer je delal kot cestar. In mu ves razburjen očital, kako si upa kot duhovnik privoščiti tak luksuz na račun revežev, namesto da bi bil sam zgled ubožnega krščanskega življenja ... Ko je prišla druga vojna, so ga znova preganjali. Najprej so ga že februarja 1941 internirali v Užice, vendar se je že pred začetkom vojne peš vrnil domov. Nemci so ga mobilizirali kot delovnega obveznika in poslali delat v Škofjo Loko in na Koroško. Ker je sodeloval s partizani, so ga 1944 internirali v Dachau, kjer je od izčrpanosti umrl po osvoboditvi, konec maja 1945. Natančen datum ni znan.

Frančiška Mravlje, prva žrtev »državlanske vojne« na Žirovskem

---

Jakobovo hčer Fani so 7. maja 1942 likvidirali partizani. Našli so jo mrtvo sredi glavne ceste. Postala je prva žrtev na strahovito dolgem seznamu likvidacij na Žirovskem, Spomenka pa v svojih spisih priznava, da je bila prav tetina tragično nepotrebna smrt povod za njeno razmišljanje in pobudo o narodni spravi. »Ko sem začela pisati o državljanski vojni in nujnosti sprave, so mi nekateri očitali, da se zato tako 'zaganjam', ker hočem rehabilitirati teto. Te še poznala nisem, umrla je, ko mi je bilo petnajst mesecev, in nikoli me sploh videla ni, ker sem tedaj živela v Beogradu. Vprašujem pa se, kdo bi jo lahko rehabilitiral? In zakaj? Zaradi njene

Hišica v Podklancu št. 1; že pred 2. svetovno vojno jo je postavil Jakob Mravlje
Foto: Janez Pelko

Frančiška Mravlje (1923-42),
prva žrtev državljanske vojne na
Žirovskem
Foto: Holynski, Ljubljana

mladostne nepremišljenosti? Plačala jo je z življenjem! Vsa ta leta je bilo, kot da sploh nikoli ni živela, tudi v družini je bila zamolčana. Stara mama pa mi je nekoč vendarle povedala, kako je bilo tiste noči: potrkalo je na vrata, Fani je odprla in šla za nekaj minut ven. Nato se je vrnila in veselo rekla svoji mami: No, mama, zdaj pa jaz grem, ne bodi v skrbeh! In je šla. Zjutraj so materi povedali ljudje, ki so šli k maši, da leži mrtva sredi ceste. Mati je, nora od strahu in žalosti, tekla nekaj kilometrov po makadamski cesti in še opazila ni, da ji je žebelj v čevlju razmesaril vso peto. Svojo hčer je našla sredi ceste onečaščeno, krvavo gmoto, mrtvo.«

Karel Leskovec, partizan iz Rovt (»črna ovca«), komandant Prešernove brigade in partizanski pisatelj, je svoje videnje njene smrti opisal v Križpotjih. »... so partizani ubili Mravljincevo hčer s Podklanca. Obdolžili so jo, da je izdajalka. Dekle sem dobro poznal in vem samo to, da je rada hodila z italijanskimi oficirji in ti so jo večkrat odpeljali kam na zabavo. Da bi kaj vedela o aktivistih Osvobodilne fronte, se ni nikomur sanjalo in tudi verjel ni tega nihče. Ljudje so jo našli v nedeljo zjutraj sredi ceste mrtvo. Na prsih ji je ležal papir: Tako se bo zgodilo z vsakim, ki bo izdajal slovenski narod. Nihče ni povedal ljudem, zakaj so partizani dekle ubili, zato je bil učinek na večino prebivalstva drugačen, kot so pričakovali tisti, ki so to storili. V Rovtah, ob meji, ljudje niso imeli za tak greh, če je kakšno dekle rado hodilo z Italijani. To se je dogajalo že pred vojno. Prav zato bi morali partizani ljudem ob meji tak ukrep bolje razložiti.« – Spomenkin komentar: »Kako boš 'bolje razložil' tak brezumni poboj dekleta, ki je v svoji mladosti spregledalo, da so italijanski vojaki, ki so bili včeraj graničarji, danes okupatorji?«

FRANČIŠKA MRAVLJE, rojena 7. marca 1923 v Hlevišah, bi lahko prišla v ŽBL kot prva žrtev komunističnega nasilja na gorenjskem jugu. Tako bi jo razložili tisti, ki to nasilje »pogrevajo«. Jaz bi rekel raje: žrtev slovenske nestrpnosti in duhovne omejenosti, rdeče in črne. Kraj, kjer je bila ubita, je bil takrat v Ljubljanski pokrajini, pod Italijo, vendar to zdaj ni posebno pomembno ob dejstvu, da je človeška neumnost večna in brezmejna. Dejstvo, na katero kaže spominjati in opominjati.

Spomenka Hribar, »slovenska Antigona«

Tu moramo seveda dodati vsaj še kratko biografijo osebe, ki je ta del pisanja »zakrivila«. Dr. SPOMENKA HRIBAR, filozofinja, sociologinja in publicistka se je rodila 25. januarja 1941 v Beogradu. Očeta ji je vzela vojna. Po vojni, ko ji je bilo pet let, sta se z mamo vrnila v Žiri. Spomenka je nekaj časa živela pri stari mami v Podklanču, v prej omenjeni hišici, ki jo je postavil stari oče Jakob. Pozneje sta z mamo živeli v Žireh. Po gimnaziji v Škofji Loki je študirala filozofijo in sociologijo. Doktorirala je s tezo Hierofanija /= pojavljanje svetega/ v besedilih Edvarda Kocbeka (1997). Najdlje je bila zaposlena na Fakulteti za sociologijo, politologijo in novinarstvo (zdaj Fakulteta za družbene vede) v Ljubljani, raziskovala je sociologijo religije. V slovenski javnosti je zaslovela sredi osemdesetih let s svojo pobudo o narodni spravi. Na volitvah 1990 je bila izvoljena za poslanko Demosa oziroma Slovenske demokratične zveze, pozneje Demokratske stranke, kar je ostala do volitev 1992. Po teh se je upokojila in odtlej deluje samo še z močjo besede.

S p o m e n k a H r i b a r

PARADIGME

DOLOMITSKA IZJAVA

Spomenka Hribar, Dolomitska izjava, Ljubljana 1991; fotografija z naslovnice Marjan Paternoster

Kot smo videli, izvirajo Mravljetovi (Mravljinčevi) iz Hleviš nad Matjaževimi kamrami. Prav v Podklancu pa je glavna domačija tista, ki se ji reče Pri Pucu. Od tod izvira ena od vej tega rodu, ki se je v slovenskem javnem življenju izrazito in po svoje prav močno uveljavila. Na njenem začetku stoji Franc Puc, ki se je rodil v Podklancu, življenjska pot pa ga je zanesla v Ljubljano, kjer je postal sodni sluga. Poročil se je z Marijo Škrbe iz Žužemberka. V Ljubljani se jima je 6. avgusta 1879 rodil dr. DINKO PUC (ES, PSBL), ki je postal eden najvidnejših slovenskih politikov med obema vojnama. Živeli so revno, a Dinko je 1898 kljub temu maturiral na gimnaziji. V gimnazijskih letih se je »obetavno poskušal v leposlovju«. Ker je hotel po maturi nadaljevati študij, mu spričo revščine ni preostalo nič drugega, kot da gre v semenišče. Ko je dobil Knafljevo štipendijo, je odšel v Gradec študirat pravo. Doktoriral je na Dunaju 15. julija 1904.

Preden nadaljujemo, opravimo najprej z njegovimi leposlovnimi poskusi. Dinko je bil član dijaškega društva Zadruga. V njej je spoznal tri leta starejšega Ivana Cankarja, Karla Kavčiča in Ivana Štefeta. Cankarja so 7. marca 1896 izključili iz Zadruga. V Tajniški knjigi piše, kako so 21. marca izključitev potrdili, nakar je Novak prebral »berilo obolelega Puca, zatem pa tega spisa Cankarjevo oceno«. V svojih pismih bratu Karlu naroča študent Cankar z Dunaja 4. novembra 1896 in 1. marca 1897 pozdrave tudi za Puca. In izrecno sprašuje: »Ali Puc kaj piše?«

No, Puc ni šel po Cankarjevi poti. Postal je pravnik. Kariero je začel 1903 v Gorici kot koncipient pri odvetniku dr. Treu, 1910 je tu odprl svojo odvetniško pisarno. Po vojni se je 1920 s pisarno vred preselil v Ljubljano, kjer se je vse bolj posvečal politiki. Že na Goriškem je bil med vodilnimi liberalci. V Ljubljani se je pridružil liberalno usmerjeni Samostojni kmetijski stranki, bil 1920 izvoljen v ustavodajno skupščino Kraljevine SHS. Bil je eden redkih Slovencev, ki so glasovali za centralistično in unitaristično vidovdansko ustavo. Nekaj časa je bil minister za kmetijstvo v vladah Nikole Pašića in Nikole Uzunovića, minister brez listnice v vladi generala Pera Živkovića in nato do 1934 minister za socialno politiko in narodno zdravje v različnih vladah. Hkrati je bil večkrat izvoljen za poslanca in je deloval kot visoki funkcionar različnih liberalnih strank, bil podpredsednik JNS. Od 1927 do 1935 je bil župan Ljubljane. Županoval je zelo uspešno, tudi spričo dobrih zvez v Beogradu, več kot 9 let; »... v tem času je slovensko glavno mesto znatno povzdignil na področju javnih del in urbanistične ureditve ...« Dne 8. februarja 1935 je bil postavljen za 3. bana Dravske banovine, a le do 10. septembra istega leta, ko ga je zamenjal dr. Marko Natlačen. Od 1935 do 1941 je bil senator Kraljevine Jugoslavije.

Ob napadu na Jugoslavijo je vstopil v Narodni svet, vendar se je kmalu »pasiviziral«. Izpričani so njegovi stiki z OF. Ob uporu v Varšavi je general Leon Rupnik 11. septembra 1944 sklical sestanek 12 vidnejših politikov in Puc je bil med njimi. General jih je z besedami »Memento Varšava, memento Pariz!« posvaril, da jih bo smatral za osebno odgovorne, če se kaj takega zgodi v Ljubljani. Ko je Puc odvrnil, da to pač ni mogoče, ga je Rupnik zavrnil, rekoč: »Kar sem rekel, sem rekel!« Najbrž ni naključje, da je bil naš rojak naslednjega dne aretiran in poslan v Dachau, kjer je 23. februarja 1945 umrl za pegastim tifusom ... – Bog ve, ali sta se tam gori srečala z rojakom Jakobom Mravljetom?

Dinko Puc kot ljubljanski župan in vodja »slovenske poklonstvene deputacije«, ki se je šla januarja 1930, po uvedbi šestojanuarske diktature, poklonit kralju Aleksandru v Beograd (Ilustrirani Slovenec, 26. 1. 1930)

Sin dr. Dinka Puca je dr. Boris Puc (PSBL, 1907–75), pravnik, odvetnik in diplomat. Ta je bil od 1932 do 1948 poročen s pisateljico Miro Kramer, s katero sta se ločila in se je pozneje poročila s Francetom Miheličem. Njun sin je Matjaž Puc, geograf in muzealec, zdaj konzul RS v Argentini. Iz podklanške rodbine Puc izvirajo tudi Stojan Puc (1921), šahovski vele mojster, ter Gregor in Ivan Puc, žirovska ljudska umetnika, ki ju bomo posebej omenili pozneje ... V Podklancu (beri: pod rovtarskim klancem), kjer se začinja žirovska ravan, so torej korenine Pucovih. Od tod navzdol, vse do Žirov, so Brekovice. Sredi njih, ob mostu, čez katerega vodi cesta v Sovro in Žirovnico, nastaja vedno večji in vedno grši, kulturo krajine kazeči kamnolom.

Zavijemo v Sovro in se ustavimo pri hiši št. 3, kjer domujeta Milan Seljak in Vladimir Drol. Hiša je bila do septembra 1997, ko je pogorela, pravi muzej; lahko bi jo razglasili za kulturni spomenik. No, tudi obnovljena je (z nesebično pomočjo sovaščanov in gasilcev PGD Brekovice) tako, da si ta častni naziv še zmeraj zasluži. Nad glavnimi vrati je letnica 1861, ko se je hiši reklo Pri Pivku in je bila last Petričevih. Pozneje so jo kupili Abrahтови, največji posestniki v vasi. V njej je živel Ivan Seljak (1885–1970), po domače Anže; končal je kmetijsko šolo na Grmu pri Novem mestu in bil izredno natančen kmetovalec. Ženil se ni (če bi bil jezиков, bi rekel, da je nekaterim marsikaj prihranjeno, vendar se tega komentarja raje vzdržim). Za gospodinjo mu je služila njegova sestrična, mati v tem pisanju imenovanega Izidorja Rejca, ki je zato tudi sam preživel nekaj let v tej hiši. Zapustil jo je nečaku Milanu in zdaj se tukaj reče kar Pr' Milanu Abrahovmu.

Milan Seljak, nesojeni pevec, izvrstni glasbeni organizator, gospodar v hiši odprtih vrat

---

MILAN SELJAK se je rodil na sosednji domačiji 3. oktobra 1929. Ker se je že kot otrok izkazal glasbeno nadarjenega, ga je njegov stric, sam glasbenik (o njem pozneje), »vzel na preizkušnjo« v Dalmacijo, kjer je bil za župnika. Pri njem, v Janjini, je ostal štiri leta in pol, začel hoditi v gimnazijo, končal pa jo je v Ljubljani. Šolanje je nadaljeval na Akademiji za glasbo in absolvirал solo petje, z ambicijo, da bi postal operni pevec. Potem je tik pred diplomu (manjkal mu je samo še javni nastop) »prišel ob glas«. Prava tragedija. Razlaga jo z dejstvom, da je po naravi visoki bariton, šolal pa se je za tenorista in tako prenapel lastni glas. Si lahko mislite: to je podobno, kot če bi človek, ki se je šolal za pianista, izgubil roko ali prst na njej!

Tedaj je Julij Betetto, rektor akademije, odločil: »Če smo mu že glas vzeli, mu bomo vsaj službo dali!« Postal je umetniški vodja nastopov slušateljev akademije, skrbel za organizacijo tekmovanj in si s svojo vestnostjo in natančnostjo (podobno tisti, ki jo je stric izkazoval na kmetiji), pridobil med ljudmi, ki so zdaj slovenska glasbena elita, izjemen ugled in številne prijatelje. Dolga leta je bil tajnik Društva glasbenih umetnikov. Kot »kompenzacija« za izgubljeni tenor je na srednji glasbeni šoli končal kontrabas. Instrument, seveda. Po upokojitvi (1989) je kljub prošnji, da bi še naprej organiziral nastope, pretrgal vse vezi z akademijo in se za stalno naselil na stričevi, tedaj že njegovi domačiji v Sovri. Tu je odtlej »hiša odprtih vrat«; obiskov, ki so se v njej zvrstili, najbrž sploh ni mogoče prešteti.

Milan Seljak (levo) nazdravlja stricu Jernejku na srečanju pri Abrahtu v Sovri po njegovi zlati maši 2. 7. 1967 v Žireh

Jernej Seljak (v sredini, desno od njega župnika Ivan Pečnik in Viktorijan Demšar) na skupinskem posnetku ob 25. obletnici Katoliškega prosvetnega društva v Žireh
Foto: Štefan Mlakar, 19. 3. 1933

Jernej Seljak, »Abrahtov patrčk«, duhovnik po poklicu in glasbenik po duši

---

Po glasbeni obdarjenosti in gostoljubnosti je Milan podoben stricu Jernejku. To je bil JERNEJ SELJAK, duhovnik in skladatelj. Rodil se je 13. avgusta 1893 pri Abrahtu v Sovri, umrl 12. junija 1968 v samostanu pri sobratih frančiškanih na Brezjah, kjer je tudi pokopan. Po stari navadi je bil eden od sinov na kmetih namenjen za duhovnika. Narobe je bilo le to, da bi bil za to zahtevno delo bolj primeren brat Anže. Abrahtov Jernejko ni bil samotar, užival je v družbi, po značaju dobričina. Ob slovenščini, hrvaščini in latinščini je izvrstno obvladal nemščino in italijanščino, pozneje se je naučil še angleščine in esperanta. Bil je majhne postave, suh in »zaručen« (skodranih las), hodil je hitro kot veter. Svojega »športnega« značaja ni skrival; s svojimi mladimi župljani je igral nogomet, po navadi je bil za vratarja. Nazadnje je bil na Brezjah za spovednika. Ko se je prišel spovedat njegov nečak Ivan (Milanov brat), ga je kar prekinil, ga odvezal grehov in naročil: »Povej mami, da pridem na zelje!« Tega (in repo) je imel silno rad.

Žirovci so mo rekli »Abrahtov patrčk«, njegovi farani v Janjini pa »Don Kosta«. Oče Konstantin je bilo njegovo frančiškansko ime. Po škofijski gimnaziji in bogoslovju v Ljubljani je novo mašo pel v Žireh, na binkoštno nedeljo, 27. maja 1917. »Radi vojne je vsaka druga slovesnost izven cerkve, tako pogostitev itd., odpadla.« Tako v župni kroniki. Bil je pri frančiškanih v Dubrovniku, v tistem znamenitem samostanu na Stradunu, pod Minčeto, ki slovi po srednjeveški lekarni, knjižnici in veličastnem notranjem dvorišču (klavstrum). Pozneje je postal župnik v Janjini na polotoku Pelješac. Tu je našel svoj drugi dom. Župnišče je kot vnet zbiralec slik in knjig spremenil v galerijo in knjižnico. (Posebna zgodba, ki je tu ne kaže obnavljati, je usoda te zbirke, ki kaže na nekoliko čuden /blago rečeno/ odnos Cerkve do svojih služabnikov.) Pravi izziv za muzikologa bi bil popis njegovega skladateljskega opusa. Zložil je celo množico skladb, orgelskih in vokalnih. Posebno rad je zložil katero za prijatelje, soliste. Prijateljeval je z Matijo Tomcem, Mirom Gregorinom, Tomico Nerulicem ... Bil je odličen pianist in organist. V hiši sta bila zmeraj vsaj dva instrumenta, pianino in klavir.

Ob upokojitvi so mu hoteli Janjani postaviti majhno hišo, da bi ostal med njimi. Imeli so ga radi. Med vojno je mesto rešil pred hudo uro. Italijani so v nekem vinogradu zajeli skupino mož in fantov, ki se je odpravljala v partizane. Zaprli so jih v šolo, da bi jih pozneje postrelili, kraj pa požgali. Don Kosta je šel k poveljniku in pred njim izjavil, da je te ljudi sam poslal v tisti vinograd, delat in ne v partizane ...

Jakob Kavčič, Vrsničan, prvak slovenskih pravnikov pred 1. svetovno vojno

---

Sovra leži v sotočju Sovre in Žirovnice. Prva od tod in druga do tod tečeta pod bregovi, ki se spuščajo z vrsniške planote; prva jo obteče po južni, druga po severni strani. Na njem ležita dve vasi: Gorenji in Dolenji Vrsnik (po novem se slednji napačno imenuje Spodnji, nemara zato, ker so po vojni njegovo ime tako prevedli iz italijanščine nazaj v slovenščino; od prve omembe 1291 do italijanske zasedbe 1918 se je imenoval Dolenji). V Gorenjem Vrsniku pri Balantu se je 26. aprila 1856 rodil dr. JAKOB

Jakob Kavčič s hčerjo Zorko (r. 1894) pred 1. svetovno vojno v letovišču Gradež pri Trstu
Foto: Erstes Strand-Atelier und Kunstanstalt Hugo Wessely, Gradež

KAVČIČ (ES, SBL, PSBL), slovenski pravnik. Maturiral je v Ljubljani, doktoriral na Dunaju 1877. Prakticiral je pri deželnem sodišču v Ljubljani, postal 1879 sodni pristav v Ilirski Bistrici in 1884 v Ljubljani. Tu je 1886 napredoval v namestnika državnega pravdnika, bil 1897 imenovan za deželnega sodnega svetnika; od 1902 do 1905 je bil predsednik sodnega senata. Leta 1905 je bil imenovan za predsednika okrožnega sodišča v Novem mestu, kjer se je 1911 upokojil z naslovom dvornega svetnika. Tega leta bi moral biti imenovan za predsednika deželnega sodišča v Ljubljani, vendar je bil imenovan nekdo, ki je bil »po letih in činu mlajši« (Elsner), a politično bolj »primeren«.

»Kavčič je bil pravnik temeljitega znanja, sodnik vzorne vestnosti, dovršenega sloga v govoru in pisavi« (Janko Polec). V Slovenskem pravniku je objavil veliko strokovnih razprav in člankov, v Slovenskih večernicah je 1887 opisal Prestopek zoper varnost poštenja ali časti (ponatisnjen v ŽO, št. 9/10, str. 143–148). Strokovne članke v nemščini je objavljaval v Österreichisches Zentralblatt für die juridische Praxis, sicer pa si je prizadeval predvsem za uveljavitev slovenščine v pravoslovju. Sodeloval je pri sestavljanju zbirke izrazov za slovensko pravno terminologijo in pri pripravi natisov na Dunaju sprejetih zakonov v slovenščini. Vrhunec njegovih prizadevanj je bila pobuda za ustanovitev slovenske pravne akademije (1890), ki je bila uresničena, a šele po 1. svetovni vojni z ustanovitvijo Pravne fakultete v sklopu ljubljanske univerze.

Kavčič je uresničitev svoje zamisli dočakal, a sodelovati pri njej ni več mogel. Umril je 21. februarja 1923 v Ljubljani, kamor se je takoj po upokojitvi preselil iz Novega mesta. Umril je hkrati z dr. Ivanom Tavčarjem, svojim rojakom in kolegom. Ob njuni smrti je Slovenski pravnik (1923, str. 151–156) zapisal: »Na isti dan, 22. februarja, smo položili k večnemu počitku dra. Ivana Tavčarja in dra. Jakoba Kavčiča. Oba sta umrla iste starosti, in po enako dolgi, hudi bolezni. Bila sta si ožja rojaka in dobra prijatelja ves čas življenja, oba odličnjaka po duhu in srcu, enaka v ljubezni do svojega naroda. Ali dočim je bil dr. Ivan Tavčar po vsej zaslugi pokopan z vsem sijajem, glasno objokovan od vsega naroda, – spremljalo je dra. Jakoba Kavčiča na njegovi zadnji poti le nekaj narodove elite, ki je s pritajeno bolestjo zrla v novoizkopani grob.«

Ivan Mlinar, Lomarjev Janez iz Idrška, socialdemokrat

Če se z Vrsnika ozremo proti jugu, čez dolino Žirovnice, vidimo na oni strani bregove in sredi njih raztresene domačije. Te tvorijo naselje Idršek. Na obširni jasi, imenovani V Lomu, stojijo ruševine domačije pri Lomarju. Ta je nosila številko 1. V času, ko je sodila še v žirovsko župnijo in občino, se je v njej 24. januarja 1869 očetu Janezu in materi Jeri (roj. Kavčič) rodil IVAN MLINAR (SBL, PSBL), delavski organizator, politik in publicist. Po nižji gimnaziji v Ljubljani se je tu in v Celju izučil za tiskarja. Delal je kot stavec in korektor v Celju, Ljubljani in Zagrebu, od novembra 1914 do upokojitve je bil »nameščen kot uradnik« pri okrožni bolniški blagajni v Ljubljani. Tu je umrl 17. avgusta 1946.

Ob teh službah je bil ves čas neutrudni delavski zaupnik in zastopnik v raznih strokovnih in političnih organizacijah. Bil je član in funkcionar JSDS in je večkrat kandidiral na raznih volitvah. Od 1914 do razpusta po 1. svetovni vojni je bil član ljubljanskega občinskega sveta. Napisal je številne

Ivan Mlinar, »dolgoletni požrtvovalni in nesebični delavec v slovenski socialistični stranki« (karikatura v Ilustriranem Slovencu, 29. 11. 1925)

članke. Dopisoval je v delavske časopise, zlasti v štirinajstdnevnik Naprej, v dnevnik in tednik Zarja, v tednik Delavec in 14-dnevnik Delavska politika. Delavca in Zarjo je nekaj časa tudi urejal. Članke je podpisoval s šiframi: I. M., n. r. (začetnici in zadnji črki imena in priimka), L. J. in lj (Lomarjev Janez). Poudarjal je »etičnost, doslednost in poštenost, na teh načelih naj sloni delavska gibanje«. Mlinar je bil socialdemokrat stare, predkomunistične šole. O tem, ali je sodeloval s svojimi sovrstniki na Žirovskem in pisal članke o njihovih prizadevanjih, ni podatkov; je pa zelo verjetno.

Spominjajoč se vrsniškega doktorja prava, sorodnika žirovskih Kavčičev, in idrškega socialdemokrata, verjetno enega prvih Žirovcev, ki si je to upal postati, se peljemo proti Žirem, po cesti ob desnem bregu Sovre; levo od nas so vrsniška, desno goropeška pobočja. Ko pridemo do mostu, po katerem prestopimo na levi breg reke, se nam odpre eden najlepših dolinskih pogledov na Žiri, sredi katerih se dvigata zvonika farne cerkve sv. Martina. Še lepši je pogled s hriba nad nami, od domačije pri Pesku ali s Štefanovega griča. Tu se žirovska ravan odpre po vsej širini, ki za ta hriboviti konec Slovenije ni majhna. Sora nadaljuje tok po spodnji, zahodni strani kotline, cesta gre kar po sredini. Reka in glavna cesta se znova zbližata na Selu, in tu zapuščata Žiri. Od tod se ponuja diagonalno nasprotni in morda še lepši pogled na ta kraj in hribe okoli njega. Stvar okusa, o katerem tu ne razpravljamo.

Ignac Naglič, podjetnik in založnik Žirovskega občasnika

Kmalu za mostom se na levi odpre pogled v dolino Osojnice, po kateri vodi cesta v Idrijo. V hiši, ki je po mostu čez Osojnico prva na levi in je pravzaprav ni več (sta pa dve novi, na staro spominja hišica, v katero je vgrajen portal z vrati stare hiše), je večji del osnovnošolskih let preživel IGNAC NAGLIČ, založnik in podjetnik. Rodil se je 30. julija 1951 v Stari vasi pri Vrabcu (hiša je stala, kjer je zdaj parkirišče pred Zadržnim domom). Zaposlen je bil v Slovenijalesu (1976–82), od 1982 do 1987 je bil direktor podjetja Mizarstvo in tesarstvo Zadobrova. Leta 1987 je ustanovil lastno podjetje Pegaz International Ljubljana. Začel je z založniško in galerijsko dejavnostjo, tema pa je priključil zdaj glavni dejavnosti priprava za tisk (izdelava elektronskih prelomov) in digitalni tisk. Slednji, v katerem je bil prvi v Sloveniji, je posebno primeren za tiske z nizko nakladdo. Pegaz International je pooblaščen založnik zbornika ŽO, realiziral pa je tudi natise nekaterih publikacij, ki sooblikujejo kulturno podobo Žirov (Promet na Žirovskem, knjiga o Jobstu, jubilejni zbornik ob 50-letnici Alpine, številni drobni tiski).

Peter Naglič, prvi med voditelji povojnega razvoja Žirov

Malo naprej, na desni strani Logaške ceste, živi PETER NAGLIČ, čevljar ter politični in prosvetni delavec v pokoju. Rodil se je prav tu, 5. julija 1922. Od marca 1943 je sodeloval v NOB, po vojni pa pri graditvi novih Žirov. Zdaj že lahko rečemo, da je bil prvi med tistimi, ki so bili na čelu razvoja Žirov v petdesetih in šestdesetih letih – v obdobju torej, ko se je tu največ gradilo. Je eden od dveh Žirovcev (drugi je bil športnik Jože Oblak), ki sta se uvrstila v prvo izdajo leksikona Ko je ko u Jugoslaviji? (Beograd

Ignac Naglič, založnik Žirovskega občasnika
Foto: Vlastja Simončič, september 1984

Peter (levo) in Vinko Naglič pri Mrlaku v Žirovskem Vrhu
okoli 1957

1957). Takrat je bil republiški poslanec in predsednik občinskega ljudskega odbora Žiri (župan). Pozneje je bil tudi predsednik skupščine občine Logatec, upokojil se je kot ravnatelj Čevljarskega šolskega izobraževalnega centra (ČŠIC) v Žireh. Napisal je številne pesmi.

Miran Naglič, eden prvih med strokovnjaki, ki so kmetu v pomoč

Sin Petra je mag. MIRAN NAGLIČ, agronom. Rodil se je 14. marca 1957 v Žireh. Diplomiral (1979) in magistriral (1987) je na Biotehniški fakulteti v Ljubljani. Naslov magisterija: Primerjava pašno-košne in klasične rabe travinja na žirovsko-rovtarskem območju. Delal je kot pospeševalec v kmetijskih zadrugah Žiri in Škofja Loka in v svetovalni službi za Gorenjsko. Zdaj je zaposlen na ministrstvu za kmetijstvo kot pomočnik direktorja Republiške uprave za pospeševanje kmetijstva. Obnavlja domačo hišo, saj se namerava vanjo kmalu znova vseliti.

Stara šola, učitelji in nadučitelji

Ko pridemo pod Tabor, najstarejši del Žirov, se cesta razcepi. Smo na križišču, kjer se stikajo poti s treh strani neba in treh slovenskih pokrajin: prišli smo z vzhodne, logaške, notranjske strani; levo pelje cesta na zahodno, idrijsko, severnoprimorsko stran; desno na severno, škofjeloško, gorenjsko stran. »Prava« je tista, za katero se odločiš. Preden nadaljujemo, se spodobi obiskati žirovski občinski muzej, muzejske zbirke Muzejskega društva Žiri v Stari šoli, nekdanji pristavi loškega gradu. Na ogled so štiri zbirke, ki vsaka po svoje pričajo o štirih žirovskih dejavnostih oziroma vrlinah: o čevljarstvu, čipkarstvu, likovni kulturi in upornosti (NOB). Tako stavba kot zbirke v njej delujejo nekoliko zapuščeno (blago rečeno), sosednja Štalarjeva hiša, ki je z muzejsko vedno tvorila zaključeno celoto – in bi jo morala tudi v prihodnje – se je podrla. Vsi, ki nam ni vseeno, kaj bo z našo kulturno dediščino, upamo, da bomo s podporo občine Žiri, lastnice obeh stavb, našli primerno rešitev.

Polde Hladnik, sin žirovskega nadučitelja, ki je po 2. svetovni vojni postal prvi zdravnik južne Primorske

---

V Stari šoli se je 9. novembra 1919 rodil POLDE HLADNIK, ki je postal zdravnik, higienik in preventivec, pionir slovenske pomorske medicine in organizator južnoprimorskega zdravstva. Njegov oče Leopold je bil takrat žirovski nadučitelj (po rodu Idriječan, ustanovil je tudi obrtno šolo in bil zelo dejaven v kulturnih društvih) in je zato stanoval kar v šoli; poročil se je s Kristino Soletti, Andrejčkovo iz Starih Žirov (pozneje se je reklo pri Petelinu, ker se je k hiši priženil Pavel Mravlje, Petelinov iz Žirovskega Vrha, legendarni voznik doktorja Bernika). Njun sin Polde je v Ljubljani študiral medicino, diplomiral 1948, specializacijo končal 1966. V letih 1944–45 je bil sanitetni referent škofjeloškega partizanskega odreda. V coni B Svobodnega tržaškega ozemlja je organiziral osnovno zdravstveno službo, bil od 1949 do 1953 glavni zdravnik v okraju, od 1953 do 1956 prvi vodja zdrav-

Na Glasovi preji o kmetijstvu pri Šimcu v Žirovskem Vrhu sv. Urbana junija 1997; z leve Miha Naglič, Marjan Podobnik, Tilka Bogataj, Anton Kokelj in Miran Naglič
Foto: Janez Pelko

Polde Hladnik z ženo v Šmarjeških Toplicah 17. 7. 1997, ena njegovih zadnjih fotografij

stvenega doma in potem do 1983 ravnatelj higienskega zavoda. Bil je tudi vodja zdravstvene službe za pomorščake v Sloveniji in predaval na pomorski in srednji medicinski šoli v Piranu. Za svoje delo je prejel nagrado Jožeta Potrča. Živel je v Kopru in tu 19. decembra 1997 umrl.

»Pokojni doktor Hladnik je bil širok, strpen človek. S svojo naravo je vlival v prisotne optimizem, se pri tem posluževal humorja in duhovitih dovtipov, črnogledost pa znal omiliti, četudi se je zdravstvu večkrat slabo pisalo. Ljubil je naravo in bil velik poznavalec gob, ki jih je vztrajno nabiral po poključskih in istrskih gozdovih, z njimi pa večkrat popestril večerje na naših zdravniških srečanjih. Življenje dragega kolega se je sklenilo ne sredi načrtov, kajti dopolnil je bogato življenje slovenskega zdravnika v krajih, kjer je bil nadvse potreben s svojo delavnostjo, organizacijsko sposobnostjo, narodnim čutom in človekoljubnostjo.« S temi besedami se je od svojega kolega poslovil doktor Marko Kolenc (Zdravstveni vestnik, 1998).

Jakob Mencinger, »vzgleden učitelj, izboren sadjar in cvetličar«

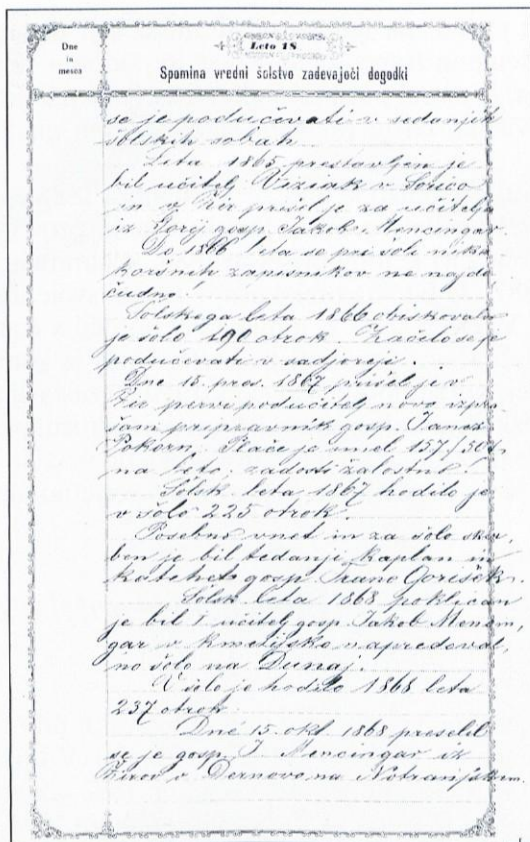
Polde Hladnik se je v žirovski šoli rodil, omeniti pa moramo tudi katerega od tistih, ki so v njej poučevali še pred njegovim očetom. V slovensko zgodovino se je vpisal JAKOB MENCINGER (SBL), šolnik in sadjar. Rodil se je Bohinjski Bistrici 8. julija 1826, umrl prav tam 22. marca 1891. Preden je prišel v Žiri, je »plodonosno deloval« v Gorjah. V Žireh je bil tri leta, od oktobra 1865 do 15. oktobra 1868, ko je odšel v Trnovo na Notranjskem. Že naslednje leto je bil imenovan za okrajnega šolskega nadzornika v logaškem okraju; v tej vlogi je spet službeno zahajal v Žiri. »Zaradi neugodnega notranjskega podnebja« je bil jeseni 1871 premeščen nazaj na Gorenjsko, najprej v Predoslje, že 1872 pa v rodno Bohinjsko Bistrico, tu 1883 postal nadučitelj in »stopil decembra 1885 v pokoj«. – »Mencinger je bil vzgleden učitelj in za tedanje razmere izboren sadjar in cvetličar. V Gorjah si je na 'Fortuni' priredil veliko drevesnico ter šolske otroke in odrasle poučeval in navduševal za to stroko. Tu je spisal 'Mladega sadjerejca ... za učence na kmetih' (Ljubljana 1862, 1866, 1867).« Drugi in tretji natis Mladega sadjerejca sta torej izšla, ko je služboval v Žireh. Kot bomo videli pozneje, je bil tu sočasno za župnika gospod Janez Majnik, prav tako »izboren« sadjar. Kdo bi vedel, kako sta se ujela v tej veščini, če sploh? V šolski kroniki piše za šolsko leto 1866, da je šolo obiskovalo 190 otrok in da se je začelo »podučevati v sadjoreji«. In še: »Šolskega leta 1868 poklican je bil I. učitelj gospod Jakob Mencingar v kmetijsko napredovalno šolo na Dunaj.«

Fran Schmidt, dramski igralec, ki je zadnje dejanje svoje osebne tragedije odigral med Žirovci

---

V šoli (tedaj Žiri 24, zdaj Tabor 2) je 26. februarja 1893 za jetiko umrl FRAN SCHMIDT (ŠMID), dramski igralec in učitelj. Rodil se je 6. februarja 1849 v Ljubljani. Oče je bil nemškega, mati slovenskega rodu, doma so imeli kavarno, v kateri so se shajali tedanji narodnjaki. V gimnaziji je bil sošolec Janka Kersnika, doštudiral je za učitelja. Kot igralec in pevec je nastopal v predstavah Dramatičnega društva, v junaških in ljubezenskih vlogah (Tulpenheim v Županovi Micki, Karl Moor v Schillerjevih Razboj-

Stran iz žirovske šolske kronike; na njej se kar trikrat omenja učitelj Jakob Mencinger

Glavni igralci gledališke predstave Turki pri Sisku Ivana Kukuljevića (Sakcinskega) v režiji Josipa Nollija, Dramatično društvo v Ljubljani, sezona 1871/72; nastopajo: z leve Josip Nolli (Hasan), Cilka Podkrajškova (Sofija), Franjo Schmidt (Juran); slednji je svojo življenjsko pot sklenil kot učitelj v Žireh; fotografijo hrani Slovenski gledališki muzej v Ljubljani

nikih). Poučeval je tudi na ljubljanski dramski šoli in prevajal dramska besedila iz nemščine in francoščine. Ko se je podpora slovenski dramski dejavnosti skrčila, je moral poiskati stalno učiteljsko namestitev in jo 1887 našel v Žireh. Vabila, da bi prestopil k nemškemu gledališču, ni hotel sprejeti!

V žirovsko šolsko kroniko je bilo 29. septembra 1884 vpisano: »Ta dan došel je za proviz. II. učitelja g. Franc Šmidt, dosedaj prov. učitelj v Črnem vrhu nad Idrijo.« V Žiri je torej prišel že 1884, »definitivno postavljen« je bil septembra 1887. Je bil »na preizkušnji« zaradi svoje umetniške preteklosti? Kdo ve? V Žireh se je 2. junija 1889 poročil s Katarino Možina, Mežnarjevo z Dobračeve. Otrok nista imela. Umril je komaj štiri leta po poroki. Ob teh dejstvih se človeku kar samo od sebe zastavljajo vznemirljiva vprašanja: Je ta izkušeni kulturnik sodeloval pri kulturni prebujanju Žirov? Je bilo tedaj za to še pre zgodaj? Je bil v žirovskih letih vesel ali zagrenjen? ... Odgovorov zdaj še ne poznamo in je prav malo verjetno, da jih sploh kdaj bomo.

Josip Gabrovšek, učitelj in pisatelj, ki je prišel v Žiri »samo« umret

---

Kratek čas se je na tem svetu in v Žireh zadrževal JOSIP GABROVŠEK (SBL), pisatelj in učitelj. Rodil se je 1867 na Planini. V Ljubljani je končal šest gimnazijskih razredov, bil eno leto vojak in 1892 »dovršil učiteljske v Ljubljani«. Učiteljeval je najprej v Žabnici, septembra 1894 je bil »prestavljjen« v Žiri kot »začasni učitelj«. A v tukajšnji šolski kroniki beremo, da je Ck. okrajni šolski svet že 18. novembra istega leta »dovolil bolnemu učitelju Jos. Gabrovšku šest mesečni dopust«. Pod datumom 29. november pa stoji: »Ta dan je umrl tukajšnji učitelj Josip Gabrovšek v bolnišnici v Ljubljani za jetiko. – Imel je dopust od 26. oktobra do 10. novembra t. l., da se podvrže izpitu učiteljske sposobnosti. Zaradi bolezni dobil je potem še 6 mesečni dopust, a umrl je kmalu potem. Tukaj je torej služboval od 17. septembra do 26. oktobra 1894.« – Hudo kratka doba. Prekratka, da bi v našem kraju zapustil ustvarjalno sled. K nam je prišel le umret. Sicer pa je v mesečniku Vrtec, katerega stalni sodelavec je bil že pred Gabrovškom žirovski kaplan in pesnik Frančišek Krek, »priobčeval mladinske spise s psevdonimom Joško G. Planinec. Mogoče bi bilo prav, če bi katerega poiskali in ga objavili nesojenemu učitelju v spomin.

Leopold Božič, učitelj nad učitelji

Najdlje od vseh je žirovsko šolo vodil LEOPOLD BOŽIČ, nadučitelj. Rodil se je 22. novembra 1837 v Idriji, v Žiri je prišel 1875, se upokojil 1903 in ostal do konca. Zadnja leta je preživel v novi šolski stavbi nasproti nove cerkve (Žiri 76), ki je bila med 2. svetovno vojno požgana, po njej porušena. Umril je prav tu, 13. avgusta 1922. Pogreb je bil 15. avgusta. »Skoro vsa šolska mladina je pod vodstvom šolskega voditelja spremila umrlega nadučitelja v p. gospoda Leopolda Božiča k večnemu počitku. Veličasten sprevod, kojega so se udeležili uradi in društva, je pričal, kako zaslužen je bil pokojni nadučitelj, ki je tu služboval 28 let, vsega skupaj pa je učiteljeval 48 let in dosegel visoko starost 85 let. R. i. p.« Na spomeniku je pisalo: »Postavili

Leopold Božič, nadučitelj, portret v medaljonu na nagrobnem spomeniku; ko so ga »hvaležni Žirovci« razbili, je podobo rešil Alfonz Zajec

hvaležni Žirovci.« – Kako kratka je lahko taka hvaležnost, priča dejstvo, da so njegov grob (še preden je minilo 50 let po smrti) prekopali, spomenik pa zavrgli.

Leopoldina Pelhan, nepozabna učiteljica klekljanja

Leta 1906 je c. kr. osrednji klekljarski tečaj (K.u.K. Zentralspitzenkurs) na Dunaju odprl čipkarsko šolo v Žireh. Kot prvo učiteljico je poslal eno od svojih tečajnic. To je bila LEOPOLDINA PELHAN, prva in glavna učiteljica klekljanja v Žireh od 1906 do 1935. Šola se je začela pri Kamšku v Novi vasi, fotografije iz poznejših let pa so vse posnete pred Staro šolo. To so bila leta največjega razmaha klekljanja na Žirovskem; v začetku stoletja je klekljati znalo kakih 200 oseb, ko je Pelhanovo 1935 zamenjala Angelca Jesenko, pa okoli 2000. Sicer o Pelhanovi ni veliko podatkov. Rodila se je 20. oktobra 1880 v Idriji. Iz Žirov je odšla 1935, »kar čez noč«; za to oznako se skriva cel roman ali vsaj novela, ki nekaterim Žirovcem spet ni v čast. S staršema, ki sta prišla za njo iz Idrije, so živeli v hiši na Starožirovski cesti (pri Cenetu, danes št. 8); pozneje se je preselila čez cesto na pošto (k Mrovcu), kjer je stanoval njen brat z družino. To je bil inž. Ignac Pelhan; od župnika Logarja je kupil staro župno cerkev in jo preuredil v parno žago. Prišel je iz Gornjega Grada, kjer je delal v škofijskih gozdovih, po bankrotu v Žireh je odšel drugam in se pozneje smrtno ponesrečil pri vožnji z motornim kolesom nekje v Dalmaciji; nekateri so to dejstvo razlagali kot kazen božjo, ker je onečastil cerkev; toda po tej »logiki« bi morala še večja doleteti (in tako se je v marsičem tudi zgodilo) tiste, ki so jo tako nemarno zapustili in jo prodali nesrečnemu inženirju. Njegova sestra je umrla 17. julija 1945 v Ljubljani, kjer je tudi pokopana. Številnim Žirovkam je ostala v najlepšem spominu, saj je bila priljudna, zelo verna in hkrati zelo razgledana in napredna. Imela je vse Knajpove knjige in marsikoga pozdravila po navodilih, ki jih je v njih prebrala. Leta 1937 je izdelala klekljano podobo brezjanske Marije. Poslali so jo v Pittsburg (ZDA) kot del jugoslovanskega prispevka k opremlitvi 44-nadstropnega poslopja nove univerze. Vsako od nadstropij je likovno opremila druga država, slovenski delež sta prispevala Božidar Jakac in Leopoldina Pelhan. Njeno hvalevredno in nadvse koristno delo je nadaljevala Angelca Jesenko; slednjo je nadomestila Marica Albreht, ki uči še zdaj, ko je šoli že 92 let!

Andrej Mlakar, »slovenski Fassbinder« in prvi filmar med Žirovci

---

Rad bi omenil še enega od nekdanjih stanovalcev Stare šole. Le malokdo ve, da je v njej del svojih otroških let preživel ANDREJ MLAKAR, tedaj sin učiteljice in šoferja, zdaj filmski in televizijski režiser. Rodil se je 16. avgusta 1952 v Ljubljani. Njegov rod izhaja po očetovi strani s Krogarjeve domačije v Opalah; če gremo še nazaj, pridemo k Sedejevim v Goropeke in »čisto na koncu« k Brovču v Zakojci – od tam so vsi žirovski Mlakarji. Okolje, v katerem je odraščal, je bilo izrazito kulturniško; oče je bil amaterski gledališčnik in režiser. Andrej se je z mamo, ki je bila učiteljica (in piše knjige), iz Žirov preselil najprej v Miklavž pri Ormožu in od tam v Šoštanj. V gimnazijo je hodil v Celje in Ravne na Koroškem, po maturi študiral

Leopoldina Pelhan (označena z okvirčkom) kot članica mešanega pevskega zbora, ki ga je vodil Anton Jobst; posnetek nastal med 1. svetovno vojno; od moških ostali samo trije, četrti je Jobst, ki je prišel na dopust

Andrej Mlakar (desno) na snemanju filma Christophoros, Kuren nad Vrhniko 1984

filmsko režijo na ljubljanski Akademiji za gledališče, film in televizijo. Po diplomi (1982) se je v šolskem letu 1983/84 izpopolnjeval na Visoki filmski šoli v Münchnu, v razredu profesorja Wolfganga Längsfelda. Na filmskem nebu je zablestel s svojim prvim celovečernim filmom Christophoros (1985), za katerega je jeseni 1985 v Strasbourgu na XIV. mednarodnem festivalu filmov, ki obravnavajo človekove pravice, dobil veliko nagrado, Grand prix. Njegov drugi celovečerni film je Halgato (1995); te predstave so bile v zadnjih letih med boljše obiskanimi. Zdaj končuje tretji celovečerni film, Mokuš. Christophorosa je posnel še v produkciji Viba filma (režijo mu je zaupal Bojan Štih, ki ga je vrh tega počastil z vzdevkom »slovenski Fassbinder«), Halgata in Mokuša pa v lastni produkciji podjetja Pegaz film. Režiser sam je že od 1978 v svobodnem poklicu, od 1982 ima status samostojnega filmskega ustvarjalca.

Njegova filmografija vsebuje več filmskih naslovov. Andrejeve filme smo videli tudi v Žireh. Na Žirovskem je posnel kratki igrani film Pogine naj pes, v katerem so zaigrali tukajšnji »naturščiki«, delno tudi film Kam je odtekla voda? Še kot absolvent režije je v sodelovanju s Tomažem Kržišnikom, Mihom Nagličem, Klubom študentov Poljanske doline in domačimi kulturnimi delavci režiral odmevni Prešernovi proslavi 1978 in 1980. Žirovce je razburil in razhudil s televizijskim portretom skladatelja Antona Jobsta ter glasbene in zborovske kulture na Žirovskem. Film je bil posnet v Žireh in predvajan na TV Slovenija v ciklu oddaj Naš kraj februarja 1983. Narobe je bilo predvsem to, da so se nekatere pevke na ekranu slabo videle in da je namesto novih kazal predvsem stare Žiri; pa še Luisa Kopača je pokazal, kako je na novega leta dan skakal v ledeno mrzlo Soro ... Film se zdaj gleda kot prvovrstno umetniško pričevanje o nekem času. Čas je najboljši sodnik.

Martin Naglič, prvi med učenjaki, ki so bili doma iz Žirov

Starodavne hiše, ki jih je tu okoli kar nekaj, skrivajo številne spomine in pričevanja. Če se z našega križišča ozremo v idrijsko smer, je druga hiša na levi Nagličeva. Tu je stoletja domoval eden najstarejših žirovskih rodov. Dr. Pavle Blaznik je v svojem raziskovanju zgodovine loškega gospostva freisinških škofov ugotovil, da je bilo v njem le malo gruntov, kjer bi se od urbarja iz 1501, v katerem so prvič vpisani priimki podložnikov, pa do ukinitve gospostva (1803) ves čas ohranjal isti priimek. V Poljanski dolini je takih primerov samo deset, v Žireh je Nagličev edini. V tej hiši se je 1. novembra 1748 rodil MARTIN NAGLIČ (SBL), duhovnik in jezikoslovec, umrl 15. novembra 1795 v Ljubljani. Bil je profesor za klasično filologijo na jezuitskem liceju (zametek ljubljanske univerze), član akademije operozov, sodeloval je z Markom Pohlinom in Jurijem Japljem, v 3. letniku Devovih Pisanic je objavil pesem Nečimrnost tega sveta. Po razpustu jezuitskega reda se je povezal z rodbino Erbergov in se pogosto zadrževal v graščini Dol pri Ljubljani. Ohranjene so njegove kritike in pisma.

augafnu wamdu wim, ab nu wafar žigantšim žufalna, iſ, ragn
allt šur kutnyšid, uamluſ unur gaurz wamuz Lan, taſt, abliš, ſuſer
Alrichtuſ. ſit- ſinnow- Anſpl ſinnuſtunſuſ jaubt allne ſonduwunſuſ
unſd anuſtun, ab nuur žufuſnu, unſd ur iſ geluſnd žu maſnu
beruſſigt war.

7no Annun Klubſpinnuſuſ ſaba iſ bei abnuwzidnu faſt unſer
geluſn, ab ž wamuz Lutr unſd Klugſit ſtelligu unuſta, ži
ſabnu uſer uaf unnuſnu ſpynſidnu ſon unſd niſt ži
ſonduwun unſd niſt ži arwaru.

8vo Inu Normalſuſnu legir iſ ſf. ſ. w.

9no Inu Annunſidntu in Laibau ſonſalſ ſf. ſ. w.

Abliſ ſit iſ unſd Loluſ abſannuſuſtunſuſ unſd unur ſuſidž,
abliſid. Inu unnuſnu abnu unuſtignu ſtillnu beſtand
ži ſuſnu, unſd unuſtignu, unnu ur ab abgaur unu ſer
unſd unnuſnu ſonduſſidnt ab unſd unuſtignu ſonduſſidnt niſt
unſd unnuſnu wamdu woltu, unnuſtignu ab unſd Codicill
unſd unnuſnu unſd ži beſolgnu. Laibau in 1^{ſten} Heruunſ 1795.

Martin Naglič, ſcia.

publica huius die 16. Julii 1795.

Martin Naglič

Martin Naglič

Sklepni del oporoke, ki jo je 15. 2. 1795 lastnoročno napisal Martin Naglič, jezuit iz Žirov

Zavedam se, da bom sam nečimrn, če omenim, da se je v tej hiši rodil tudi moj praded Mihael Naglič (1841–88). Našega priimka od 5. novembra 1943, ko je tedanjega gospodarja Franca Nagliča ob prehodu čez mejo ranila in ubila mina, pri hiši ni več, rod, ki ga nadaljuje njegova hči Marija, poročena Košir, se po svoje kljub vsemu ohranja. Strnjeno in še zdaj nekoliko starožitno naselje na gričku, pod katerim stojijo Žirovska pristava ter Petronova in Nagličeva domačija, se imenuje Tabor. Sredi njega stoji hiša, ki se ji reče pri Balantu. Tu se je 26. februarja 1868 rodil GREGOR PUC, ljudski umetnik, rezbar in kipar, po osnovnem poklicu mizar. Nanj še zdaj spominjajo nekatera mojstrsko izdelana vrata. Najbolj znana so pri Tinetu (naročnik Tomaž Naglič, 1871; tedaj Žiri 53, zdaj Starožirowska 4), pri Nacetu (Logaška 24; hišo so podrli, portal in vrata pa vzdali v vrtno hišico, ki je hkrati nekakšen spomenik stari hiši) in na Breznici 6 (pri Loštrku). »Ti izdelki spadajo po prefinjeni dekorativnosti med viške ljudske umetnostne ustvarjalnosti«, je ob njih zapisal dr. Ivan Sedej (LR 7, 1961, str. 98). Njegovi so tudi kipci angelčkov vrh stranskih oltarjev v podružnični cerkvi sv. Lenarta na Dobračevi, »ena vrata« v Škofji Loki in vrata cerkve sv. Antona v Trstu (San Antonio Taumaturgo; tudi San Antonio Nuovo), tiste, ki stoji na koncu kanala, ob katerem je tudi Žirovcem dobro znani Ponte Rosso.

Zanimivo bi bilo vedeti, kje se je s svojimi umetniško navdahnjenimi izdelki uveljavil prej, v Žireh ali drugod? Po mojem (po krajevno veljavnih skušnjah) so mu Žirovci svoja naročila zaupali šele potem, ko se je »dokazal« v Trstu. Tudi sicer je o njegovem življenju in delu ostalo le malo podatkov; ustni pričevalci so pomrli, morebitna pisna nam niso znana. Ve se le, da je že pred 1. svetovno vojno odšel v Ameriko in da se od tam ni nikoli vrnil. Umrl je neznano kje in kdaj. Marija Mazzini, njegova nečakinja, se spominja še nekaj podrobnosti: v družini tedanjih Balantovih je bilo devet otrok, ko jim je umrla mama, je bilo »Grugatu« 20, njenemu očetu, najmlajšemu, pa komaj 9 let. »Tišlarije« se je izučil pri očetu. Nekateri se še spominjajo, kako je bilo, ko je prišla okoli 1933 Pucova žena Ivana (roj. Gabrovšek, na Breznici; poročila sta se 15. oktobra 1893) po poklicu babica, na obisk iz Amerike. Ko se je peljala iz Idrije, so ji zvonili na Breznici, kjer je kupila zvon. Od nje so veliko pričakovali, »dobili pa malo«. Sicer pa je bila »prav zelo debela« ... Kakorkoli že, upamo, da bomo z leti o Gregorju Pucu, ki je bil nesporna umetniška duša, izvedeli še kaj več.

V knjigi Status animarum, ki jo hrani župnijski urad v Žireh, piše, da je imel Gregor starejšega brata Janeza, rojenega 1. februarja 1865, ki je bil »podobar« (vpisano v rubriki opombe). Tako se kar ne moremo znebiti občutka, da je avtor katerega od del, ki jih pripisujemo Gregorju, Janez. Ustno izročilo pač ni dovolj zanesljivo. Čisto gotovo pa je, da je bilo tudi njenemu očetu ime Janez in materi Lucija (roj. Remic, »iz Zavraca«). In to, da je JANEZ PUC (umrl neznano kje in kdaj) avtor križevega pota v cerkvi na Dobračevi. Sicer pa bo treba ustvarjalnost rodu Pucov, ki izhajajo iz Tabra oziroma iz Podklanca, še raziskati.

Detajl z glavnih vrat domačije pri Tinetu, zdaj Starožirovska 4; avtor: Gregor Puc, rezbar, Balantov iz Tabra, mlajši brat podobarja Janeza
Foto: Janez Pelko

Tako se je na eno od podob križevega pota v pokopališki cerkvi sv. Lenarta na Dobračevi (prva na desno od glavnih vrat) podpisal njen avtor: »G. Puc v Škofji Loki 12/4. 1900«. Podobar Janez Puc je bil Žirovec, Balantov iz Tabra, delavnico je imel v Škofji Loki
Foto: Janez Pelko

Preden se vrnemo v križišče treh pokrajin, »skočimo« še do Ledin nad Žirmi. Te res niso prav blizu, vendar je res tudi, da so takrat – 14. oktobra 1816 – ko se je v njih rodil ANTON ŽAKELJ – RODOLJUB LEDINSKI (SBL, PSBL), slovenski pesnik in duhovnik, sodile pod Žiri. Njegova mati Ana Ažbe se je v Ledine primožila iz Dolenčic pod Javorjami na Poljanskem, rodila se je v družini, iz katere izhaja tudi znameniti slikar Anton Ažbe. Ona je bila tista, ki mu je že v otroštvu pripovedovala stare ljudske balade – Mlada Breda, Mlada Zora ... zdaj jih poznamo prav po njegovem zapisu. Naš pesnik se je, podobno kot številni drugi dijaki z Loškega, šolal pri frančiškanih v Karlovcu in Novem mestu, nadaljeval v Ljubljani na liceju in končal v bogoslovju. V mašnika je bil posvečen 6. avgusta 1842, služboval najprej kot beneficiat in domači učitelj na gradu barona Alojza Gusiča v Gradcu pri Podzemlju, »med belimi Kranjci«, potem v Ribnici, pri Fari na Blokah (tu je vzel k sebi mater, ki je umrla 5. januarja 1850, stara 70 let), v Mirni Peči, v Poljanah nad Škofjo Loko; tu je bil prvič opozorjen, da bo odstranjen iz dušnega pastirstva, če se ne bo ogibal gostiln, vendar svarila ni upošteval; bil je kaplan pri Sv. Križu (Podbočje) poleg Kostanjevice, v Sostrem in pri Sv. Duhu nad Leskovcem (Veliki Trn). Tu je 26. aprila 1868 mnogo prezgodaj umrl, pozabljen in zaničevan, alkoholu vdan.

»In tu se je zgodilo, da je zemlja slovenska komej imela grob zanj – za pesnika slovenskega! Kar je nekdam o Vodniku, popeval bi Prešern i o Ledinskem: 'Preoblečen sem kaplanček bil, in rad sem pel, še raji pil.' ... In rekši: 'Ledinski je bil Prešern duhoven' – povedal sem vse.« Tako ga je v svojem Jezičniku (XVII, 1879, str. 42–54) zagovarjal Josip Marn. Zdaj nanj spominjajo samo še njegove po krivem pozabljene pesmi – kdo jih bo končno zbral in izdal! – ter slabo vzdrževana spominska plošča na rojstni hiši v Ledinah. Prof. Janez Dolenc (v pokoju v Tolminu), njegov rojak po materi in gotovo najboljši poznavalec njegovega dela, je v SBL zapisal še, da je bil »zelo načitan in jezikovno izobražen (poleg jezikov iz šole je obvladal še francoščino, italijanščino in nekatere slovanske jezike), po značaju dobrodušen, a nemiren«. V mladih letih je bil, kakor je bilo takrat moderno, nastrojen precej »ilirsko«, Stanka Vraza je poznal osebno. Dolencev sklep: »Žakelj je v poeziji precej uspešen, kadar v duhu ljudske in Prešernove pesmi poje v preprostem jeziku, v izvorni misli in pristnem čustvu.«

Matevž Dežela, »domači umetnik«, avtor Križanega na Dobračevi

---

Ko smo že v Ledinah, skočimo še v sosednje Krnice. Te se zdaj uradno imenujejo Ledinske Krnice; do 1918, ko so sodile v občino Žiri, so se imenovale Žirovske Krnice. V njih se je 3. septembra 1845 rodil MATEVŽ DEŽELA (PSBL), »domači umetnik«, kipar, rezbar in podobar. Očetu je bilo ime Tomaž in je bil »kočar«, mati je bila Elizabeta Gostiša. Za podobarja se je učil pri mojstru Jakobu Raspetu v Idriji (literarno ga je upodobil France Bevk v Sohi svetega Boštjana) in se pozneje kot pomočnik pridružil mojstru Jožefu Štravsu iz Ravni nad Cerknim. Največ je delal za cerkvene naročnike, kiparska in rezbarska dela. Za njegovo najboljšo delo velja skupina v glavnem oltarju cerkve sv. Janeza Krstnika v Planini nad Cerknim.

Mlada Bréda.

Bréda vstane, ko se dan zazori,
 Se sprehaja sém ter tje po dvori —
 Si odperat ide gornje léne,
 Ide glédat dôli na ravnine.
 Ko po ravním polji se ozíra,
 Vidí, kák se tam meglica zbíra.
 „Ljuba mati, urno mi vstaníte,
 Ljuba mati, rôčno mi zložíte,
 Al meglica ta je od vodíce?
 Al meglica ta je od goríce?
 Al oblák je toče hudourne
 Izpod neba zgnan od sile burne?“

Skerbna mati urno perspešila,
 Ták je svôji hčérki govoríla:
 „Ta meglica ni ne od vodíce,
 Ta meglica ni ne od goríce;
 Tud oblak ni toče hudourne
 Izpod neba zgnan od sile burne;
 To je sapa turških konj meglenu,
 Ki jih polno je stezá zelena.

KRAJNSKA

ČBELICA.

Na svitlobo dal

M. KASTELIC.

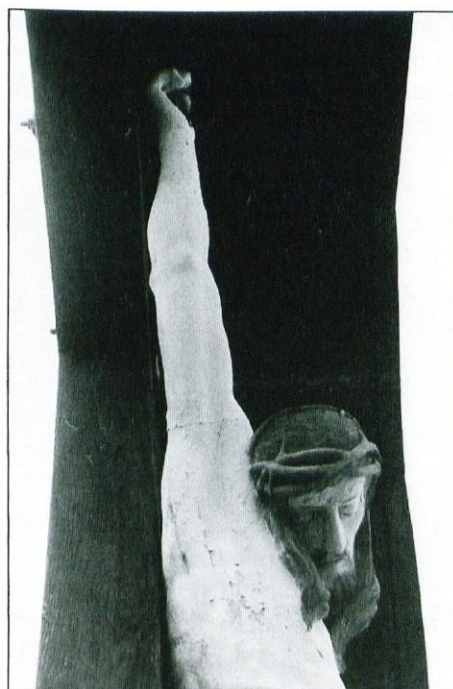
Pete bukvice.

V Ljubljani

natisnil Jožef Blaznik.

1848.

Anton Žakelj – Rodoljub Ledinski, Mlada Breda, Krajnska čbelica, 5. zvezek, Ljubljana 1848; faksimile prvega natisa te ljudske balade

Matevž Dežela, Križani na pokopališču na Dobračevi, 1904, detajl
 Foto desno: Janez Pelko, 1998

V žirovski župnijski kroniki sta omenjeni dve deli, ki jih je opravil v naši župniji: renoviranje oltarjev (ni znano, v kateri cerkvi) in veliki kip Križanega Jezusa, postavljen 1904, ki še zdaj dominira nad pokopališčem na Dobračevi. Spominja tudi na ustvarjalca, umetnika, ki je umrl na svojem domu v Krnicah, 16. decembra 1924.

Josip Mazi, matematik, ki se je v Žireh samo rodil

Še vedno smo v križišču treh pokrajin. Stojimo na vogalu mogočne in stare domačije pri Petronu. Tu prebiva ena od številnih vej rodu Kavčičev, ki za svojo domačijo zgledno skrbi; vzdrževana in obnovljena je kot malokatera, nova hiša, katero so postavili zraven stare, je grajena »v stilu«. Petronovo hišo omenjamo tudi zato, ker se je v njej 24. januarja 1872 rodil JOSIP MAZI (ES, SBL), matematik. Maturiral je 1892 na ljubljanski realki, študiral na Dunaju matematiko in deskriptivno geometrijo, poučeval na ljubljanski realki in bil od 1919 njen direktor. Leta 1931 je nastopil službeno mesto načelnika prosvetnega oddelka pri kraljevi banski upravi v Ljubljani. Bil je tudi honorarni predavatelj opisne geometrije na ljubljanski tehnični fakulteti. Napisal oz. priredil je številne učbenike za geometrijo od 1. do 5. razreda srednjih šol. To je znano. Čisto neznano pa nam je bilo, zakaj se je rodil ravno pri Petronu. Zdaj vemo tudi to: njegov oče Franc je služboval v Žireh kot dacar, stanovali so pri Petronu. Josip Mazi je umrl 25. junija 1936 v Ljubljani.

V svojih mladih letih se je Mazi gibal v literarnih in gledaliških krogih. Prevajal je dramska besedila, bral rokopise in korekturne odtise, pisal ocene. Tako se je spoznal z Ivanom Cankarjem in zdi se, da sta si postala prijatelja ali vsaj dobra znanca. V pismu z Dunaja, ki ni datirano, je pa s konca avgusta 1900 (glej Cankarjeva Zbrana dela), ga imenuje »Dragi!«, pismo pa sklene z »Bog te živi!« V osrednjem delu pisanja ga roti, da ne bi česa črtal, ko mu bo dal Schwentner brati njegovo najnovejše besedilo. »In zdaj ti položim nekaj na srce. V slučaju, da govoriš s Schwentnerjem o moji novi drami in v slučaju, da jo prečitaš, zavzemi se z vso močjo za to, da se ne črta ali ne popravi niti besede! Niti vejice!« Šlo je za rokopis drame Za narodov blagor. »Posrečila se mi je bolj, nego sem mislil«, pravi Cankar in Mazija še enkrat roti: »Torej zapomni si: niti vejice!« Na koncu mu naroča: »Če vidiš Župančiča, vstavi ga v mojem imenu ter mu reci, da naj mi piše; povej mu tudi, da pridem v Ljubljano in da naj pozdravi Murna. Pozdravi Verovška! Zanj je v komediji dobra vloga (Aleksij Gornik).« Naš rojak se je torej gibal v najožjem krogu slovenske moderne. Ali je imel kaj stikov in vezi z Žirmi, bomo morali pa še ugotoviti.

Marijan Dolenc, Žirovec v vladi Staneta Kavčiča

Petronovi nasproti stoji Šemončkova hiša. V njej se je 15. februarja 1930 rodil mag. MARIJAN DOLENC (ES), ekonomist. Diplomiral in magistriral (1975) je na Ekonomski fakulteti v Ljubljani. Izpopolnjeval se je pri W. Isardu na pensilvanski univerzi v ZDA. Od 1969 do 1973 je bil član republiškega izvršnega sveta (Kavčičeve vlade). Pred tem je bil raziskovalec, po tem pa direktor Inštituta za ekonomska raziskovanja v Ljubljani. Od tega dela, ki mu je bil ves predan, ga je odtrgala prezgodnja smrt, 5. decembra

Direktor Josip Mazi

za načelnika prosvetnega oddelka pri kr. banski upravi v Ljubljani, pa je to službo nastopil šele 15. julija 1951. Z ukazom dne 10. avgusta 1955 je bil zopet imenovan za direktorja 1. realne gimnazije in je v tem položaju 25. junija 1956 umrl.

Josip Mazi, fotografija v članku, ki so ga v njegov spomin objavila Izvestja I. državne realne gimnazije v Ljubljani 1937

Rojen je bil 24. januarja 1872 v Žireh št. 6 (oče Franc, dacar, mati Marjeta roj. Volek). Petrazredno ljudsko šolo je dovršil l. 1885. v Ljubljani. Studiral je od l. 1885. do 1892. na sedemrazredni višji realki, predhodnici sedanje 1. državne realne gimnazije v Ljubljani in tu maturiral 9. julija 1892. Tehniško visoko šolo in univerzo je obiskoval na Dunaju. 16. septembra 1901 je postal suplent in s 1. sept. 1906 profesor za matematiko in opisno geometrijo na drž. višji realki v Ljubljani. 6. novembra 1918 je prevzel začasno vodstvo, s 1. majem 1919 pa je postal ravnatelj tega zavoda. 50. novembra 1929 je bil imenovan

Odprije obnovljenega obrata Alpine v Gorenji vasi 2. 5. 1971; z leve Rajko Kosmač, Jože Bogataj, Izidor Rejc, Zdravko Krvina, Marijan Dolenc – kot gost, tedaj član Kavčičeve vlade – in Martin Klemenčič
Foto: Vlastja Simončič

1981 v Ljubljani. Ko je bil že bolan, sem ga »snubil«, da bi postal sodelavec ŽO. Obiskal me je in sodelovanje obljubil, a bolezen je bila močnejša. Slovenski ekonomski vedi je dodal nekaj izvirnih prispevkov, med njimi Medsektorski planski model slovenskega gospodarstva in druge odlične makroekonomske študije.

Ivan Kavčič, »Špicarjev dohtar«

Zdaj pa je že čas, da se odpravimo z našega križpotja. Obrnemo se proti severu in jo mahujemo v gorenjsko smer, po Starožirovski cesti. Od tod do Sore se zvrsti nekaj hiš, ki so bile nekoč prav imenitne. Na levi je najprej mogočna Kopšetova hiša (zdaj Pri Kogejju). Naslednja je Pri Špicarju. Tu se je 30. avgusta 1883 rodil dr. IVAN KAVČIČ, pravnik in visoki uradnik. Študiral je v Pragi, od koder je v Žiri zanesel sokolsko idejo in bil med pobudniki za ustanovitev sokolskega društva v Žireh. Bil je liberalec, svetovljan in eden prvih »frajgajstov« med Žirovci; ti so takim rekli »posvetnjakarji«. Med 1. svetovno vojno je bil na ruski in italijanski fronti, nato je služboval kot častnik (nadporočnik) v vojnem tiskovnem uradu (Kriegspressequartier) pri generalštabu na Dunaju. S slovenskimi kolegi so ustanovili tajni odbor in delali kot obveščevalci v korist antante. V obdobju med obema vojnama in še po 2. svetovni vojni je služboval največ v Beogradu kot eden najvišjih uradnikov Jugoslovanskih železnic. Umril je 11. maja 1977 na Bledu, kjer je tudi pokopan.

Janez Majnik, gostoljubni »gospod fajmošter«, sošolec »očeta naroda« in umni sadjar

---

Špicarjevi hiši sledi Pekova. Za njo je na levi prazen prostor, improvizirano parkirišče. Tu je stoletja stalo staro župnišče in za njim stara župna cerkev. Župnišče je bilo med vojno požgano in po vojni podrt. Cerkev je ta usoda doletela že pred vojno. Nasproti župnišča je nekoč stal krasen vrt. Uredil ga je župnik JANEZ MAJNIK (PSBL). Rodil se je 19. aprila 1803 v Spodnji Idriji, umrl 2. marca 1877 v Žireh. Ko je bil za kaplana v Podbrezju, se je pri znanem misijonarju Francu Pircu navdušil za sadjarstvo. Ukvarjal se je tudi s homeopatijo. Za župnika v Žiri je po službovanju v Lozicah (pod Nanosom, ob cesti iz Razdrtega v Vipavo) in Idriji prišel 1847. Tu »je zasadil nasproti župnišča lep sadni vrt, ki je postal nekaka šola za sadjarstvo za bližnjo in daljno okolico.« Mihael Arko je v Zgodovini Idrije o njem zapisal tudi tole: »Bil je zelo gostoljuben in radi tega vedno v denarnih zadregah. Zložil je znano pesem: Po polnoči odbije tri.« Lado Božič jo navaja v knjigi Naš idrijski kot (Ljubljana 1936). Napev je v es-duru, ima uvod in trio: »Odbije tri po polnoči, / pa v Idriji že zvon buči, / iz spanja rudarje budi.« Majnikovo pesem je uglasbil idrijski organist Jožef Gnezda, prvič so jo zapeli na dan sv. Ahacija 1863, med rudarji se je takoj prijela.

Junija 1858 je gostoljubnega župnika obiskal sam »oče naroda«, dr. Janez Bleiweis. V Novicah je nato objavil članek Iz Ljubljane do Žirov in v njem odstavek: »Tudi za podučenje mladih in starih Žirovčanov v sadjoreji ni menda nikjer lepše priložnosti, kakor je tukaj; lepi vert farovski, ravno pred farovžem, zasajen z obilnim mladim sadnim drevjem, in pa gospod fajmošter Majnik, unet učenec nepozabljivega gospoda Pirca in zdaj sami

Ivan Kavčič, fotografiran 1939

Janez Majnik, »fajmošter« v Žireh v letih 1847–77, olje (ali jajčna tempera) na papirju, verjetno čez fotografijo; podpis avtorja: »D. Bajtar pin. 1879, Sairach«

sadjorejstva marljiv učnik; kaj je treba več, da bi se po celi dolini razlil blagoslov dobrotne sadjoreje!« Majnik se je za to hvalo zahvalil tudi tako, da je svojemu gostu 3. aprila 1861 napisal pismo, v katerem mu čestita k uspehu na volitvah v deželni zbor in na koncu doda še tele štiri verze: »Prej Triglava razdrobila / Grozovita strela bo, / Ko Slovenja pozabila, / Kar si storil Ti za njo!« Iz pisma, ki ga hrani rokopisni oddelek NUK v Ljubljani, izvemo tudi, da sta bila naš »fajmošter« in oče naroda sošolca. – Od Majnikovega vrta ni ostalo nič. Po vojni so ga nacionalizirali in je ves čas propadal. Pred denacionalizacijo so ga razparcelirali in prodali zasebnikom. Ko so ti gradili nove hiše, so podrli še vrtno uto z dragoceno fresko Štefana Šubica. Sic transit gloria mundi.

Jernej Lenček, duhovnik in domoznanec

Prav in v duhu naše obravnave je, da omenimo še nekatere od nekdanjih stanovalcev župnišča. »Preserčnega sprejema v Žireh ne bomo popisovali, ker to je privatna reč, ktera ostane v sercu prijatlov; škoda le, da človek vsake vesele ure ne more pribiti, da bi mu ne ušla tako hitro. Ko smo v veseli družbi odkosili, smo vsi skupaj odšli na ogled Žirovskega sveta, katerega so nam tukajšnji kaplan, častiti gospod Jernej Lenček v svojem letošnjem 'Romarji' tako izverstno popisali, da moramo tu očitno željo izreči po več takih popisih mile naše domovine. Potem še le bi poznali naše kraje skozi in skozi, čez in čez. Kdor ne verjame, naj vzame 'Romarja' v roke – zalo knjižico, ktera ima večjo vrednost kakor le koledar biti za 365 dni.«

S temi besedami je oče naroda pohvalil drugega stanovalca našega nekdanjega župnišča, kaplana. JERNEJ LENČEK (SBL), duhovnik, se je rodil 25. avgusta 1827 na Brezovici. Gimnazijo in bogoslovje je študiral v Ljubljani, nadaljeval v Avguštineju na Dunaju. Od tam je bil 1852 poslan za kaplana v Žiri. Kot bogoslovec je 1850 v Novicah objavil nekoliko čuden Nasvet novih mesečnih imen za sve Slovane. Pomlad je imenoval »oživen«, njene mesece pa »ranoživen ali oživnorast« (marec), »sredoživen ali oživnovrh« (april) in »poznoživen ali oživnopad« (maj). Poletne mesece pa: letorast (junij), letovrh (julij) in letopad (avgust) ... Novost je ostala popolnoma brez odmeva. Lenček pa je neutrudno iskal in zbiral. V žirovski župniji je po hišah nabral 84 starejših slovenskih knjig (dve luteranski) in jih popisal v prispevku za Mittheilungen des historischen Vereins für Krain, julija 1857. Zdaj je ta zbirka v Semeniški knjižnici v Ljubljani.

V letih 1857 in 1858 je uredil prva dva zvezka koledarja Slovenski romar. Založil ga je Ničman v Ljubljani. V drugem zvezku (1858) je objavil dokaj obsežen spis z naslovom Žirovski svet, temeljit domoznanski opis svoje fare. Ob koncu je obljubil nadaljevanje, v katerem bi pisal o faranih, njihovem življenju in delu. Vendar je usoda hotela drugače. Zbolel je za jetiko, bil prestavljen za ekspozita v Št. Peter na Krasu (Pivka) in tam 7. oktobra 1861 umrl. Poskušal se je tudi v pesništvu. V spominskem zborniku Vodnikov spomenik (1859) je objavil pesem Cvetlica Operosa. Bog ve, kaj vse je še načrtoval. Jaz vem samo to, da bi vsaj v Žireh zaslužil več spomina, mogoče tudi spominsko ploščo.

Jernej Lenček:

Cvetlica „Operosa.“^{*)}

Zacvetela je cvetlica,
»Rožca lepa: **operosa**«
Bla Ljubljani je »danica«
»Lepih mnogoverstnih ved.« —
De pa vedno lepši bi cvetela,
Kinč'la se z lepoto svojo vso,
Je sinove svoje v venč objela,
In cvetela z »**združeno močjo**.« —

Srečna táčas b'la Ljubljana,
B'la je vir »edinosti«;
B'la Modricam sedež zbrana,
Sedež b'la »**marljivosti**.« —
In zato so vede se vzdigvale,
Ki v lovornih vencih še slove;
Umotvorne dela so nastale,
Ki »Ljubljane kinč« še zdaj stoje. —

Pa temnica nastopila,
Rožci je zaterla cvet;
Venč prijatlov je zgubila,
Počivala mnogo let. —
Al cvetlica zopet se vzdiguje
In cveteti jame prelepo,
Stem življenje novo obuduje,
Dela zopet z »**združeno močjo**.« —

Krasno drugič je cvetela,
Cvet pognala lepih nad;
Spet Ljubljano zalšat' jela,
Spet rodila mnogi sad. —
Al viharjev vojsknh huda sila
Zderla zdaj je združene moči,
Je cvetlico lepo zamorila,
In cvetlice lepo — »**več je ni!**« —

Pa saj ne boš vedno spala,
Rožca lepa »**operosa**«;
Saj boš skoraj spet vstala,
Rožca »mnogoverstnih ved.« —
»Le vstani« — lepa Ti cvetlica!
In Modricam služi z vsó skerbjo;
Sveti še Ljubljani ko »danica«
Delaj čversto z »**združeno močjo!**«

*) Accademia operosorum je nastala v Ljubljani v letu 1701. (Mith. des histor. Vereins für Krain 1852, p. 12 sq).

Vikar Nikolaj, prvi po imenu nam znani žirovski duhovnik

Ste se že kdaj vprašali, kdo je bil prvi nam znani žirovski duhovnik? Odgovor je, kolikor je nam za zdaj znano: NIKOLAJ, vikar in ekspozit v Žireh. Omenja ga listina z dne 3. maja 1384. Po njej je od tedanjega starološkega župnika Henrika, kateremu je bil odgovoren, prejel beneficij (nadarbino, ustanovo, iz katere je dobival neke dohodke); zanjo mu je bil letno dolžan dve marki beneških vinarjev namiznine. Po rodu je bil Ločan, sin Nikolaja Pochadin de Lok. Omenjena pergamentna listina z ohranjenim pečatom je v Državnem arhivu (Hauptstaatsarchiv) v Münchnu v zbirki Freising Hochstift, Urkunden, fascikel 135.

Kaplan Gregor Strelec, prvi nam znani Žirovec med duhovniki

In kdo je bil prvi Žirovec med duhovniki? V Izvestjih Muzejskega društva za Kranjsko (IV, str. 77), na katera se v župni kroniki opira Franc Pokorn, se omenja GREGOR, SIN JURIIJA STRELCA IZ ŽIROV. Leta 1497 je bil podpevec v Gorici in 23. decembra je prejel subdiakoniat na naslov Žige, sina pokojnega Jurija pl. Post z goriškega gradu. Diakon je postal 10. marca, mašnik pa 31. marca 1498 v Beljaku. »Bil je izprva kar pomočnik doma, kakor je bila navada tiste čase, da se je utrdil in izvežbal v dušnem pastirstvu.« Tako Pokorn. Če zdaj pogledamo še v loški urbar iz 1501, ki poleg imen podložnikov prvič omenja tudi njihove priimke (vsi jih še niso imeli), vidimo, da sta na Dobračevi prebivala dva podložnika z enakim imenom: Gregor Strelatz. Eden od njiju je bil verjetno duhovnikov oče ali brat; ali kar duhovnik sam? Kakorkoli že: prvi nam znani duhovnik žirovskega rodu je bil gotovo Dobračev.

Worlicus Assarch de Syrach, prvi po imenu nam znani Žirovec

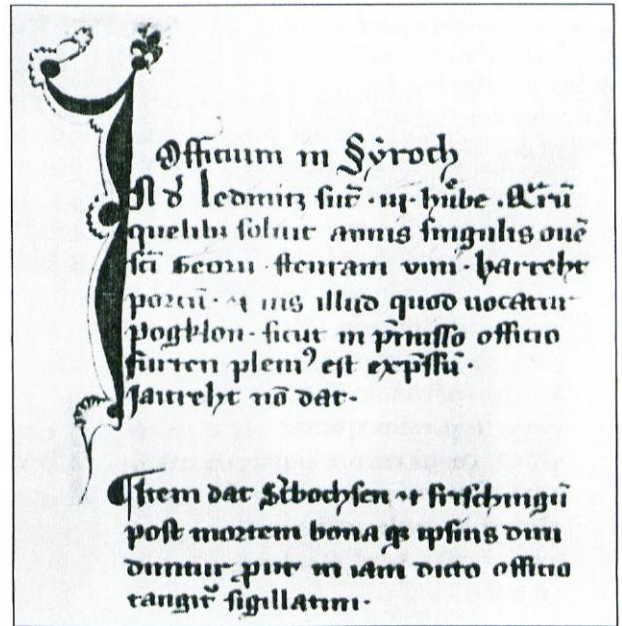

In ko smo že pri tem, kdo je bil prvi med prvimi, se vprašajmo še, kdo je prvi po imenu nam znani Žirovec? To je bil WORLICUS ASSARCH DE SYRACH (iz Žirov). Omenja ga listina, shranjena v Državnem arhivu v Vidmu (Archivio di Stato, Udine) v zbirki Archivio Notarile, fascikel 670. V njej piše (povzemamo po dr. Pavlu Blazniku), da je bil naš davni rojak 1312 nekemu Čedajcu dolžan 3 marke in 13 soldov za vino teran. Kaj to pomeni? Vsaj dvoje: do so Žirovci že tedaj trgovali na daljavo, z drugimi deželami (Furlanija), in da so že takrat radi pili dobro vino! – Pozneje, 1342, je v čedajski notarski knjigi nekajkrat omenjen (v podobnem svojstvu, kot dolžnik) WIDIZ DE CIROCH (Vidic iz Žirov oziroma iz Breznice pri Žireh /de Vrisniz/). – Že pred tema dvema se v zvezi z Žirmi omenjata dve imeni, ki pa nista žirovski: MEINHART in GOSIDS, sinova DOBROSTE LOGAŠKEGA (von Logatsch). Leta 1307 sta vpadla v Žiri, tam povzročila nekaj škode in ju je škof imel ujeta v Škofji Loki.

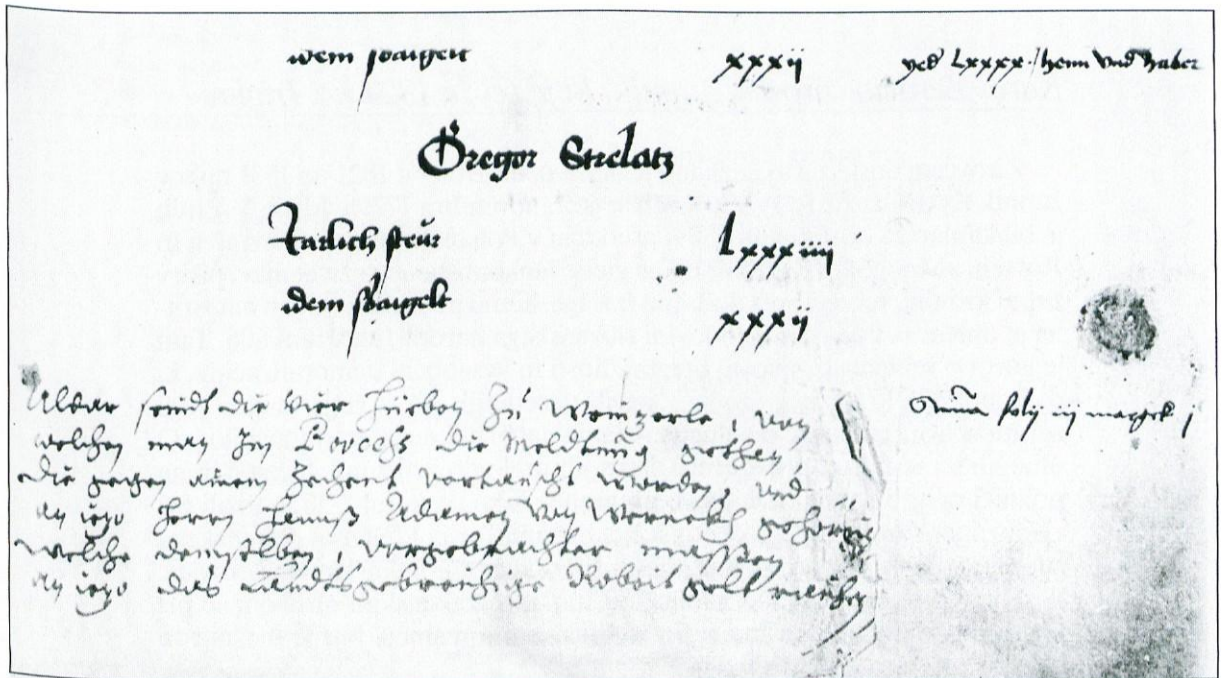

Bogve, kakšna je bila žirovska farna cerkev leta 1384, ko je v njej maševal vikar Nikolaj iz Loke? Zdaj niti te, ki je na sliki, ne poznamo več
Foto: France Stele, 1913

Žiri (Syroch) se prvič omenjajo 1291; prvi po imenu nam znani Žirovec – Worlicus Assarch de Syroch – pa leta 1312

Kdo je bil Gregor Strelec, vpisan v loškem urbarju iz leta 1501? Oče ali brat kaplana Gregorja Strelca, prvega nam znanega Žirovca med duhovniki?

Mihael Ignacij Pogačnik, »splošno priljubljeni duhovnik«

Ko listamo po izčrpnem seznamu žirovskih duhovnikov (za župno kroniko ga je na prošnjo Josipa Logarja spisal dr. Franc Pokorn, nekdanji škofijski arhivar), zbudi našo pozornost vsaj še eno od starih imen: dr. MIHAEL IGNACIJ POGAČNIK, teolog in župnik. Rodil se je okrog 1721 na Bledu, v mašnika je bil posvečen »na naslov freisinške škofjeloške kamere« 11. septembra 1746. »Bil je doktor bogoslovja, goreč, čuječ in dober dušni pastir, splošno priljubljen duhovnik.« V žirovski fari je bil za župnika od poletja 1760 do novega leta 1766; 1. januarja 1766 ga je namreč zadela kap. »Splošna žalost, 7 duhovnikov ga je spremilo k večnemu počitku in ogromno ljudstva.« Pokopan je bil pred cerkvenimi vrati, ob vhodu. Slednje je edino, česar so se najstarejši Žirovci še spominjali. Bomo kdaj o tem »splošno priljubljenem duhovniku«, ki je svojo življenjsko pot sklenil med Žirovci, izvedeli še kaj več? Je bil ta učeni župnik tisti, ki je Martina Nagliča (ob njegovem prihodu v Žiri je imel 12 let) napotil v jezuitske šole?

Luka Rant, »zelo priljubljen« gospod

Zanimiv mož je moral biti tudi Pogačnikov naslednik, župnik LUKA RANT (RANDT). »Luč sveta je ugledal v Selcih 11. oktobra 1731, oče mu je bil kmet Gregor, mati pa Elizabeta; mašnik je postal v Sorici 1754.« Od 1756 do 1766 je kaplanoval v Selcih.« V Žireh je bil kot župnik »prezentiran« 25. januarja, dušnopastirsko službo je opravljal od sv. Jurija 1766 do svečnice 1778, potem je tu živel v pokoju (deloma), vse do svoje smrti 24. decembra 1779. »Zelo priljubljen, vse je jokalo ob pogrebu, osem duhovnov je bilo zraven.« V njegovem času je bil eden največjih požarov v fari (12. aprila 1771). Zgorelo je 24 hiš, med njimi cerkev in župnišče.

Karol Žerovic, žirovski župnik, ki je šel že 1824 na Triglav

Žirovcem doslej čisto neznano je dejstvo, da je bil od 1821 do 1831 njihov župnik KAROL ŽEROVIC. Rodil se je 1. novembra 1779 v Idriji. V Žireh je bil kaplan že od 1804 do 1809, pred tem v Poljanah, zatem v Zavrtaču in Rovtah. »Mnogo tožba zoper njega glede lahkomišljenega življenja«, piše v župni kroniki, vendar brez dodatne razlage. Temu podatku povsem nasprotna je omemba v Malovi Zgodovini slovenskega naroda, na strani 606. Tam je govor o sebičnosti, splošni brezbržnosti in »vseobčni demoralizaciji«, ki se je polotila kranjskega življa v prvih desetletjih 19. stoletja, najbrž tudi zaradi vpliva francoske revolucije. Izjema naj bi bili nekateri duhovniki. »O mnogih so se farani pritoževali, da so jih prehudo prijemali, bičajoč in na prižnici očitno izdajajoč njihove pregrehe. Tako so n. pr. l. 1826 tožili pri vladi zoper silno strogega cerkniškega dekana Jurija Pfeiferja, planinskega župnika vikarja Andreja Karlina in žirovskega župnika Karla Žerovica. Posebno strogi so bili z nezakonskimi starši. Nezakonskim otrokom so pri krstu dajali le judovska imena in za botra sta jim smela biti le mežnar in babica ...«

Je farane motilo to, da piše? Da, enkrat v omenjenih letih je napisal knjigo *Zeitrechnung geschichtlicher Begebnisse der Heiligen Schrift und zwar vom Adam bis zum Tode des Heiligen Apostels und Evangelisten*

Pogled na kor stare župne cerkev; pod njim je bil glavni vhod, pred njim pokopan Mihael Ignacij Pogačnik, »splošno priljubljeni duhovnik«
Foto: France Stele, 1913

XII

so mehr, als in unsern Tagen eine, besonders deutsche, Zeitrechnung biblischer Begebenheiten sich in unsern süddeutschen Ländern nicht leicht vorfindet. Meine Absicht war daher nur zu nützen, diess wenigstens weiss ich, und zu meiner Beruhigung, weiss es Gott auch.

Sayrach am 20ten July 1826.

CARL SCHEROVIZ,
Pfarrer.

ZEITRECHNUNG

CESCHICHTLICHER

B E G E B N I S S E

DER

HEILIGEN SCHRIFT,

VOM ADAM BIS ZUM TODE DES HEILIGEN
APOSTELS UND EVANGELISTEN JOANNES,
ODER BIS ZUM JAHRE 68 NACH
CHRISTI TODE.

Erstes Hauptstück.

Einleitung.

*Von den Tagen, Stunden, Wochen,
Monaten, Jahren und Jahrs-
Perioden.*

Erster Abschnitt.

Von den Tagen.

§. 1.

§. 1.

Schon im grauen Alterthume theilte und bestimmte man die Zeit nach Stunden,

Joannes, oder bis zum Jahre 68 nach Christi Tode. Na videz strašljiv naslov, ki pa ne pove nič drugega kot to, da je v knjigi govor o krščanskem štetju časa po dogodkih v Svetem pismu, od Adama do smrti sv. Janeza Evangelista v 68. letu po Kristusu. Knjiga je izšla 1827 v Ljubljani, natisnil jo je Joseph Sassenberg. Ima XII+419 strani in grafično prilogo. Rokopis je bil končan leto poprej, 20. julija 1826, sodeč po koncu predgovora, kjer stoji: »Sayrach am 20ten July 1826 / Carl Scheroviz, Pfarrer.« Ta zanimivi človek se je 1824 kot žirovski župnik med prvimi odpravil na vrh Triglava. Tudi ta podatek priča, da je presegal rovtarske standarde krajev, v katerih je služboval. Iz Žirov se je preselil za župnika v Stari trg pri Ložu, kjer je umrl »vsled jetike« 4. junija 1844.

Ivan Belec, »socijolog« med duhovniki

Za razmeroma kratek čas, od aprila 1882 do oktobra 1883, je bil v Žireh za 2. kaplana IVAN BELEC (SBL), duhovnik, ki je bil v svojem času upoštevan »socijolog« in politični pisec. V katoliških krogih je veljal za predhodnika dr. Janeza Ev. Kreka. »Socijolog« takrat ni pomenilo to kot danes (znanstveni družboslovec), temveč nekaj takega kot socialno zavzet in čuteč pisec. Ivan Belec se je rodil 3. aprila 1856 v Radomljah, umrl je že 9. junija 1889 pri Sv. Duhu nad Krškim. (Zdi se, da znani fenomen zgodnjega umiranja mladih slovenskih literatov tudi mladih duhovnikov ni obšel; podobna usoda je ob Belcu doletela tudi našega Lenčka: jetika!) Duhovnik je postal 26. julija 1879. Najprej je objavljaval v Slovenskem narodu, zlasti svoje vseslovanske umotvore in utvare. Predlagal je tudi (1877), da bi vsi Slovani sprejeli ruščino za svoj knjižni jezik.

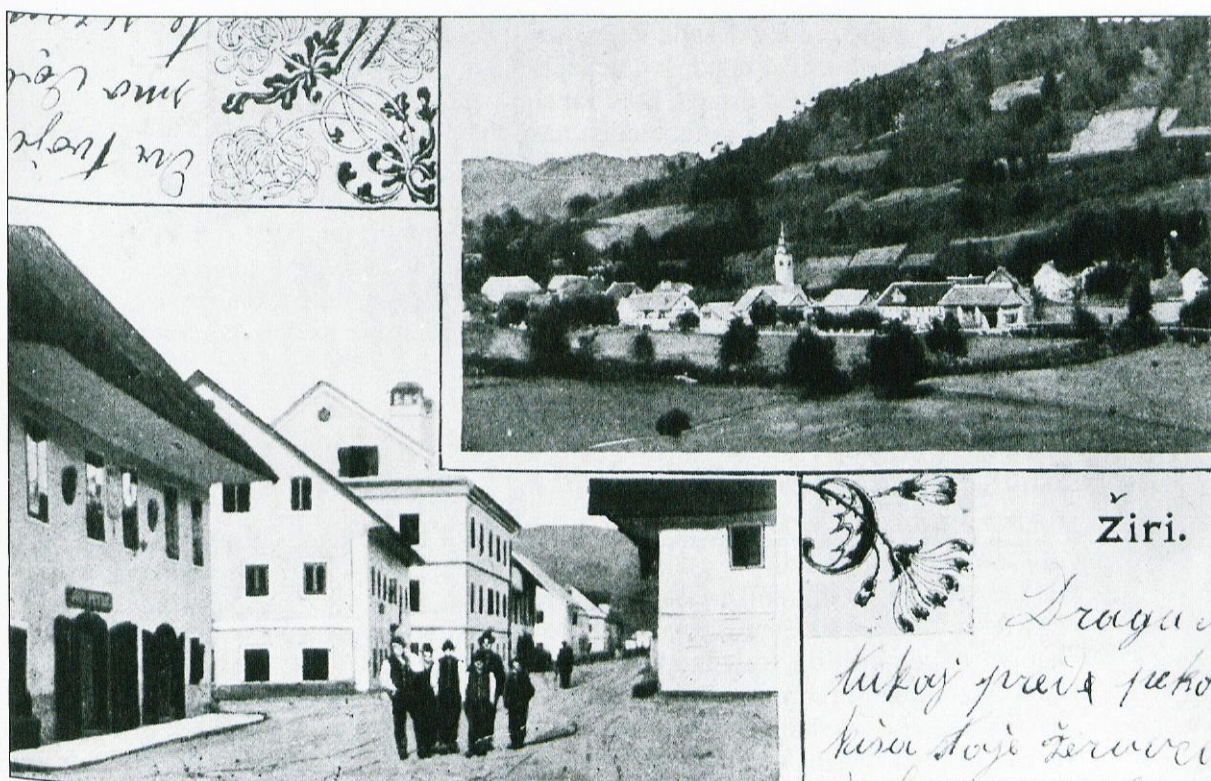
Pozneje se je posvetil socialnemu vprašanju in o njem objavil več tehtnih člankov v nadaljevanjih, zlasti v Slovencu. Ko je bil kaplan v Žireh (1882), je v Slovencu izhajal članek z naslovom Zemljišče in kapital. V njem »je razpravljaval o protiprirodnosti in škodljivosti t. zv. zemljiškega kredita, ko se zemljišče, čigar rodovitnost je skoro stalna, meri z denarnim kapitalom, čigar rodovitnost skače; zemljišču se je vzel njegov družinski značaj, izročilo se je samovolji posameznika, češ da kapital oplaja zemljo, dasi je le delo pogoj gospodstva nad gmotnimi dobrinami in zemeljsko blagostanje je le sredstvo za doseganje človeškega razvoja in napredovanja, čigar najvišji namen je v Bogu.« Belčevo glavno delo je spis z značilnim naslovom Kmetom v pomoč. Izhajal je v Slovencu 1885, potem še v knjižni obliki. Frančišek Lampe je našega kaplana ob njegovi smrti imenoval za »najboljšega slovenskega socijologa svoje dobe« (Drobtinice, 1889).

Frančišek Krek, pesnik med kaplani

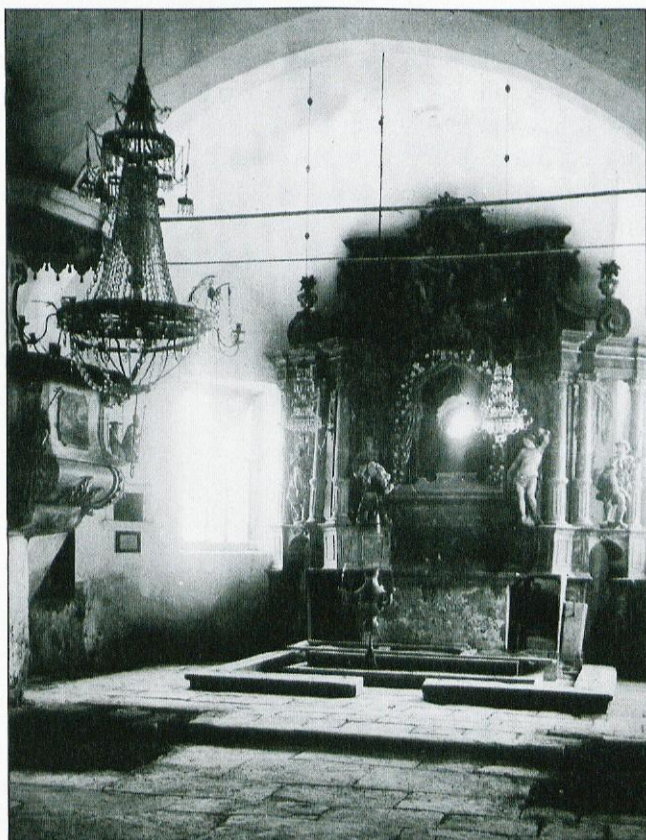

»Socijologa« Ivana Belca je v službi 1. kaplana nasledil FRANČIŠEK KREK (SBL), duhovnik in pesnik. V Žireh je služboval od jeseni 1883 do sv. Mihaela 1886. Rodil se je 9. aprila 1858 pri Blažonu v Selcih, kmetu Janezu in njegovi ženi Mariji, rojeni Peternelj. Mašnik je postal že v tretjem letu bogoslovja, 24. julija 1882. Najprej je bil za prefekta v ljubljanskem Alojzijevišču, njegova druga služba je bila v Žireh. Potem je bil kaplan še v Košani, Cerknici in Cerkljah na Gorenjskem. Od 1896 je bil za župnika v Vranji Peči nad Kamnikom in tam umrl 2. avgusta 1921. – Pesmi je začel

V župnišču (tretja stavba na levi), ki je stalo na sedanji Starožirovski cesti, je stanoval tudi Ivan Belec, »socijolog« med duhovniki

Oltar, pred katerim je maševal tudi Frančišek Krek, pesnik med kaplani

objavljati ob koncu sedemdesetih let, največ v mesečniku Vrtec, »časopisu s podobami za slovensko mladost«; nekaj jih je tudi v prvih letnikih Doma in sveta in pri Mohorjevi družbi. Dr. France Koblar, njegov selški rojak, ga je v SBL označil takole: »Krek je eden naših najplodovitejših mladinskih pesnikov; njegova misel je živahna in nežna, ritmika prožna in zvočna; velika pesniška gibčnost in prilagodljivost se kaže ob mnogih posnetih zgledih, priložnostnih pesmih in celo ob tujih kliširanih podobah, vendar je število njegovih pristnih in lepih pesmi razmeroma veliko; očitno je vplivala nanj tudi Levstikova brezobzirna pila pri Vrtcu.« – Nam ostaja naloga, da ob prvi posebni priložnosti zberemo in objavimo pesmi, napisane in objavljene v njegovem žirovskem obdobju.

Josip Vidmar, gospod, ki je zgradil novo cerkev, največjo na Gorenjskem

---

Od svojega predhodnika čisto druge vrste župnik je bil JOSIP VIDMAR, graditelj nove župne cerkve. Rodil se je 8. marca 1837 v Rovtah, bil kaplan v Spodnji Idriji, Škofjih in Smedniku, kurat v Podkraju na Vipavskem in župnik v Premu; od tod je oktobra 1877 prišel v Žiri. Tu je bil za pastirja do smrti »vsled kapi« po daljšem bolehanju in trpljenju, 30. marca 1911. Njegovo življenjsko delo povzamemo v enem stavku: zgradil je novo župno cerkev. Ta je največja na Gorenjskem in ena večjih v Sloveniji, po dolžini 47 metrov. Po višini zvonika pa naša dva (58 metrov) na Gorenjskem prekašajo le v Stari Loki (70), v Šmartinu pri Kranju (65) in v Radovljici (60,8), vendar premorejo le po enega. Kaj vse je blagopokojni gospod ob tem doživljal, zlasti preden se je gradnja sploh začela! Sporna namreč ni bila gradnja sama, temveč nje lokacija. To bi lahko bila snov za knjigo, mogoče celo za roman. Bila so silna nasprotovanja. »Takrat so pokazali Žirovci, da so res sirovci,« je zapisal v župno kroniko. Nekoč so ga celo fizično napadli, iz zasede v Osojnici, ko se je vračal iz Idrije. No, sodeč po končnem rezultatu, je bila večina »za«. Posvetitve svoje gradnje župnik Vidmar ni dočakal, ni mu bilo dano, da bi maševal v cerkvi, za katero se je trudil 34 let in zanjo zapustil tudi vse svoje osebno premoženje. Bil pa je v cerkvi, ko so še nedokončano 20. novembra 1910 blagoslovili in se je v njej brala prva maša; »sedel je v zakristiji na stolu in gledal na oltar«, je čez Pečnikov zapis pripisal župnik Starman.

Pavel Perko, duhovnik, katoliški organizator in pisatelj

Od maja 1906 do 24. avgusta 1910 je bil za prvega kaplana v Žireh PAVEL PERKO (SBL). Kot tak »je zelo razgibal društveno, še bolj pa politično življenje v Žireh. Politični boji so bili na višku in so g. Perka imeli nekateri liberalno usmerjeni Žirovci posebno v želodcu. V letu 1908 se je na njegovo pobudo zidal katoliški dom na Dobračevi. Istega leta so tudi sokoli zidali svoj dom v Stari vasi.« Ko je odhajal, je njegov nasprotnik zapisal: »Kaplan Perko gre iz Žirov. Naprednim Žirovcem bo žal po njem, kajti on je vsled svoje zagrizenosti povzročil, da se je marsikaj razvilo ugodnejše, kakor bi se bilo brez njega. Njemu se imamo tudi zahvaliti za 'civilne' pogrebe. Marsik-

V .pobožno molitev
se priporoča
prečastiti gospod
Josip Vidmar
župnik v Žireh
* 1837, † 1911
ooo
Dolgih 30 let se je trudil za novo
veličastno cerkev v Žireh. Bog mu
bodi zato plačnik!

Župnik Josip Vidmar na spominski podobici, natisnjeni po njegovi smrti 1911

Pavel Perko kot župnik na Muljavi s svojimi prvoobhajanci

do je vsled njega bolj odločen antiklerikalec, kot bi bil brez njega. Perko je bil duhovnik po škofovih nazorih. Organiziral je pristaše klerikalizma, osnoval Katoliško slovensko izobraževalno društvo kakor Orle ... Pravih naprednjakov pač ne sme motiti v delu bodi duhovnik tak ali tak, treba je iti svojo pot, ne oziraje se ne na desno ne na levo. Le v delu je pričakovati lepše bodočnosti.« (Slovenski dom, 6. avgusta 1910)

Perko je s svojimi nasprotniki vodil pravo polemiko tudi v takratnem časopisju. Rekonstruirana je v ŽO (št. 5/6, str. 77–122). Sam je v Koledarju Mohorjeve družbe za navadno leto 1970 objavil zelo zanimiv spominski prispevek z naslovom: Kako se je v Žireh zidalo. Pavel Perko se je rodil 25. januarja 1877 v Poljanah nad Škofjo Loko. V mašnika je bil posvečen že v 3. letniku bogoslovja 14. julija 1901. Župnik je postal v Češnjicah nad Blagovico, tja je prišel iz Žirov in ostal 25 let. Po upokojitvi se je nastanil na Muljavi in tam umrl 10. marca 1970. Pisal je črtice in povesti, ki so dvakrat izšle v knjigah: Z naših gora (Kamnik 1924) in Novele in črtice (Celje 1961). V Domu in svetu je 1912 objavil Klekljarico; žirovsko vsebino imata tudi noveli Goljuf (1914) in Uljudna (1924). Povzete so v ŽO 11/12.

Josip Logar, intelektualec med gospodi

Josipa Vidmarja je nasledil JOSIP LOGAR. Vidmarjevo življenjsko delo, novo cerkev, je dogradil, opremil in okrasil. Rodil se je 19. februarja 1879 v Metliki. Bil je zelo nadarjen in je »postal mašnik že v tretjem letu bogoslovja«. Najprej je bil mestni kaplan v Kočevju, od 1906 do 1911 prefekt v Škofovih zavodih v Šentvidu, do časa, ko »je sprejel politično in duševno zanemarjeno župnijo v Žirih«, vmeščen 1. avgusta 1911. Zanimiva pripomba. Župnik Vidmar se je izčrpal v graditvi in telesno omagal, preden je bila sklenjena. Njegov pomočnik, kaplan Pavel Perko, je večji del svoje energije porabil za politični spoprijem z vedno močnejšimi liberalci (sokoli). Tako ni čudno, da je bilo duševno stanje župnije v škofovih očeh »zanemarjeno«.

Za Logarja je zapisano, da »goreče pastiruje« in »skrbi za blagor ljudstva, zlasti pa se trudi, da bi ozaljšal novo župno cerkev v najnovejšem slogu«. Nova cerkev je bila namreč prazna. (Resnici na ljubo: nekoliko »prazno« deluje še zdaj.) Novi župnik jo je po svojih močeh opremil, med drugim je oskrbel nove orgle, zadnje delo mojstra Ivana Milavca. K dobremu instrumentu je sodil dober organist. Tudi to se je zgodilo, ko je v Žiri prišel Anton Jobst. Sicer je bil Logar protislovna osebnost. Politično je bil popolnoma desno, privrženec Šušteršičeve struje v SLS, pri gospodarskih podvigih pa se je »za blagor ljudstva« povezal s hudičem (z liberalci). Vključil se je v agitacijo za gradnjo vodne elektrarne na Fužinah in zanjo jamčil z župnijskim premoženjem. Ko je podjetje 1925 in 1926 uničila povodenj, je bilo treba to jamstvo vnovčiti. Cerkveno premoženje se je prodajalo (stara župna cerkev, njive na Polju), župnik je doživel bankrot.

Na koncu temu vrhunskemu intelektualcu ni preostalo nič drugega kot oditi. Ne samo iz župnije, tudi iz škofije: v Dobovo, ki je bila tedaj v lavantinski škofiji. Njegov naslednik ga je v župni kroniki pospremil z besedami: »Bil je izredna osebnost, priznan govornik, goreč dušni pastir, čuvar lepote v hiši božji.« Ko je 1. februarja 1952 umrl v Žumberku na Hrvaškem, je tedanji župnik v kroniko pripisal: »Med vojsko so ga Nemci pregnali in je od 1941. župnikoval v Žumberku, kjer je živel v največji

Župnik Josip Logar z organistom Antonom Jobstom, na vrtu nasproti župnišča med 1. svetovno vojno
Foto: Štefan Mlakar

skromnosti in siromaštvu v samotnem župnišču, vendar pri vernikih splošno priljubljen. V čast Srca Jezusovega je zadnja leta vsak dan napisal kratko premišljevanje in ni čudno, da ga je božja ljubezen ravno na prvi petek pred mašo poklicala v blaženo gledanje božjih skrivnosti.«

Ivan Pečnik, župnik, ki je gradil, a so mu »nestrpneži« vse podrli

---

Logarja je nasledil IVAN PEČNIK. Rodil se je 3. maja 1900 v Bodovljah. Kaplan je bil v župniji Šmihel pri Novem mestu, septembra 1932 je bil poslan v Žiri, domnevno zato, »da bi izpodrinil župnika Logarja«. Komentarja se vzdržimo, a dejstvo je, da se je Logar 13. aprila 1933 župniji odpovedal. Nasledil ga je Pečnik. Ta je bil predvsem graditelj. Najprej je zraven cerkve zgradil novo župnišče. Potem je obnovil staro in ga spremenil v otroški vrtec. Postavil je spomenik žrtvam 1. svetovne vojne. Tik pred drugo vojno je zgradil še velik prosvetni dom. Stal je na kraju, kjer je zdaj park pred osnovno šolo. Vse to je bilo med vojno zažgano in po njej porušeno, »namenoma«. Od treh stavb ni ostal niti kamen! To je župnika tako užalostilo, da se po vojni ni hotel vrniti v Žiri, iz katerih so ga Nemci izselili 27. maja 1941 – kot prvega od mnogih!

Že med vojno je prevzel župnijo Zaplana in bil od 1954 župnik in dekan na Vrhniki. Ko se je upokojil, je na Muljavi nadomestil umrlega Pavla Perka, kot ekspozit. Umrl je 27. julija 1988 v Duhovniškem domu v Ljubljani. Za njim je ostala nadvse dragocena župnijska kronika, katero je spisal za obdobje od 1900 do 1941. Žirovcem je zapustil tudi svojevrstno oporoko. Izrekel jo je na Martinovo nedeljo 1962, ob 50. obletnici posvetitve nove cerkve. Ohranila se je na magnetofonskem traku, natisnjena je v ŽO (št. 15, str. 106–107). Med drugim je dejal: »Če bi ne bilo toliko te nestrpnosti, bi bilo življenje v Žireh dosti lepše. Verjemite mi, da je drugod ni ali vsaj v toliki meri ne, zato je tudi v tem oziru drugod lepše. Mislim, da bi bil istega mnenja g. Vidmar, če bi danes od mrtvih vstal, saj je sam največ trpel. Istega mnenja g. Logar, istega mnenja moj naslednik ... Zato vas, dragi Žirovci, ob sklepu svojega današnjega nagovora prosim predvsem eno: bodite med seboj strpni, humani, človeški: če ste verni, gojite med seboj bratovsko ljubezen, če ste neverni ali hočete biti socialisti, kot danes govorimo, gojite med seboj pravi socializem, to je iskreno tovarištvo, le tako vam bo življenje res lepo, zadovoljno in tudi veselo, kar vam tudi jaz iz srca želim ...«

Marjan Maček, žirovski rokoborec na japonski način

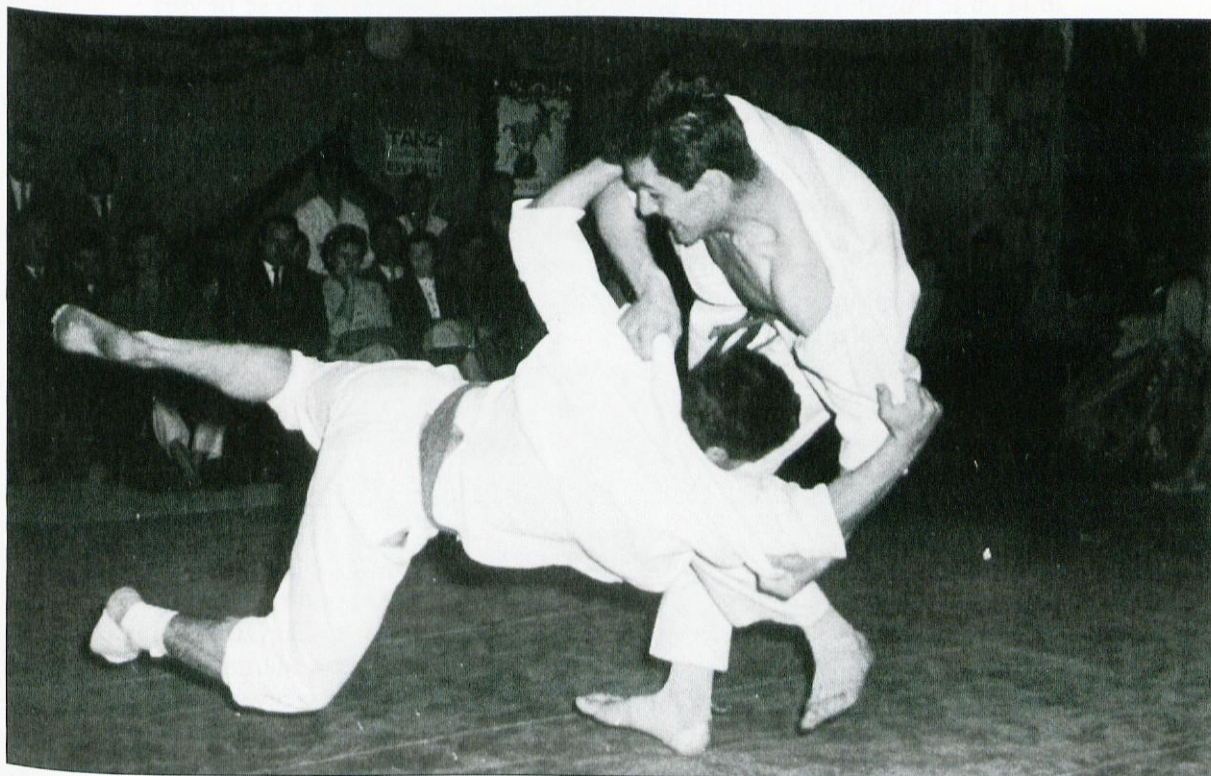

Pri nekdanjem župnišču se na levo odcepi pot, ki vodi pod Žirk. Tam se je (pri Mačku) 18. aprila 1936 rodil MARJAN MAČEK, svoj čas vrhunski športnik, judoist. Po osnovni šoli je odšel v litostrojsko šolo, pozneje je doštudiral za strojnega inženirja. Njegova strast je bil judo. Petkrat je bil jugoslovanski državni prvak, 1968 absolutni prvak Jugoslavije, čeprav je sicer tekmoval v srednji kategoriji. Judo se je v Evropi takrat šele uveljavljal, kot olimpijski šport še ni bil priznan; ko so hoteli na evropsko prvenstvo v Španijo, ki z Jugoslavijo še ni imela diplomatskih odnosov, so v Milanu tri dni čakali na vizo in vse skupaj zamudili ... Na nekem tekmovanju v Ljubljani je Maček svojega tekmeca, sicer študentskega prvaka Japonske in

Župnik Ivan Pečnik med gojenci Marijinega otroškega vrta pred hišico v vrtu nasproti starega župnišča 1938

Marjan Maček, judoist, v boju

osebnega prijatelja, vrgel tako, da se je ta hudo poškodoval in umrl. To ga je tako prizadelo, da je tekmovanje opustil. Umrlí tekmeč, ki je prišel v Ljubljano kot inštruktor, se je imenoval Nagaoka. Njemu v spomin slovenski judoisti prirejajo znano spominsko tekmovanje. Maček je dosegel drugi dan in bil med ustanovitelji Judo kluba Alpina, ki je dolga leta imel lepe uspehe. Nekdanji prvak živi v Stanežičah pri Ljubljani, kjer ima tudi svoje podjetje.

Branko Reisp, raziskovalec Janeza Vajkarda Valvasorja

Nasproti nekdanjega župnišča še zdaj stoji Lengarjeva hiša. V njej se je 17. julija 1928 rodil dr. BRANKO REISP (ES), zgodovinar in bibliotekar. Zaposlen je kot muzejski svetnik v Narodnem muzeju v Ljubljani, iz katerega prav zdaj počasi odhaja v delovni pokoj. Napisal in objavil je številne članke in razprave, postavljaj razstave, urejal publikacije. Postavil je dve veliki avtorski razstavi: Ilirske province (1964) in Kmečki punti na Slovenskem (1973). Velja za največjega poznavalca Valvasorjevega dela. Uredil je ponatise in o njem napisal dve knjigi: Kranjski polihistor Janez Vajkard Valvasor (1983) in Korespondenca Janeza Vajkarda Valvasorja, skupaj z angleško The Royal Society (1987). Tako je postavil znanstvene temelje za proslavljanje 300-letnice Valvasorjeve Slave. Jeseni 1998 je Slovenska matica v Ljubljani izdala njegove Gradove dežele Kranjske. Kot nagrado za svoja prizadevanja je prejel Čopovo diplomu in Valvasorjevo nagrado, najvišji slovenski priznanji v bibliotekarski in muzejski stroki.

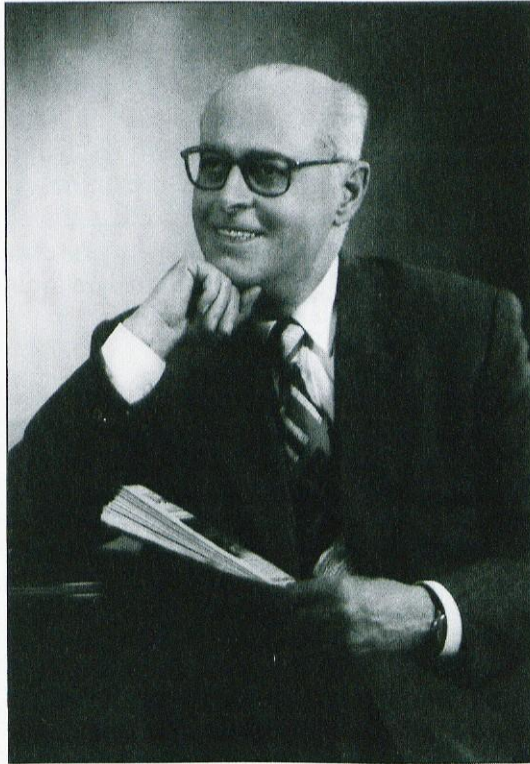
Verjetno se boste vprašali, kakor sem se sam, kako je priimek Reisp sploh zašel v Žiri. Brankov oče je bil računski podčastnik v kraljevi mornarici. Pri njem je svoj vojaški rok služil neki Žirovec, s katerim sta postala prijatelja, in ta ga je povabil, naj ga obiše v Žireh. Rečeno, storjeno, a to še ni vse; mornar se je zagledal v Žirovko in ta je postala Brankova mati. Ugledni zgodovinar žirovskega rodu poudarja, da je njegov rod po materini strani v celoti žirovski, Starmanov; Reispi pa izvirajo z velike kmetije iz Slovenskih goric, od koder je bil Brankov stari oče, ki je postal železničar. Pove tudi, da se je njegova družina že 1929 odselila iz Žirov, najprej v Kamnik in potem v Ljubljano, kjer je njegov oče služboval kot finančni uradnik. Lengarjevi, katerih dedinja bi imela postati njegova mati, v zadnjem delu svojega žirovskega obdobja niso imeli poslovne sreče; del premoženja so izgubili z vojaškim posojilom v 1. svetovni vojni, drugega je vzela menica, izdana za nesrečno elektrarno na Fužinah. Tako so svojo staro in ugledno trgovino prodali fotografu Mlakarju in njegovemu zetu Erznožniku ter odšli. – Čudna, a dovolj doumljiva so pota človeška.

Jože Oblak, orodni telovadec, Žirovec in Jeseničan

Lengarjevi hiši, ki je v dobrem stanju, sledi na desni stara avstrijska pošta (Mrovcova hiša). Pred sto leti ena najlepših stavb v kraju se podira. Hiši čez cesto se reče pri Grogatu. Tu se je 24. aprila 1935 rodil JOŽE OBLAK, telovadec in profesor telesne kulture. Tu je bila doma njegova mama Marjana, ki se je najprej poročila z Balantačevim Filipom z Dobračeve. Ko so se peljali od poroke, je v Logu pri Brezovici počila pnevmatika, avtomobil je vrglo s ceste in ženin se je ubil. Ženinov oče ji je potem sam nasnubil novega moža, Bedriharskega Jožeta. Njegov sin je naš Jože, ki je pozneje,

Branko Reisp, zgodovinar
Foto: Potrč, Ljubljana

Jože Oblak v »razporu na krogih«; dvoboj med reprezentancama Češkoslovaške in Jugoslavije v Beogradu 1955

ko so živel na Jesenicah, postal telovadec. V letih od 1954 do 1956 je bil državni prvak v gimnastiki in zato je prišel v leksikon *Ko je ko u Jugoslaviji?* (Beograd 1957). Na svetovnem prvenstvu v gimnastiki v Rimu je 1954 dosegel 8. mesto v preskoku (čez konja). Nastopil je na svetovnem prvenstvu v Moskvi (1958) in bil član ekipe na olimpijskih igrah 1960, spet v Rimu, vendar ni tekmoval. Pozneje je študiral in diplomiral v prvi generaciji študentov na Visoki šoli za telesno kulturo (VŠTK, zdaj Fakulteta za šport) v Ljubljani. Na Jesenicah je delal kot trener in profesor v železarskem izobraževalnem centru, poznejši srednji tehnični in poklicni šoli, in se upokojil kot ravnatelj. Živi na Jesenicah.

Tomaž Kržišnik, Starožirovec, umetnik in svetovljan

Preden pridemo do mostu čez Soro, nam ostane samo še enkratna Tinetova hiša, ki pod dolgim slemenom združuje stanovanjski in gospodarski del, hlev in kozolec. Vrh portala sta črki T.N., ki pričata, da je hišo zgradil Tomaž Naglič, brat mojega pradedca Mihaela; oba sta bila sinova Jurija, žirovskega župana za časa Francozov. Izredno lepo rezljana vrata je izdelal Gregor Puc. Glavno presenečenje se nam odkrije na zadnji strani hiše, kjer si je svoje bivališče uredil TOMAŽ KRŽIŠNIK (ES), slikar, oblikovalec in scenograf. Rodil se je prav tu, 9. februarja 1943. Študiral je v Ljubljani in Varšavi, tam 1968 magistriral na Akademiji lepih umetnosti. Zdaj je izredni profesor na Akademiji za likovno umetnost Univerze v Ljubljani.

Svoje študente uči, kako se oblikujejo vizualne komunikacije, s katerimi je konec šestdesetih in v začetku sedemdesetih sam dobesedno šokiral slovensko javnost. Gre za številne plakate, knjige, gledališke scenografije, likovne zasnove lutkovnih predstav, grafike, risbe in pasteje. Zadnja leta je njegova posebnost oblikovanje keramike in likovna oprema v arhitekturi. Njegova dela so bila na ogled na številnih samostojnih in skupinskih razstavah. Največja je bila pregledna razstava *Izrisane podobe sveta in oblik v Mestni galeriji v Ljubljani* februarja in marca 1994. Tedaj je izšla tudi imenitna monografija z enakim naslovom. Za svoja dela je Kržišnik med drugimi prejel nagrado Prešernovega sklada (1975), Plečnikovo nagrado (1989) in Prešernovo nagrado Gorenjske (1990).

Menim, da je Tomaž najbolj sam svoj, izviren in izrazit v risbi in pasteli, posebno kadar to izjemno nadarjenost izraža kje v sončnem Sredozemlju. Vse zgoraj naštetje izrazne oblike so pravzaprav samo »aplikacije« njegove risarske umetnosti, ki tako postanejo »vizualne komunikacije«. Saj ne rečem, soočil se je z najrazličnejšimi izzivi: s slovensko ljudsko pravljico *Zlata ptica*, z Minattijevim *Obrazom*, z *Igro o letu Svetlane Makarovič*, s Prešernovimi *Soneti nesreče*, z zaščitnim znakom *Alpine* in starožirovskim *Lintvernom*, s portalom nove osnovne šole v *Idriji*, s pečnicami, namiznimi ploščami in vitraži na gradu *Laško*, s stensko kompozicijo v cerkvi sv. *Barbare nad Laškim*, z božjim grobom v *Trnovski cerkvi* v Ljubljani ... Ko sem si spomladi 1997 v okviru Evropskega meseca kulture v Ljubljani ogledal njegovo razstavo v Mestni galeriji – *Podobe Mediterana*, risbe in pasteje – sem lahko rekel samo: To je pa Tomaž Kržišnik!

Kar se mi zdi pri tem »sortnem« umetniku še posebej dragoceno in po čemer bi moral po slovenski priti tudi v žirovsko enciklopedijo, je njegov »lokalni angažma«, njegova predanost rojstnemu kraju, *Starim Žirem*. Kar naprej jih zapušča, pa se zmeraj vrne. Najprej je, po privolitvi stare Tine-

Tomaž Kržišnik pred vhodom v svoje domovanje na Starožirovski 2.
Foto: Janez Pelko

toвке, ki je zmeraj poudarjala, da »pamet je pa žamet«, opuščeni svinjak svoje domačije predelal v »svinjak na francoski način«. V njem smo se shajali najrazličnejši nadebudneži in poslušali tega neutrudnega apostola svetovljanstva in modernizma, ki je kar naprej zatrjeval, da ni res, da »se nič ne da«. Vse se da, tudi v Žireh je mogoče živeti posvetnjakarsko, drugače, kot je (bilo) v tem rezervatu črnih in rdečih pobožnjakarjev običajno. Rečeno je bilo: za Žiri so tradicija in naivci, modernisti pojdite pa v Ljubljano, na Olimp! Da smo vztrajali v teh naših »rovtarskih Atenah«, je – to zapišem iz osebne izkušnje – zasluga Tomaža Kržišnika.

Anton Beovič, po rodu Hrvat, po kraju Žirovec, po duši kristjan

---

Svetovljana včasih zanese in spregleda kako domačijsko posebnost. Tomaž si je na travniku za hišo uredil vrt; kaj vrt, pravi park. Saj vemo, kaj naroča Kandid: Il faut cultiver son jardin. Nekoč sta s taščo, gospo Juto Krulc, ki sodi med najboljše vrtnarke na Slovenskem, svoj novi vrt kultivirala kar na veliko nedeljo dopoldne. Farane, ki so hodili k maši ali od nje, je to zbudilo naravnost v oči. Bil sem zraven, ko je grešniku greh, ki se ga sploh ni zavedal, povedal njegov sosed in vrstnik ANTON BEOVIČ. Tudi on se je rodil med vojno, 23. oktobra 1942. Njegov oče je prišel v Žiri iz Dalmacije in imel gostilno v hiši v prej omenjenem križišču treh pokrajin; prej se je reklo pri Klemenu, potem pri Dalmatincu, danes pri Kafurju. Slovel je po dobri in ceneni postrežbi, zlasti po slanah in dalmatincu, vinu iz rodne Dalmacije, ki ga je dobival po železnici, do Logatca, od tam pa z vozom v Žiri. Spomladi 1944 so ga v Rovtah ubili domobranci, prijeli so ga, ko je v Opalah nabiral hrano za partizane. Tone je tako odraščal brez očeta, podobno kot Spomenka Hribar in še marsikdo v tistih časih. Je diplomirani inženir strojništva in eden tistih, ki so iz malega podjetja Kladivar ustvarili ambiciozno firmo, tovarno elementov za fluidno tehniko.

V drugi polovici osemdesetih let so bili njihovi načrti tako veliki, da ni manjkalo dosti, pa bi v Žireh ustanovili dislocirani oddelek ljubljanske strojne fakultete. Inženir Beovič je bil duša teh prizadevanj. Po osamosvojitvi je razpad slovenske strojogradnje prizadel tudi Kladivar, ki je preživel in zdaj večino proizvodnje izvažata na zahod. Ustanovili so celo Inštitut za fluidno tehniko. Del inženirjev, ki so delali v razvoju, med njimi tudi Tone, je zdaj zaposlen na Srednji kovinarski in cestnoprometni šoli v Škofji Loki. V precej občutljivih letih od 1990 do 1995, preden je spet postala občina, je Anton Beovič vodil krajevno skupnost Žiri, bil član zadnjega izvršnega sveta »ta velike« občine Škofja Loka in kandidiral na prvih volitvah za župana v novi občini Žiri. Ob strojnih se Tone spozna tudi na verske in dušeslovne reči; dejaven je v župniji sv. Martina in tudi sicer vedno pripravljen na pogovor in pomoč v teh rečeh.

Jože Stržaj, župnik nove sorte

Zdaj moramo čez Soro, čez tisti znameniti most, ki deli »stare« Žiri od »velikih«. Od tod do mostu čez Račevo se glavna cesta imenuje Jobstova. Prva hiša na levi je župnišče, v katerem ta čas prebivata župnik in kaplan. Žirovski župnik je JOŽE STRŽAJ. Rodil se je 27. novembra 1952 v Uncu,

Anton Beovič kot romar k Mariji Pomagaj na Brezje na Malenskem Vrhju 24. 5. 1997
Foto: Miha Naglič

Jože Stržaj, župnik v Žireh
Foto: Janez Pelko, oktober 1998

novomašnik je postal 29. junija 1977, po bogoslovnih študijih v Vipavi in Ljubljani. Od 1978 do 1982 je bil kaplan v Kranju, potem še dve leti v Kočevju, 1984 je postal župnik v Borovnici, dokler ni bil 1994 poslan za župnika v Žiri. Hkrati je župnik na Vrhu Svetih Treh Kraljev. Je dober govornik, po novem tudi dekan dekanije Škofja Loka in direktor letos odprtega župnijskega vrtca sv. Ane na Dobračevi. Dela mu res ne manjka, farani pa ga ocenjujejo vsak po svoje. Nekaterim ni prav, ker nič ne zida in se tudi sicer ne ravna po njihovih pričakovanjih. Drugi pravijo: »Ta je pa res pravi gospod!« Tem se pridružujem tudi podpisani. Jože Stržaj je prvi »gospod« v mojem življenju, s katerim se lahko čisto »normalno« pogovarjam, brez strahu ali pretirane zadržanosti, z dolžnim spoštovanjem spričo poklica, ki ga opravlja.

Janez Šilar, župnik trdega prijema in dobrega srca

O velikem šmarnu 1994 se je v ljubljanski nadškofiji zgodila za nas zanimiva kadrovska sprememba. Iz Borovnice v Žiri je prišel Jože Stržaj, v Borovnico je iz Žirov odšel JANEZ ŠILAR, duhovnik, žirovski župnik od 1980 do 1994. Rodil se je 30. julija 1949 v Bohinjski Bistrici. Po osnovni šoli v rojstnem kraju je šolanje nadaljeval v malem semenišču v Pazinu, nato študiral bogoslovje v Ljubljani in bil 29. junija 1974 posvečen v mašnika. Najprej je služboval je kot nedeljski kaplan v Sentvidu pri Stični, bil nato za kaplana v Leskovcu pri Krškem in v Cerkljah na Gorenjskem. Tu se je imel res lepo, mi je zaupal pozneje v Žireh, kamor je prišel 1980, najprej za župnijskega upravitelja, od 1984 je bil župnik, navidez trd in prestrog, v bistvu dober.

Gospoda Janez in Jože sta si po značaju precej različna (verni bralci bodo že vedeli, v čem); nekateri bi stavili na prvega, drugi na drugega, tretji bi se odločili za oba. Ko pa sem ga v nekem intervjuju povprašal po značaju Žirovcev, je odgovoril: »Bohinjci in Žirovci smo si v marsičem podobni. Mogel bi nas primerjati orehu: zunaj trda lupina, znotraj dobro in sladko jedro. Marsikdaj smo trmasti in prepričani v svoj prav – a tudi odprti za vse dobro in lepo. Oboji smo zaljubljeni v svoj kraj, ki je seveda brez konkurence in najlepši na svetu. Res nas imajo za rovtarje, odmaknjene, zaprte; a najlepše planike rastejo na najbolj nedostopnih krajih. Koliko odličnih kulturnih delavcev, duhovnikov, učiteljev, pisateljev, glasbenikov, slikarjev, pa tudi preprostih klekljaric, spretnih čevljarjev, umnih sirarjev in planšarjev je izšlo iz teh krajev.«

In kaj je zaželel Žirovcem in Žirem v prihodnje? »Najprej, da bi vsak pošteno in dejavno živel iz svojega prepričanja in ob spoštovanju drugače mislečega vestno in vztrajno iskal globljo resnico. Resnica je samo ena in bližamo se ji vsak po svoji poti; ostati na površju je pogubno. Želim, da bi v Žireh bilo veliko trdnih družin, v katerih bo med možem in ženo, med starši in otroki vladalo spoštovanje, zvestoba in ljubezen. Trdna in zdrava družina je srčika kraja. Mladi iz takih družin bodo nekoč dejavni nosilci napredka, kulture in vere v kraju.« (Gorenjski glas, 22. februarja 1991) – Lepe želje, katerih izrek pa lahko pomeni tudi, da nam marsikaj od tega manjka. Nekdanji župnik je že vedel, kako in kaj, ko je ob isti priložnosti ponovil evangelijsko naročilo: »Kdor stoji, naj gleda, da ne pade!«

MIHA NAGLIC

Kdor stoji, naj gleda, da ne pade

Pogovor s g. JANEZOM ŠILARJEM, župnikom pri sv. Martinu v Žireh.

G. Šilar, že dobrih deset let ste predstojnik župnije Žiri, tako v svetnih kot v duhovnih zadevah. Zato predlagam, da v tem pogovoru osvetliva tako eno kot drugo plat, gospodarsko in versko, ki sta res daleč vsaksebi, pa vendar povezani v eno: v občestvo verujočih in Cerkvi pripadajočih Žirovcov.

Naloženo nama je, da se v pogovoru omejiva na današnje stanje stvari. A tudi, če je tako, brez zgodovinskih primerjav in iztočnic ne bo šlo. Leksikon Dravske banovine iz leta 1937 hrani za žirovsko župnijo naslednje poročilo: "Župnija Žiri (dekanija Škofja Loka, škofija ljubljanska) ima 3230 duš. Župna cerkev sv. Martina škofa. Prvotna cerkev je bila domnevno zgrajena že v 9. stol. Staro cerkev, ki je bila na zelo višjem in nizkem prostoru, so 1927 predelali v parno žago. Sedanja veličastna stavbo so po načrtih A. Webra z Dunaja zgradili v 1906-10. Krasen veliki oltar in orgle na električni pogon, zadnje delo Milavca (1914). Cerkev je bila prvotno podružnica staroškoške prafare, a je postala samostojna duhovnja že pred 1400. Je mati župnij: Vrbovskega, Zavratca, Ledin in Sv. Treh kraljev na Vrhu. Cerkveno je prafara pripadala do 1751 oglejskim patriarhom, nato do 1787 goriški nadškofiji in poslej ljubljanski škofiji."

Župnija torej ni od včeraj. Kakšne pa so njene generalije, splošni podatki danes, enajst ali dvajset stoletij po tistem, ko so te kraje pokristijanili?

temu običaju je namreč nastopal goriški nadškof in končno je bila 1773 tačenje vina po župniških sploh prepovedano. Prepoved je zadela na loških tleh zlasti žirovskega župnika, ki mu je vinotoc nesel letno najmanj 300 gld.; odslej su žirovsko župnijo prištevati med največnje."

Janez Šilar, župnik v Žireh, se je rodil 30. 7. 1949 v Bohinjski Bistrici. Po osnovni šoli v rojstnem kraju je bival v malem semenišču v Pazinu, študiral nato bogoslovje v Ljubljani, kjer je bil 29. 6. 1974 posvečen v mašnika. Služboval je najprej kot nedeljski kaplan v Senvidu pri Stični, bil nato za kaplana v Leskovcu pri Krškem in v Cerkljah na Gorenjskem. Od tam je bil je bil leta 1980 premečen za župnijskega upravitelja v Žiri, župnik te župnije pa je od leta 1984.

Župnik Janez Šilar (fotografija iz intervjuja v Gorenjskem glasu, 22. 2. 1991) in cerkev sv. Treh kraljev, v kateri je rad maševal
Foto: Tone Mlakar, oktober 1997

Franc Starman, župnik, ki je dražil oblast in se vozil z mopedom

V tem zapisu sem sprva nameraval ostati pri zadnjih dveh župnikih; nekoliko tudi zato, ker ju osebno poznam. Pa se kar sama zastavlja naloga, da zapišem še besedo o gospodih, ki so po 2. svetovni vojni stanovali na desnem bregu Sore; ne v Pečnikovem novem župnišču, zgrajenem 1937, ker je bilo 1944 požgano. Bomo že videli, kje. Teh gospodov nisem osebno spoznal; poznal sem jih le navidez in iz številnih pripovedovanj. Podatke pa črpam iz župnijske kronike in drugih zanesljivih, četudi ustnih virov.

Ivan Pečnik se, kot rečeno, po vojni ni hotel vrniti v Žiri. Razočaranje nad razdejanim je bilo prehudo in je človeško popolnoma razumljivo. Župnija je bila od poletja 1941 brez župnika. Tako je v svobodi celo nova oblast »urgirala« na škofijo, naj vendar pošljejo nekoga. Anton Vovk, tedaj generalni vikar, pozneje nadškof, je Žirem namenil Franceta Starmana, ki se je prav tedaj (1945) vrnil iz pregnanstva v Slavoniji. Rekel mu je: »Pojdite v Žiri, za nekaj mesecev, saj Vas bodo itak kmalu izgnali!« V Žiri ga je pripeljal eden od znanih povojnih aktivistov z motornim kolesom. Med vožnjo mu je naročal, »kaj naj drugi dan, na sv. Ano, pridiga na Ledinici, naj ne pozabi močno poudariti, kakšne žrtve so Žirovci doprinesli za svobodo. Ker pa ga Starman ni ubogal in ni govoril po njegovem nasvetu, se ga je prijela črna pika, ki se mu v vseh 20 letih žirovskega župnikovanja ni izbrisala.«

Tako je začetek njegovega poslanstva pri nas opisal Pavel Kržišnik, njegov naslednik. In njegov prispevek ocenil takole: »V Žireh je veliko delal in si prizadeval, pa malo uspeval, ker je vedno naletel na odpor in nasprotovanje od strani žirovskih upravnih oblasti – ker se je z njimi rad prepiral in jih tudi nekoliko dražil. Bil pa je vsestransko prizadeven in do skrajnosti neoporečen duhovnik.« Stanoval je najprej pri Katrniku, potem se ga je usmilila Ivanka Poljanšek, Katrnikova hči, mati v tem pisanju omenjenega dr. Rada Poljanška. Pri njej je stanoval ves čas svojega žirovskega župnikovanja, vse do 26. marca 1966, ko je moral zaradi hude skleroze v bolnišnico. Preostanek življenja je preživel doma, v Suhi pri Škofji Loki, kjer se je rodil 28. avgusta 1908. FRANC STARMAN je postal mašnik 3. julija 1932, umrl je v domu onemoglih duhovnikov v Kamniku 9. januarja 1982.

Jaz se gospoda Starmana spominjam samo s pokopališča in po tem, da se je po Žireh vozil z mopedom. Ko si zdaj ta prizor zavrtim v spominu, mi deluje, kot bi bil iz kakega Fellinijevega filma. Da je bil pokojni tudi neke vrste Don Camillo, mi je povedal oče, ki je bil ob koncu šestdesetih žirovski »župan«, zadnji predsednik takratne občine, ukinjene 1961. V cerkev tedaj ni več zahajal. Ko je umrl njegov sosed Tone Mlinar (oče v tem pisanju omenjenega geografa Branka in sociologa Zdravka), je bil za pogrebca in je šel seveda v pokopališko cerkev na Dobračevi. Ko je gospod Starman blagoslavljal pokojnikovo truplo, je hkrati poškrpil še župana, in to tako obilno, da mu je teklo od glave. Ljudje so to videli in se namuznili. Pozneje je rekel požeganemu Mrovcov Janez, ki je bil tudi pogrebec: »Vinko, zdaj je pa res vseeno, če greš še kdaj v cerkev, saj si požegan za nazaj in za naprej, do konca dni!«

Župnik Franc Starman

Pred žirovsko cerkvijo septembra 1974, preden so Antonu Jobstu izročili red sv. Gregorja I. Velikega; z leve Ivan Pečnik, Anton Jobst, župnik Florijan Božnar, nadškof Jožef Pogačnik, Franc Starman (desni)

Pavel Kržišnik, starosvetni gospod, ki ni maral muh in – žensk

---

Ko so Starmana odpeljali v bolnišnico, je nadškof Pogačnik v Žiri poslal Pavla Kržišnika. »Pojdite vsaj za tri mesece, potem bomo že koga dobili. V petek bo praznik, jutri morate biti v Žireh!« Rečeno 23. marca 1966, izpolnjeno naslednjega dne. Gospod Pavle se je v zgodovino župnije vpisal predvsem z dejstvom, da je zgradil novo župnišče. Arhitektura z današnjega vidika ni posrečena, Starman je imel boljši načrt, a mu ga niso odobrili, ne farani ne oblast. Dejanje je bilo vseeno veliko, dela še več.

Pokojni gospod je ljudem in kolegom v spominu tudi po svoji dovtipnosti. V moški družbi je enkrat zatrdil, da sta dve živali, ki ju v župnišču ne mara: muha in ženska. Sliši se čudno, a navsezadnje drži, saj tam res nimata kaj početi. Tudi sicer je bil odrezav in duhovit človek. Tisto nedeljo leta 1969, ko je bil v Žireh referendum o tem, kam sodimo, k Logatcu ali pod Škofjo Loko, je nedeljsko pridigo sklenil približno takole, kot sledi. »Po maši boste šli na volišče. Jaz vam ne smem dopovedovati, kako glasujete. Vem pa, da Sora že od nekdanj teče v Loko.« Florijan Božnar, njegov naslednik, je zapisal še dve anekdoti. Ko je nadškof Pogačnik o sv. Martinu 1971 odhajal iz župnišča v cerkev, da bi maševal, se mu je na stopnicah mitra zadela v podest in mu padla z glave. Nadškof župniku: »Ta farovž pa ni grajen za škofe!« Septembra 1974 je papež Pavel VI. Antona Jobsta ob njegovi 80-letnici odlikoval z ordenom sv. Gregorija. Prej imenovani nadškof je spet prišel v Žiri, da mu ga izroči. Po maši s koncertom je bila v župnišču večerja. Naneslo je, da je Valentin Brgant, župnik iz Stare Oselice, obsedel ob praznem kozarcu. In je rekel sosedu Kržišniku: »Pavle, nalij mi vina v kozarec, drugače bo ta slovesnost popolnoma zvođenela.«

PAVEL KRŽIŠNIK se je rodil 18. oktobra 1910 v Bukovem Vrhu, v župniji Poljane nad Škofjo Loko. Mašnik je postal 7. julija 1935. V Žireh je bil župnik do 15. avgusta 1974, ko se je naši župniji odpovedal in nastopil službo v Črnem Vrhu nad Polhovim Gradcem. Umrl je 23. novembra 1988 v Kranju, pokopan je v Poljanah.

Florijan Božnar, prvi kaplan in tretji župnik po 2. svetovni vojni

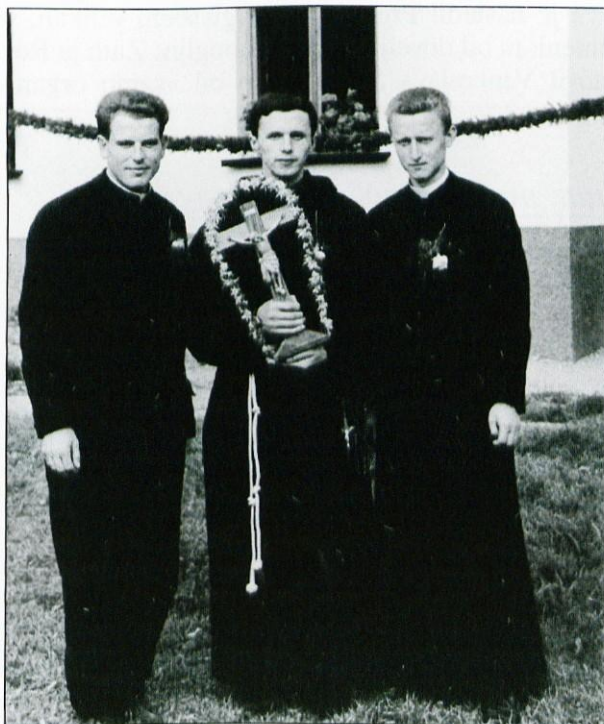

Sredi sedemdesetih je bilo, ko sem štopal pri Županu. Ustavil mi je gospod v rdečem oplu. In sva se peljala proti Škofji Loki. Pogovarjala sva se o vsem mogočem in kmalu sem sprevidel, da Žiri in Žirovce zelo dobro pozna. Tam nekje pod Sv. Volbenkom nisem več zdržal in sem ga kar naravnost povprašal: »Oprostite, kdo pa ste Vi, da nas tako dobro poznate?« – »Jaz sem pa župnik v Žireh«, je odvrnil z rahlim nasmeškom. Tako sem ga z zamudo tudi jaz spoznal. Več kot toliko pa ne. FLORIJAN BOŽNAR, duhovnik, se je rodil 29. aprila 1942 v Črnem Vrhu nad Polhovim Gradcem. Mašnik je postal 29. junija 1970 v Ljubljani. Svojo prvo službo je nastopil v Žireh, že 15. avgusta 1970, kot prvi kaplan po 2. svetovni vojni. Leta 1974 je postal župnik, 1980 je odšel na Vrhniko, za župnika in dekana. Tam je pred leti postal žrtev medijskih spletk. Žirovci, ki jim je ostal v dobrem spominu, mu tega ne privoščijo. Zdaj je župnik v Metliki.

Župnik Pavel Kržišnik spremlja na zadnjo pot svojega farana Jakoba Podobnika, 16. maj 1971

Florijan Božnar (levo), ko je bil kot bogoslovec za druga novomašniku patru Pavlu Koširju; pred Koširjevim domom pri Lomičarju v Žirovskem Vrhu

Anton Jobst, žirovski organist in slovenski skladatelj

Preden nadaljujemo po glavni cesti, skočimo na Polje, razvejeno ulico za cerkvijo in šolo. Tu, na črti cerkev–dom, je večji del svojega življenja preživel slovenski skladatelj in žirovski organist ANTON JOBST (ES, SBL). Rodil se je 12. septembra 1894 na Brdu (Egg) v Ziljski dolini na Koroškem. Umrl je 11. julija 1981 v Žireh. Tu je preživel skoraj vse življenje od 1912, ko je končal orglarsko šolo v Ljubljani pri prof. Stanku Premrlu. Njegov opus obsega več kot 200 cerkvenih in več kot 400 posvetnih skladb. »Njegova glasba je zvočno privlačna in učinkovita«, je v ES zapisal dr. Andrej Rijavec. Mag. Franc Križnar, muzikolog, je o njem napisal knjigo (izdal jo je Pegaz International Ljubljana, 1990) in potem v sodelovanju z Odborom za kulturo Občine Žiri pripravil natis zgoščenke z Jobstovimi deli. Izšla je 26. septembra 1998, promovirana s koncertom, na katerem sta nastopila izvajalca skladb na plošči: Slovenski komorni zbor pod vodstvom dr. Mirka Cudermana in organistka Angela Tomanič. Že pred tem (1994) smo mu v parku pred osnovno šolo postavili spomenik in del glavne ceste, ob kateri stoji, poimenovali po njem. Zdaj manjka v obujanju Jobstovega dela še en večji korak: spominska soba v žirovskem muzeju.

Po omenjenem koncertu mi je dr. Cuderman (njegov brat dr. Vinko Cuderman, slavist in šahist, je svoj čas leto dni služboval na nižji gimnaziji v Žireh) zaupal še eno »skrivnost«. Da je Stanko Premrl 1939, ko se je upokojil kot regens chori ljubljanske stolnice, za naslednika predlagal svojega učenca – Antona Jobsta! Dr. Gregorij Rožman, tedanji škof, ga je po daljšem oklevanju zavrnil, rekoč: »En Foerster je bil dovolj!« Anton Foerster, Čeh, skladatelj, organist in pianist, je bil stolnični regens chori od 1868 do 1909, ko ga je nasledil Premrl. Bil je glasbeni velikan, vendar ni bil duhovnik. Pomeni: ni bil dovolj vodljiv in ubogljiv. Zato je Rožman na svoj kor raje postavil Venceslava Snoja, ki je bil »samo organist«, a bil je duhovnik ...

Anton Mlinar, moralni teolog

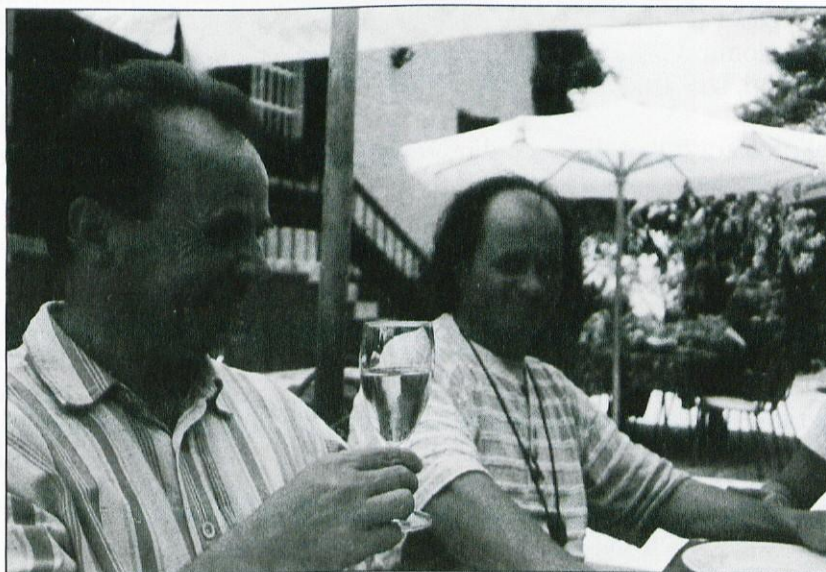

V hiši zraven Jobstove je del svojega otroštva preživel dr. ANTON MLINAR, teolog. Rodil se je 25. decembra 1952 v Novi vasi, študiral skupaj z Jožetom Stržajem, novomašnik je postal 29. junija 1977 v Ljubljani, novo mašo daroval 3. julija v Žireh. Bil je kaplan v Kamniku, pri Sv. Petru v Ljubljani in novomeškem kapitulju. Od 1982 je v Rimu nadaljeval študij moralne teologije na lateranski ustanovi Academia Alphonsiana. Sklenil ga je 1988 z doktoratom (mentor dr. Bernhard Häring) v nemščini: Die Heilskraft des Menschlichen (Ozdravljujoča moč človeškega); teološko obravnava problematiko medicinske antropologije in antropološke medicine po zgledih slovitega Victorja von Weizsäckerja. Po vrnitvi iz Rima je postal profesor za moralno teologijo na Teološki fakulteti v Ljubljani. Napisal in objavil je več strokovnih člankov. Spomladi 1998 je Teološka fakulteta v zbirki svojih priročnikov izdala njegovo delo Posebna moralna teologija. V njej na 446 straneh obravnava teologijo zakona in družine, njene temeljne biblične in doktrinarne poudarke ter zgodovinski razvoj od antike do okrožnic zadnjega papeža.

Anton Jobst kot cesarsko kraljevi vojak med 1. svetovno vojno

Anton Mlinar (levo), teolog, z bratom Edvardom, oblikovalcem, ki živi in dela na Nizozemskem

Doktor Karel Bernik, zdravnik in pol

Na Polju si je v zrelih letih postavil hišo dr. KAREL BERNIK, najvidnejši žirovski zdravnik v desetletjih po 2. svetovni vojni. Rodil se je 14. maja 1912 v Ljubljani (Šiška), njegov rod izvira po očetovi strani iz Ševelj na Selškem, od koder se je njegov stari oče priselil v Šmartno pri Kranju. Medicino je študiral v Ljubljani in Zagrebu, bil stažist v Ljubljani in Brežicah. Druga svetovna vojna je bila tudi zanj posebna preizkušnja. Že ob napadu na Jugoslavijo je bil kot mobilizirani vojaški zdravnik ujet in poslan v nemško taborišče. Tu je zdravil sojetnike in bil eden prvih zdravnikov, ki je po naključju skušal zdraviti s penicilinom. V Žiri, ki so bile po vojni brez zdravnika, je prišel 9. julija 1945. In ostal do konca; umrl je 25. julija 1993 v ljubljanski bolnišnici. Žirovce je zdravil 36 let, pa tudi v zadnjih 12 letih, ki jih je preživel v pokoju, se je marsikdo oglasil pri njem, iščoč tako ali drugačno pomoč. Bil je eden zadnjih zares vsestranskih zdravnikov. V bolnišnicah, kamor je človeka poslal le, če je bilo res nujno, je slovel kot odličen diagnostik. Do konca se je izobraževal, do svoje zdravniške prakse je vzpostavil odnos stalne refleksije, mnoga od svojih doživetij je popisal in jih objavljala na Radiu Žiri in v ŽO.

Rado Poljanšek, specialist za ženske bolezni

S Polja se vrnimo pred cerkev. Zraven nje je spomenik žrtvam 1. svetovne vojne in takoj za njim hiša Poljanškovih. Postavil jo je Jakob Poljanšek, med obema vojnama lastnik avtobusnega podjetja, ki je oskrbovalo številne proge. Za voznika se je izučil pri firmi Sauer na Dunaju, kamor je šel prevzet novi avtobus. Vozil je že 1914 na progi Žiri–Škofja Loka–Žiri, ki velja za prvo redno progo na sedanjem slovenskem ozemlju. Jakobov sin je dr. RADO POLJANŠEK (ES), zdravnik ginekolog. Rodil se je 19. julija 1914, diplomiral 1940 v Beogradu, doktoriral iz ginekološke onkologije 1947 v Ljubljani. Izpopolnjeval se je v Nemčiji, Švedski in Veliki Britaniji. Zaposlen je bil na Onkološkem inštitutu in Medicinski fakulteti v Ljubljani kot redni profesor onkologije in radioterapije. Zdaj živi kot upokojenec v Šentvidu v Ljubljani.

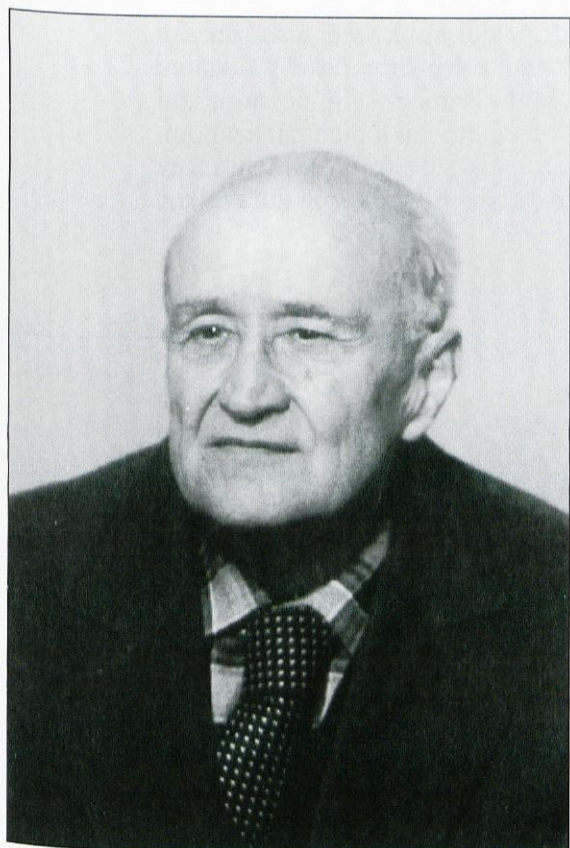
Doktor Ernest Demšar, zdravnik tragične usode

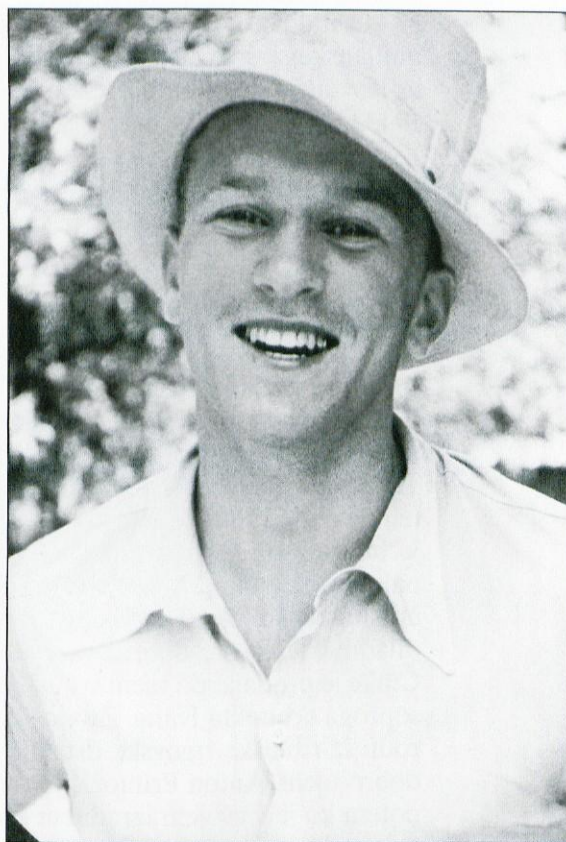
Poljanškov sosed je med obema vojnama postal zdravnik ERNEST DEMŠAR. Rodil se je 30. decembra 1902 v Idriji. Medicino je študiral v Beogradu in bil 1930 »promoviran za doktorja vsega zdravilstva«. Tu je opravil tudi staž in prišel 1932 delat v Žiri kot zasebni zdravnik, zobozdravnik in lekarnar. Ordinacijo je imel najprej v bližnjih hišah, dokler si ni 1939–40 postavil svoje. To je bila tedaj ena boljše opremljenih ordinacij na slovenskem podeželju. Imel je celo dva rentgenska aparata, prenosnega in ambulantnega; tega je med vojno njegova žena dala partizanom in je bil poslan v Partizansko bolnico Franjo, kjer ga je kot razstavni predmet mogoče videti še zdaj.

Med vojno je dr. Demšarja doletela prava tragična odisejada. Najprej so ga izselili v Srbijo, nato v Dachau. Potem so njegovi domači izprosili, da so

Doktor Karel Bernik

Rado Poljanšek, specialist ginekolog, kot maturant, 1934

Doktor Ernest Demšar

ga kot italijanskega državljana (rojen v Idriji, kjer mu k sreči niso izbrisali italijanskega državljanstva) poslali v Slovenijo, z družino je živel v Logatcu in Rovtah – da bi bil bližje Žirem. Po odhodu Nemcev se je pozno jeseni 1943 vrnil v Žiri. Tu so ga, ker je bil vse bolj očitno naklonjen partizanom, 13. septembra 1944 ubili slovenski četniki, frakcija slovenskih domobrancev (»plavogardisti«). Bil je gotovo eden najnaprednejših splošnih zdravnikov svojega časa, socialno čuteč in humanist.

Anton Primožič, prvak med trgovci

Še za današnji čas veličastno hišo, ki stoji čez cesto, Poljanškovi in Demšarjevi nasproti, je postavil ANTON PRIMOŽIČ, trgovec s čipkami in podjetnik. Rodil se je 17. januarja 1870 pri Breku v Novi vasi pri Žireh. Trgovine s čipkami se je izučil pri Francu Lapajnetu v Idriji, velemojstru v teh rečeh. Že 1888 se je poskusil s svojim prvim podjetjem. Od 1905 do 1909 je bil v službi pri dunajskem Osrednjem zavodu za hišno industrijo kot nakupovalec čipk. V tem svojstvu je sodeloval pri ustanavljanju številnih čipkarskih šol. Znal je poskrbeti za celotno klekljarsko »linijo«: od šolanja mladih klekljaric, dobrih vzorcev in kakovostnega sukanca do prodaje. Čipke je prodajal po vsem svetu; ena njegovih odjemalk je bila Selma Jager, soproga arhitekta Ivana. Živela sta v Minneapolisu (ZDA), sama je bila po rodu iz ribniške trgovske družine Arko in s Primožičem sta se v trgovini dobro ujela. Anton Primožič je umrl 24. januarja 1954 v svoji hiši v Žireh, potem ko je v svojem izrednem življenju preživel tri države in režime, dve svetovni vojni in več bankrotov.

Leopold Suhodolčan, »slovenski Andersen« iz Žirov

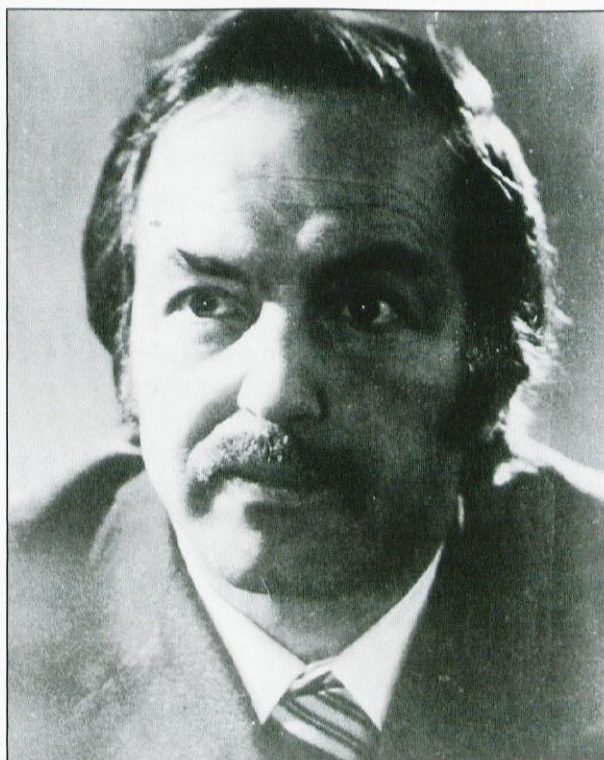
Med Primožičevo hišo in gostilno Katrnik se od glavne odcepi cesta v Goropeke. Na predzadnji hiši ob njej je plošča, ki nas spominja, da se je v hiši, ki je stala na tem mestu, rodil slovenski pisatelj LEOPOLD SUHODOLČAN. To se je zgodilo 10. avgusta 1928. Pisateljev oče je takrat služboval v obmejnih Žireh kot »financar« in se tu oženil. Pozneje so ga prestavili na drugi konec meje, na Šentilj. Suhodolčan je bil po poklicu učitelj, svoje učiteljevanje je sklenil kot ravnatelj osnovne šole na Prevaljah, nadaljeval kot urednik Kurirčka in bil do prezgodnje smrti glavni urednik založbe Borec. Umril je na Golniku 8. februarja 1980. Žirovskemu otroštvu je posvetil tudi delček svojega zajetnega opusa, zbirko avtobiografskih črtic Mornar na kolesu (1973).

Ko smo 21. oktobra 1988 ob žirovskem krajevnem prazniku odkrivali njegovo spominsko ploščo, je govoril Vladimir Kavčič, Suhodolčanov prijatelj in pisateljski kolega, tedanji minister za kulturo. »Prav je, da temu velikemu delu izrazimo zahvalo in priznanje. Še posebej je prav, da se to dogaja tukaj v Žireh. Tu se je Leopold Suhodolčan rodil, sem se je rad vračal, zlasti dokler so tu živeli njegovi stari starši, teta Pavla Pertovt, strica Štefan in Jože Šorli z družinami. S svojim rojstnim krajem je bil povezan vse življenje. Večkrat je omenjal, da se je na Koroško, Mežiško dolino in na Prevalje tako hitro privadil tudi zato, ker so ti kraji podobni Poljanski dolini. Plošča, ki jo danes odkrivamo v njegov spomin, v spomin človeka, ki je svoje najboljše moči posvetil knjigi in duhovnemu razvoju mladega človeka, naj

Anton Primožič

Leopold Suhodolčan, slovenski pisatelj žirovskega rodu

tukajšnje mladino spodbuja, da bo segala po njegovih delih in si svoje življenje obogatila z novimi spoznanji. Iz njegovih knjig se bo učila ljubiti in spoštovati življenje, delo in ustvarjalnost.«

Janko Smole, goropeški svetovljan v bančništvu in politiki

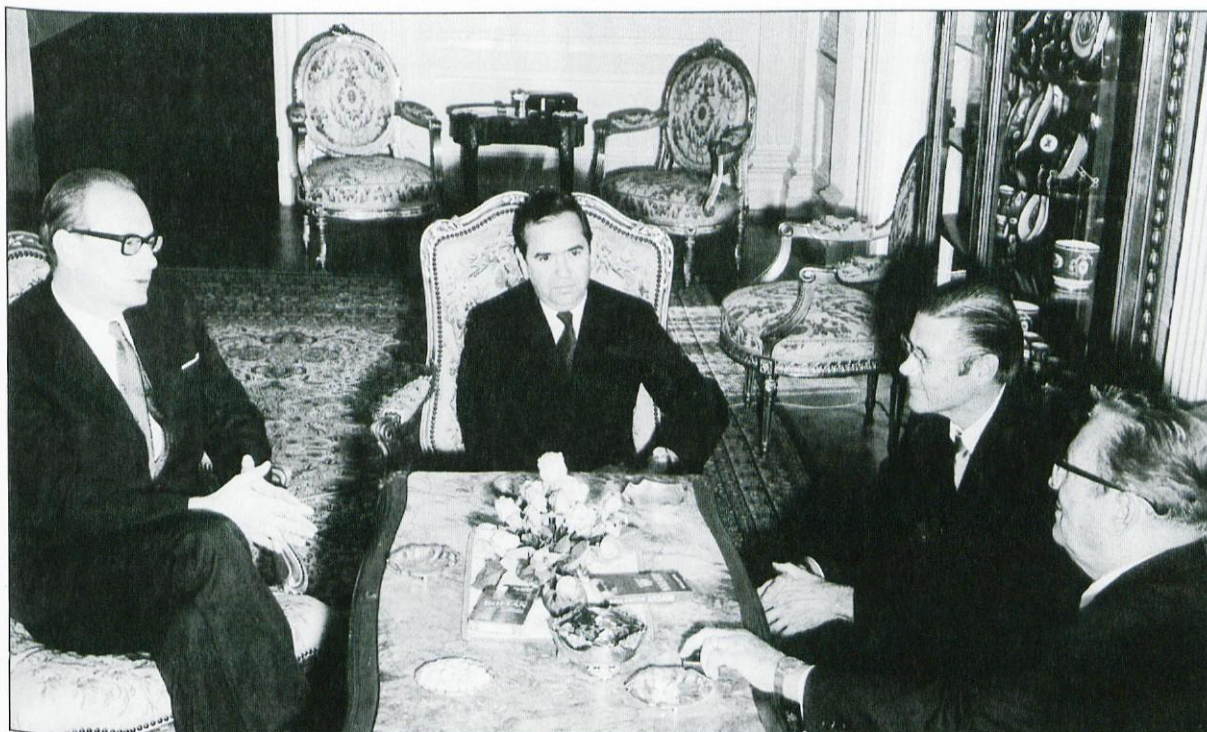
Iz Mršaka pelje pot v Goropeke, ki so po svoji legi ena najlepših vasi na Žirovskem. V gozdu nad vasjo si je postavil hišo tudi eden najvidnejših Slovencev v drugi polovici našega stoletja: JANKO SMOLE (SBL, ES), politik in gospodarstvenik. Rodil se je 2. junija 1921 v Ljubljani meščanskim staršem, oče Albin je bil priznan odvetnik. Maturiral je 1940 in bil v šolskem letu 1940/41 študent prvega letnika Pravne fakultete. Vendar študija ni nadaljeval; že septembra 1941 je sledil pozivu OF in se pridružil narodnoosvobodilnemu boju. Šolanje je nadaljeval po vojni v Beogradu. Opravljal je številne funkcije v različnih organih oblasti in v bančništvu. V mednarodni politiki in strokovni literaturi ga poznajo zlasti po 1967, ko je zaradi nestrinjanja z odločitvami skupščine odstopil s položaja predsednika slovenskega izvršnega sveta (nasledil ga je Stane Kavčič); to je bil prvi primer, da je kak visoki funkcionar v socialističnem režimu odstopil po lastni presoji, ne da bi se prej posvetoval s partijskimi organi.

Pred tem in pozneje je delal v zveznih organih v Beogradu in svojo politično kariero sklenil kot zvezni sekretar za finance v vladi Milke Planinc, v nehvaležnih letih po Titovi smrti, ko so se zelo zaostрила vprašanja o vračanju tujih dolgov, pomanjkanju deviz in visoki inflaciji. Janko Smole je tudi »stari znanec« visokih krogov v mednarodnem bančništvu. V letih 1957 in 1958 je bil namestnik izvršilnega direktorja Mednarodne banke za obnovo in razvoj v Washingtonu, od 1958 do 1962 guverner Narodne banke Jugoslavije, v začetku osemdesetih predsednik Ljubljanske banke ... – Ob vseh nalogah je prihajal tudi v Goropeke, ne samo počivat; v letih, ko je začelo zmanjkovati deviz in ugodnih kreditov, je večkrat pomagal žirovskim podjetjem, da so se bolje znašla. Tistim, ki so na vse to pozabili, ne zameri; je pač svetovljan. In kot tak zmeraj pripravljen na druženje in pogovor.

Anton Kržišnik – Ljubo, prvi Žirovec, ki bi lahko postal general

Sosed Janka Smoleta (ki ga je prav on pripeljal na naš konec, potem ko sta bila več let tovariša v Beogradu) je bil še nedavno ANTON KRŽIŠNIK – LJUBO, častnik, upokojen s činom polkovnika, človek, ki se je edini od Žirovcev najbolj približal možnosti, da postane general. Rodil se je 17. februarja 1923 v Stari vasi (pri Vrabcu), umrl 12. avgusta 1994 v Ljubljani, v Bolnici dr. Petra Držaja. Na njegovo življenjsko pot je odločilno vplivala vojna. Že jeseni 1942 se je pridružil Gorenjskemu odredu, bil politkomisar v tem in Kokrškem odredu, konec vojne je z 31. divizijo dočakal v osvobojeni Primorski. Po vojni je (p)ostal poklicni častnik. Najprej je bil v vojaških misijah v Avstriji in Nemčiji, po končani višji vojni akademiji je delal v raznih garnizijah v Srbiji. Leta 1960 je bil imenovan za poveljnika jugoslovanskega odreda v mirovnih silah OZN na Sinaju, kjer je uspešno posredoval med sprtimi Egipčani in Izraelci. Po vrnitvi s Sinaja se je njegov poklicni vzpon nadaljeval. Štiri leta je preživel kot jugoslovanski vojaški ataše v Bukarešti,

Janko Smole (levo) in Robert McNamara, predsednik Mednarodne banke za obnovo in razvoj (IBRD), v pogovoru s predsednikom Titom v Beogradu 1968; med Smoletom in McNamaro (sedi ob Titu), ki je bil pred tem predsednik družbe Ford in ameriški obrambni minister, je predsednik evropskega oddelka IBRD

Anton Kržišnik kot osebni tajnik maršala Tita v Beogradu 1974

nato postal na maršalatu Titov osebni tajnik za vojaška vprašanja. Ko je bil 1973 postavljen za poveljnika Teritorialne obrambe Gorenjske, je bil presrečen, da se je lahko vrnil v Slovenijo. V Goropekah si je postavil novo hišo in v njej preživel nekaj lepih let, potem na hitro zbolel in umrl. Razpad Jugoslavije ga je osebno zelo prizadel, vendar so mu nekateri v letu osamosvojitve delali krivico, ko so ga na razne primitivne načine vznemirjali, češ da ni za »slovensko stvar«. Proti tej pač ni bil. Stvar je bolj v tem, da se vojaki težje obračajo po vetru kot politiki.

Potem ko smo se poklonili spominu na pisatelja, se oglasili pri goropeškem svetovljanu in se spomnili nesojenega generala, se vrnimo na Jobstovo cesto in nadaljujmo pot mimo žirovskega hrama učenosti, v katerem, kot rečeno, službuje cel vod izobrazjenih ljudi. Marsikateri od njih, posebno v nekdanjih generacijah učiteljev, bi si zaslužil omembo v tem prispevku, zlasti če je bil »več kot učitelj«; naši učitelji so bili ob prosvetnem delu pogosto dejavni tudi na kulturnem in športnem področju. Naj mi nekdanji in sedanji učitelji ne zamerijo, če se ob tej priložnosti omejim samo na eno od njihovih že pokojnih kolegic.

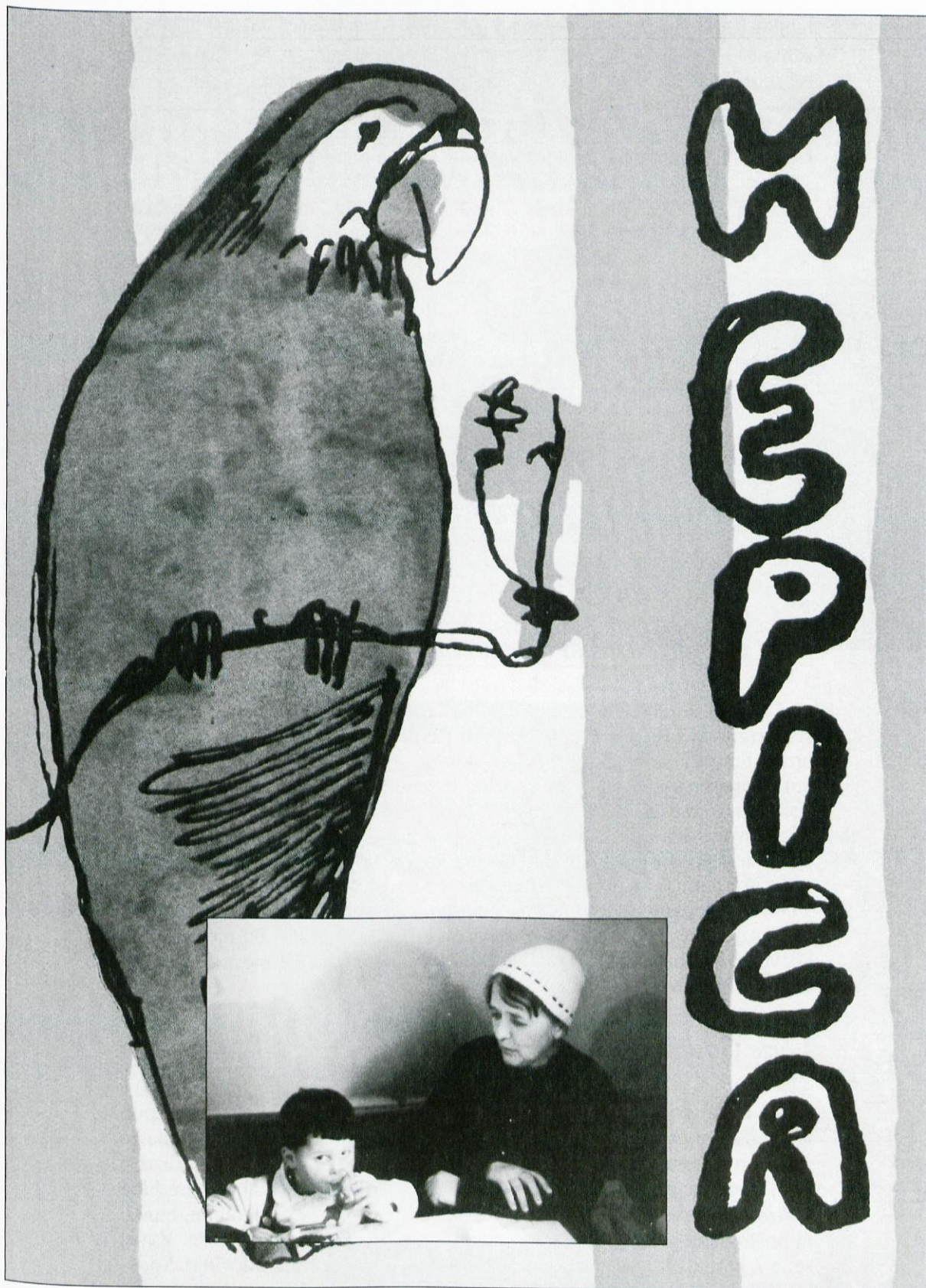
Darina Konc, »več kot učiteljica«

DARINA KONC (redovniško ime ALOJZIJA) se je rodila 21. junija 1902 v Zalogu pri Goričah (vzhodno od Golnika, pod Storžičem). Oče je bil cerkovnik v domači vasi; po gospodarskem polomu svojega očeta je opravljal razna težka dela in se 1911 ponesrečil v gorskem požaru. (Zgorel je na Storžiču.) Nekaj let pozneje je številna družina izgubila še mamo, ko je ta padla z voza in umrla. Za siroto Darino se je zavzela njena učiteljica v Goričah, Terezija Kovačič, in ji omogočila šolanje v Lichtenturnovem zavodu v Ljubljani (naša generacija ga pozna kot DAČ – Dom Anice Černejeve). Tu je »dovršila osemrazrednico«, po njej Državno žensko učiteljišče v Ljubljani (1919–23) in pozneje še Višjo pedagoško šolo v Zagrebu (1932–34). Vse do 30. junija 1945 je bila zaposlena v meščanski šoli pod okriljem imenovanega zavoda, ko je ta »zaradi novih razmer prenehal z delovanjem«. Poučevala je slovenščino, srbohrvaščino in nemščino.

Alojzija je bila redovnica, sestra usmiljenka. Pripadala je redu usmiljenih sester sv. Vincencija Pavelskega, zdaj imenovanega Hčere krščanske ljubezni (Filiae Caritatis; temu redu pripada tudi s. Bogdana Kavčič, Žirovka, ki deluje v Afriki). Med drugim so oskrbovale Dom Device mogočne, ki ga je 1875 ustanovila baronica Lichtenturn za sirote, ki naj bi jih redovnice vzgajale in šolale. V Šematizmu ljubljanske škofije (1993) beremo: »Zavod dokončno zaplenjen 5. 6. 1947 z vsem živim in mrtvim inventarjem. Vsaka sestra je smela vzeti s seboj: posteljo, posteljnino, posteljno omarico in stol.« Večina sester je odšla v Srbijo, Makedonijo in na Kosovo, kjer so bile lepo sprejete, si sčasoma ustvarile nove redovne hiše in delale po bolnišnicah, tudi vojaških (»ena je imela čin majorja«). Sčasoma so se vračale v Slovenijo, slovenska oblast pa je namesto njih uvažala medicinske sestre z juga.

Nekdanja sestra Alojzija se je »preoblekla« in zatekla v dom za ostarele v Voloskem pri Opatiji in do konca aprila 1950 »pomagala pri administrativnem in domačem delu«. Potem je brez službe do 26. marca 1951 »pomagala v pisarni KLO v Mošnjah pri Radovljici«, nato nastopila službo na nižji gimnaziji v Žireh. Tu je ostala do 31. julija 1957. Stanovala je pri Zajcu v Stari vasi (danes Poliks). Iz Žirov je šla v Preddvor in tu učila do 1961, ko je

Darina Konc, Hepica in njeni bratci papagajčki, Buenos Aires 1961, opremil Ivan Bukovec

bila prisilno upokojena. (Ker ni ne znala ne hotela iz svojih »verskih zablod«.) Od 1964 do 1967 je poučevala honorarno. Iz Preddvora se je preselila k bratu v Mošnje. Tu je igrala na koru, se pozimi prehladila in zbolela. Umrla je v bolnišnici v Ljubljani 16. septembra 1972. Pokopana je v Mošnjah. Ob odprtem grobu ji je govoril Tone Logar, njen preddvorski ravnatelj (brat filozofa Ceneta in slavista Tineta, doma iz Horjula), s katerim sta bila znanca že izpred vojne in se vseskozi dobro razumela. Ta mi je povedal, da so se v šoli in kraju z njo dobro razumeli, šikanirala jo je oblast iz Kranja, ki jo je tudi upokojila. Njena učiteljska kolegica v Preddvoru je bila Berta Golob, sama izvrstna pedagoginja in mladinska pisateljica, znana tudi po svojih člankih v Družini. Njun ravnatelj se spominja, kako sta si bili značajske različni: »Golobova je bila realna, Končeva zelo sentimentalna«.

Ves čas je pisala. Žirovcem je napisala himno Žirovska, uglasbil jo je Anton Jobst. Za svoje učence je spisala tri mladinske spevoigre, ohranjene v tipkopisu in objavljene v ŽO 11/12: Žirovska pravljica (1952), Sprelepa gorska nageljroža (1952) in Maršotna jama (1953, predelana 1957). Igre so bile uprizorjene v avtoričini režiji, uglasbil jih je Anton Jobst. Leta 1961 je v Buenos Airesu pri založbi Editorial Baraga izšla njena avtobiografsko navdahnjena knjiga Hepica in njeni bratci papagajčki s podnaslovom Zgodbe za naše male v opremi Ivana Bukovca; v njej je tudi nekaj žirovskih zgodb in oseb. Avtorica je natisnjena samo z imenom Darina, pravega imena in priimka ni, najbrž zato, da ne bi imela zaradi te izdaje težav v domovini. Ohranjen je tudi del njene avtobiografije, vreden objave.

Petra Rampre, teniška igralka, med najboljšimi na svetu

Od šole stopimo do »centra«, le nekaj korakov. Na levi, pri Lustiku, v stari trgovski hiši, domuje ta čas tudi PETRA RAMPRE, ena najboljših igralk tenisa v Sloveniji. Rekli smo domuje, doma je pa skorajda ni, saj je kar naprej po svetu, na turnirjih. Rodila se je 20. januarja 1980 v Ljubljani. Tekmuje že več let. Zablestela je 1996, ko je na Grand Slamu v New Yorku v igri dvojic dosegla 2. mesto (uspeh je ponovila letos v Wimbledonu); še istega leta so slovenske igralk postale evropske in svetovne ekipne prvakinje in k temu je pripomogla tudi Petra. Za svoj največji uspeh (do oktobra 1998, ko sklepamo to pisanje) pa šteje letošnjo zmago na challenge turnirju v Španiji, katerega nagradni sklad je štel 25.000 dolarjev. Po njej se je na lestvici Svetovne teniške zveze (WTA) povzpela na 194. mesto, med 200 najboljših na svetu.

Lojze Gostiša, avtor prestižnih razstav in izbranih knjig

Še nekaj korakov in že smo na mostu čez Račevo, pritekajočo izpod goropeškega hriba, Vrha Svetih Treh Kraljev in južnih pobočij Žirovskega vrha. Pred nami je središče novih Žirov: na desni še zdaj mogočni Zadržni dom, svoj čas največji v Jugoslaviji, na levi Ambasada, poslovno središče konzorcija zasebnih podjetnikov, na sredi Blagovnica s trgovinami, banko in pošto. Kjer je zdaj Ambasada, je še nedavno stala Maticova hiša. V njej se je 7. junija 1923 rodil LOJZE GOSTIŠA, umetnostni zgodovinar. Sodeloval je pri postavitvi prvih razstav, ki so med Slovenci in na tujem obudile in ponovno povzdignile izjemni opus arhitekta Jožeta Plečnika. Pripravil je

Petra Rampre, teniška igralka
Foto: Janez Pelko, 1996

Lojze Gostiša

izbrane ponatise nekaterih vrhunskih del iz naše duhovne zakladnice. Pod njegovim uredništvom sta izšli Velika grbovna knjiga J. V. Valvasorja in Bibliotheca Valvasoriana, katalog knjižnice J. V. Valvasorja. V pripravi je slovita Dizmova kronika, ponatis našega najlepšega baročnega kodeksa. To bo gotovo največji dosežek slovenske knjižne produkcije vseh časov. Vrh vsega je naš neutrudni rojak napisal monumentalno trilogijo o slikarju Francetu Miheliču; dva dela sta že izšla (Balada o drevesu, 1994; Na poti k mrtvemu kurentu, 1997), tretji, Podobe njegovih sanj, izide 1999. Živi v Malem Lipoglavu pri Ljubljani.

Jelka Mlakar, prva poročevalka gorenjskega juga

Zdaj poglejmo še v Zadrुžni dom. V njem deluje tudi Radio Sora. Njegova urednica je JELKA MLAKAR, zgodovinarica in novinarka. Rodila se je 21. aprila 1947 v Sevnici. Na Filozofski fakulteti v Ljubljani je študirala zgodovino in sociologijo in 1972 diplomirala z nalogo Tabori na Slovenskem. V Žiri je »zašla« takoj po diplomi ter postala učiteljica in vzgojiteljica v Čevljarskem šolskem izobraževalnem centru (ČŠIC). Leta 1986 je postala urednica Radia Žiri (zdaj Radio Sora). Čeprav ni prava Žirovka, je nedvomno ena najboljših obveščenih oseb v Žireh in na Škofjeloškem sploh. Stanuje na drugem koncu Zadrुžnega doma, kjer je bil svoj čas zdravstveni dom, zdaj je tu knjižnica.

Viktorijan Demšar, duhovnik, dekan in vitez

Še vedno smo na mostu čez Račevo in preden nadaljujemo pot, se iz središča zapeljemo na desno, v vrhniško smer, v nekdanjo Novo vas, na katero zdaj spominja Novovaška cesta. Ustavimo se takoj na začetku, pri domačiji na desni strani, med cesto in Račevo, Pri Česnu. Tu se je 12. marca 1904 rodil VIKTORIJAN DEMŠAR, duhovnik. Novomašnik je postal 29. junija 1928, najdlje je služboval kot župnik in dekan, pred in med vojno v Ribnici, po njej v Komendi. Tu je (ob)varoval knjižnico in proučeval arhiv Petra Pavla Glavarja (1721–84), svojega davnega predhodnika. Tako si je prislužil naziv in opravo častnega viteza malteškega reda. Za natis je pripravil Slovenske pridige Petra Pavla Glavarja, izšle pri Mohorjevi družbi (Celje 1991). Spomladi in poleti 1990 je v Gorenjskem glasu izhajal moj podlistek, napisan po pogovorih s tem gostoljubnim in častivrednim rojakom. Pisanju sva dala naslov po reku, ki ga je naučila njegova mati, sestra v tem podlistku omenjenega podjetnika Jerneja Kopača: »Kar človek ne zmore, Bog pomore.« Njegov služabnik, »decanus emeritus«, je umrl v Komendi 1. januarja 1992.

Valentin Šubic alias Tinik, umetnik, ki je delal »bogove«

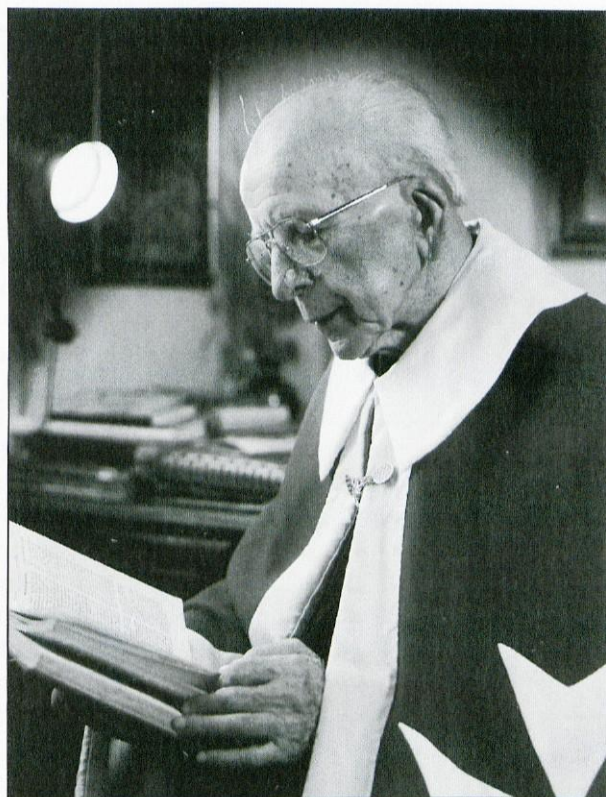

Ko je bil poznejši Česnov gospod še otrok, je imel zelo zanimivega soseda. Nedaleč od Česna si je ob Račevi postavil (ali kupil?) hišico VALENTIN ŠUBIC alias TINIK, ljudski umetnik. Pred tem je živel kot gostač na Selu 16 in kot hišar na Dobračevi 63. Po rodu je izhajal iz hotaveljske veje Šubicev, ki je sorodna bolj znameniti poljanski. Rodil se je

Jelka Mlakar

Viktorijan Demšar v opravi častnega viteza reda sv. Janeza Jeruzalemskega (MVR)
Foto: Majhenič, Domžale

Valentin Šubic – Tinik, Križani ob cesti pri Gantarju v Brekovicah
Foto: Janez Pelko

10. februarja 1861 na Dobračevi (št. 23, t.j. v Mačkovi bajti, v kateri je še nedavno živel Kočarjev Gruga, vaški original), umrl 3. januarja 1934 na svojem domu v Stari vasi. »Slovel je kot hud pijanec in razgrajač. Po poklicu je bil soboslikar in je kljub vdanosti pijači veljal za dobrega delavca. Poleg svojega poklica pa je mnogo rezljal. Največ je naredil Florijanov, poleg tega pa še nekaj preprostih znamenj. Njegovi kipi so bili zelo poceni, običajno je računal 10 dinarjev, mnogokrat pa se je zadovoljil kar z litrom črnega.« Tako dr. Ivan Sedej (LR 7, 1961, str. 99); ta v zborniku 30 let Alpine (1977, str. 19) omenja njegov kip Lurške Madone, ki je nekdaj stala nad portalom Krošljeve hiše na Dobračevi, zdaj je v Loškem muzeju.

Podoba Tinika bi bila nepopolna, če ne bi omenili vsaj katere od številnih anekdot, ki še zdaj krožijo med starejšimi Žirovci. Ko je šel ponoči hudo nakresan mimo Česna v svoje skromno domovanje (Stara vas 37), si ni mogel kaj, da se ne bi ustavil in soseda podražil, na ves glas ponavljajoč: »Česn čebulo kresn!« Ko je bilo po več reprizah tega nočnega teatra imenovanemu zadosti, je avtorja monodrame tožil. In logaški sodnik mu je naložil kazen in razsodil, da je poslej ne sme več uprizarjati. A kaj, ko ni šlo. Tinik se je kmalu spet ustavil pod sosedovim oknom in zatrdil: »Česn čebulo kresn ne smem rečt; čebula česn kresn pa lahko!« Pred ženo Marijo (roj. Burnik), ki je bila Paklarjeva (U Pakl) iz Koprivnika, je recitiral: »Micka Peklenska, ne ljubim te več, bajta je moja, sveta pa neč!« Ko je končal katerega od številnih »bogov«, je navadno zatrdil: »Ti si mene ustvaru, jest pa tebe!« Enkrat mu je eden počil. To ga je tako prizadelo, da je nemudoma odšel v gostilno in oznanil: »Cel dan sn boga delal, zvečer se mi je pa hudič razklal!« In tako dalje. Mi gremo naprej, ob Račevi navzgor, da obiščemo še enega od žirovskih umetnikov.

Konrad Peternelj, likovni poet sveta, ki izginja

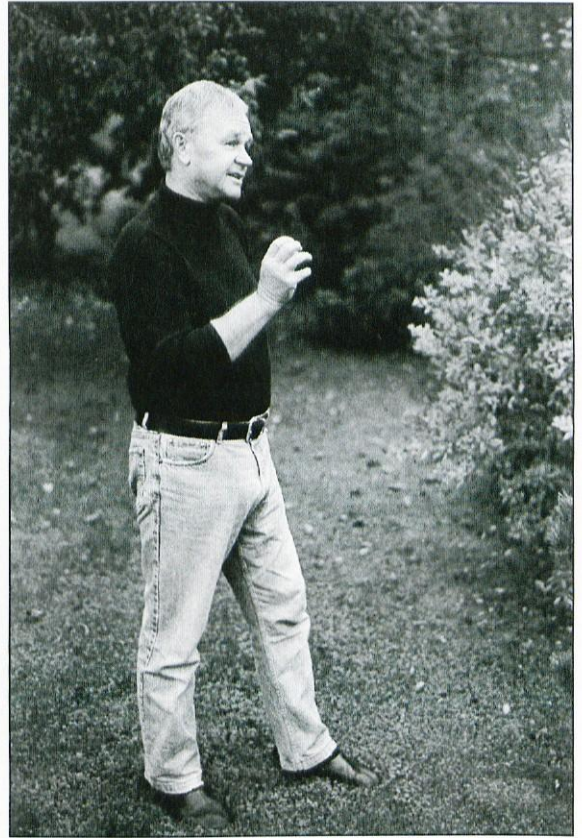
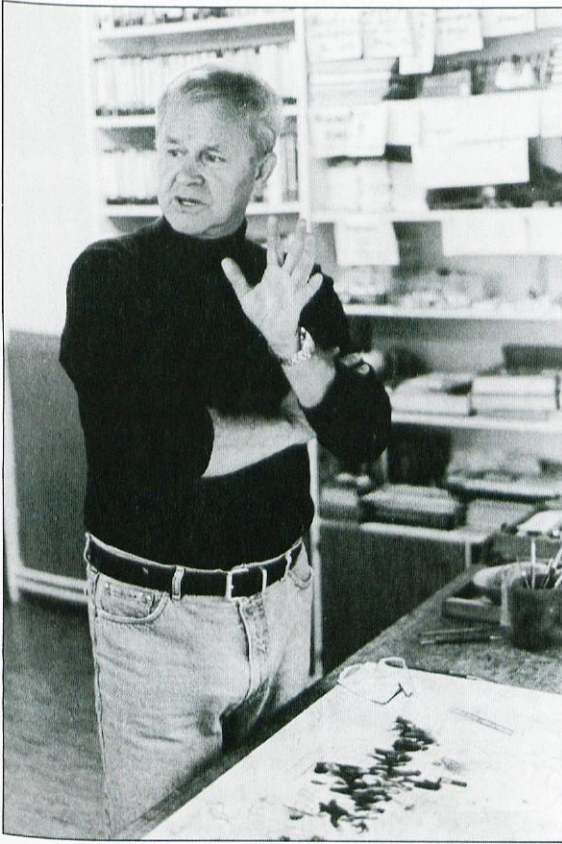
Na drugem koncu Novovaške ceste, tam, kjer so na desni smučarske skakalnice, je na levi hiša, v kateri živi in dela slikar KONRAD PETERNELJ – SLOVENEK. Rodil se je 15. februarja 1936 v Stari vasi. Postal je, kot večina njegovih vrstnikov, čevljar. Pozneje je začel slikati, kot samouk. Zdaj sodi v vrh slovenskega samorastniškega slikarstva, poznan in cenjen je v tujini. V Bruslju je 1989 ob samostojni razstavi v tamkajšnji Mestni hiši prejel zlato medaljo Petra Pavla Rubensa in medaljo Evropske unije za umetnost, v Bratislavi pa častno priznanje na svetovni razstavi naive INSTATA 94. Je likovni poet odmirajočega starega vaškega sveta. Jože Hudeček je ob njegovi nedavni razstavi (maja in junija 1998) v prostorih Fakultete za organizacijske vede v Kranju zapisal, da gre pri Konradovih slikah in v njegovem ustvarjanju za »bivanje v deželi, ki je ni več«. Še več: morda je nikoli ni bilo; »kajti tudi Peternelj je človek, kakršni smo vsi, ki ljubimo stvari – ne kot jih vidimo, temveč kot bi jih radi videli – pa jih!«

Franjo Kopač, prvi akademski slikar med Žirovci

Le malo naprej od Konrada se v bregu pod Žirovskim vrhom stiska Matevžkova domačija, stara, a dobro ohranjena hiša. V njej sta se rodila kar dva izjemna likovna ustvarjalca: slikar Franjo in arhitekt Vlasto Kopač. FRANJO KOPAČ se je rodil 1. februarja 1885. Že zgodaj je izkazal likovno

Slikar Konrad Peternelj – Slovenec v ateljeju in pred svojo hišo v Novi vasi jeseni 1998
Foto: Janez Pelko

Franjo Kopač, avtoportret, 1920

nadarjenost in dr. Ivan Tavčar, ki je na Žirovsko zahajal na lov in ribolov, je njegovemu očetu svetoval, naj da sina v šole. V Ljubljani je bodoči slikar užival tudi pisateljovo podporo. Slikarstvo je študiral na Dunaju in v Pragi. Po vrnitvi iz 1. svetovne vojne je bil gimnazijski profesor v Kruševcu, Kranju in Splitu. Tu je umrl 7. septembra 1941. V novejšem času so bila njegova dela na ogled v Žireh in Škofji Loki (1979) ter Ljubljani (1991). Ob teh priložnostih so pomembni umetnostni zgodovinarji in drugi razlagalci (dr. Stane Mikuž, Janez Mesesnel, Jože Hudeček, Igor Torkar, podpisani) v svojih zapisih zagotavljali, da so po krivem pozabljeni. Slikar je svoja mladostna, vojaška in profesorska leta sam popisal v izredno zanimivih spominih, ki so izhajali v ŽO.

Vlasto Kopač, arhitekt, planinec in dvojni dachavski trpin

Pri Matevžku se je mladoporočencema slikarju Franju in Pražanki Boženi po vrnitvi iz Prage 3. junija 1913 rodil VLASTO KOPAČ, arhitekt. Arhitekturo je študiral pri Jožetu Plečniku. Pred 2. svetovno vojno in po njej je bil vnet planinec in alpinist, med vojno in po njej je preživel dvojni Dachau: najprej nemško taborišče (1943–45), potem še dachavske procese, v katerih je bil 1948 najprej obsojen na smrt, nato na zapor. Aretirali so ga 1947, iz zapora je prišel 1952, fizično in duševno popolnoma izmučen. Zdravil se je v gorah. Pozneje je bil direktor Ljubljanskega regionalnega zavoda za spomeniško varstvo in velja za »rešitelja« Velike planine. Zadnja leta deluje kot nekakšen »revizor« v številnih primerih, ko se obnavljajo Plečnikova dela – kot njegov nekdanji učenec in sodelavec. Pred propadom je rešil in vzorno ohranil tudi svojo rojstno hišo v Žireh.

Antona Gantarja, stari oče in vnuk, prvi podjetnik, drugi doktor znanosti in – podjetnik

---

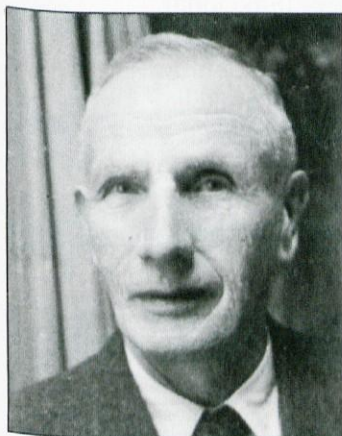
Matevžkov največji sosedje ob Novovaški cesti so Gantarjevi, podjetna in strokovno sposobna rodbina. Njen sloves je utemeljil ANTON GANTAR, največji med predvojnimi podjetniki v čevljarstvu. Rodil se je 4. januarja 1882, umrl 4. oktobra 1963. Tisti, ki so delali v njegovem podjetju ali z njim sodelovali, vedo povedati, da je imel že vse pripravljeno za gradnjo lastne tovarne čevljev v bližnji Račevi (poznejša opekarna), od zemljišča in znanja do strojev. Uresničitev tega širokopoteznega načrta mu je preprečila vojna, po kateri je v Žireh namesto njegove tovarne nastala Alpina. Med njenimi pionirji sta bila sinova Franc in Jože, zlasti prvi, ki ga je oče predvidel za svojega naslednika. On je bil tisti, ki je v Alpini postavil strokovne temelje za proizvodnjo pancarjev; ta njegova vloga je po mnenju poznavalcev premalo cenjena.

Tudi njegov sin, dr. ANTON GANTAR, vnuk Antona, po svoje nadaljuje to tradicijo; potem ko je bila v podjetništvu pretrgana, se nadaljuje v stroki. Tone se je rodil 12. maja 1948 v Novi vasi. Študiral je kemijo in kemijsko tehnologijo na Naravoslovno-tehnični fakulteti (FNT) Univerze v Ljubljani, diplomiral 1972, magistriral 1975 in doktoriral 1987. Pripadniki njegove generacije in nekoliko mlajši smo ga v študentskih letih poznali in občudovali kot izvrstnega igralca košarke. Od 1972 do 1996 je bil zaposlen v Industrij

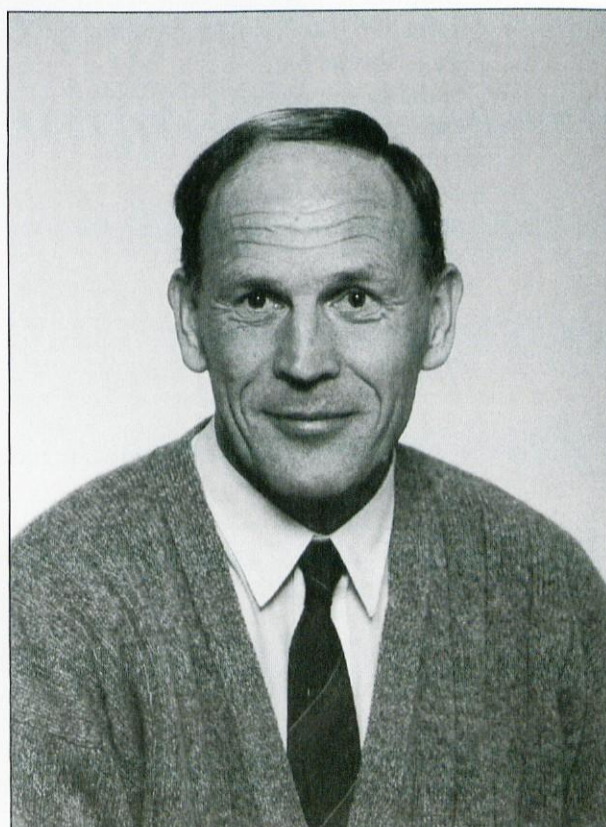
Vlasto Kopač, gost Glasove preje z žirovskimi likovniki v Hribarjevi hiši v Cerkljah na Gorenjskem 2. 2. 1996
Foto: Gorazd Šinik

Anton Gantar
(1882–1963), prvak
med čevljarškimi
podjetniki pred
2. svetovno vojno

Gantarjevi iz Nove vasi: z leve Bogo (sin Jožeta),
Anton, Tonica, Marja, Jože (sin Antona); desno je
Klobučarjeva Ivanka (r. Žakelj, por. Jereb)

Anton Gantar (1948), kemik in podjetnik

usnja Vrhnika (IUV) kot tehnolog, raziskovalec, vodja razvojne službe in zadnjih šest let kot pomočnik glavnega direktorja za RR dejavnost (razvoj in raziskovanje). Od 1997 je direktor lastnega podjetja Envita d.o.o. Hkrati je ostal »part time« svetovalec v IUV in docent na FNT za usnjarsko tehnologijo. Vendar kaže, da slednjega ne bo več mogel opravljati; odkar je naša čevljarstva industrija v krizi, sploh ni več študentov.

Kot bi se zgodovina norčevala: staremu očetu Antonu ni bilo dano, da bi postal tovarnar, vnuku je zmanjkalo študentov, ker so tovarne v težavah in delo čevljarja ni več »moderno«. To seveda ni Tonetova stvar. On je svoje napore preusmeril z usnjarstva na razvoj in raziskovanje varstva okolja, to je pa več kot moderno. Izdelava poročil, študij in strokovnih mnenj, pravno in organizacijsko svetovanje, uvajanje sistema ekološkega upravljanja itd. – to so glavne dejavnosti ljubljanskega podjetja Envita, ki je izpolnilo že številna naročila države in kapitalskih družb, med drugim Nacionalni program varstva okolja Slovenije za področje gospodarstva, ki ga je naročilo Ministrstvo za okolje in prostor. Dr. Anton Gantar je tudi konzultant za čistejšo tehnologije pri UNIDO in predsednik nadzornega odbora Ekološko-razvojnega sklada RS.

Zdravko Krvina, nekdanj politik, zdaj poslovni galerist

Ko se po Novovaški cesti vračamo v središče Žirov, se kakih sto metrov od mostu čez Melcovo grapo še enkrat ustavimo. Tu se je v hiši, ki je ni več, v Kosmovi bajti, 7. januarja 1937 rodil ZDRAVKO KRVINA, politik. Študiral je politične vede, svojo kariero je začel kot mladinski funkcionar. Leta 1963, ko je bil komandant glavnega štaba mladinskih delovnih brigad, ga je sprejel maršal Tito, rekoč: »Malo je v tej državi glavnih komandantov, sedi, da se pogovoriva!« Pozneje, ko je opravljal mnoge politične funkcije, od občinskih do zveznih, sta se srečala še večkrat. Ločanom je ostal v spominu kot mlad in prodoren župan v letih 1967–72, ko je mesto doživljalo neverjeten vzpon. Nekateri se ga spominjajo kot medobčinskega partijskega sekretarja za Gorenjsko (1980–83), drugi kot direktorja ljubljanskega Kliničnega centra. Zdaj je že več let upokojenec in »poslovni galerist«, v Gorenji vasi je zgradil lastno galerijo.

Tončka Stanonik, avtorica Podob iz čipkaste preje

Še pred koncem prve polovice našega stoletja, 16. decembra 1949, se je v ljubljanski porodnišnici rodila TONČKA STANONIK, slavistka in pisateljica. Prva otroška leta je preživela v Pavlinovi bajti, namesto katere je pozneje njen oče postavil novo hišo (Novovaška 88). Ko so jo zidali, so živeli v sosednji Kosmovi bajti, prav v tisti, v kateri se je rodil Zdravko Krvina. Po gimnaziji v Škofji Loki je študirala slavistiko, diplomirala na Filozofski fakulteti in dolga leta službovala kot lektorica v različnih uredništvih v Ljubljani, kjer tudi živi. Zdaj je urednica pri Enciklopediji Slovenije in jezikovna urednica ŽO. Zadnja leta se uveljavlja kot pisateljica. To potrjuje izid Pravljič za Ajčko Bajčko in mamico (Mohorjeva družba, Celje 1995) in Podob iz čipkaste preje (Mladinska knjiga, Ljubljana 1996).

Miha Naglič, Zoran Thaler, zunanji minister v vladi RS, in Zdravko Krvina (desno) v pogovoru pri Avseniku v Begunjah na Gorenjskem 12. 6. 1997

Foto: Janez Pelko

Tončka Stanonik, urednica pri Enciklopediji Slovenije,
lektorica Žirovskega občasnika
Foto: Potrč, Ljubljana

Bratje Žakelj in Vinko Oblak, padli prvoborci

Nazaj grede se oglasimo še pri Primcu, v stari hiši. Zdaj je tu Novovaška, nekdanja je bila Nova vas 22 oziroma 6. Na hiši je spominska plošča, ki priča, da se je v njej 4. julija 1909 rodil VINKO OBLAK, prvoborec. Pred vojno je delal pri svaku Antonu Mlakarju, ki je bil mesar v Gorenji vasi; zanj je po vaseh nakupoval živino in prašiče. S časom si je za opravljanje tega dela kupil lastni tovornjak. Tone Peternel (ŽO 18, str. 145) se spominja, da je bil »veseljak in poštenjak, ljudje pa so ga imeli radi in ga cenili«. Leta 1941 je bil sprejet v KPS in bil med najbolj dejavnimi v pripravah na organizacijo upora na Žirovskem. Bil je med prvoborci, padel je 1. avgusta 1942 v Kopačnici.

Njegovi soborci so bili bratje Žakelj, Bartelčkovi. Njihova hiša je takrat spadala pod Staro vas (št. 23, pozneje 107), zdaj je to Partizanska cesta 35. Tudi na tej lepo ohranjeni stari domačiji je spominska plošča, ki priča, da so bili v njej rojeni štirje bratje, sinovi Franca in Frančiške, ki so se že 1941 udeležili narodnoosvobodilnega boja; trije od njih so padli. Najstarejši je bil VINKO ŽAKELJ. Rodil se je 4. decembra 1913 in padel je 11. januarja 1942 v Dražgošah, tretji dan boja, kot mitraljezec. Pred vojno je delal v Kranju pri gradnji nove ceste Ljubljana–Kranj. PAVEL ŽAKELJ se je rodil 27. januarja 1916. Izučil se je za krojača, v letih pred vojno je delal v Kranju in bil delavski sindikalni zaupnik. Tudi on je bil povezan s KPS in skupaj z Vinkom Oblakom glavni pobudnik za začetek odpora na Žirovskem. Delal je na terenu, partizanom se je pridružil junija 1942, padel je 16. avgusta 1942 nad Zadobjem pri Lučinah. JANEZ ŽAKELJ se je rodil 8. maja 1920. Izučil se je za čevljarja. Decembra 1941 je skupaj z bratoma Vinkom in Milanom odšel v Cankarjev bataljon. Vsi trije so se udeležili tudi boja v Dražgošah. Padel je 4. avgusta 1942, drugi dan silovite nemške ofenzive pod Blegošem; bil je ranjen, nato kot ranjenec ustreljen. Milan Žakelj je edini od štirih bratov preživel vojno; že med njo in po njej je bil na raznih vplivnih in odgovornih položajih. Enako njihova edina sestra Francka Žakelj, por. Jereb, ki je bila ves čas dejavna organizatorica odpora in med drugim tudi članica 1. narodnoosvobodilnega odbora (NOO) na Gorenjskem, ustanovljenega 24. oktobra 1943. – Brate Žakelj in Vinka Oblaka uvrščam v ta »žirovska žitja« zato, ker so bili pravi ljudski junaki. Uporu proti okupatorju so se pridružili že prav na začetku, brez takih ali drugačnih računov, preprosto zato, ker so bili prepričani, da se je upreti treba, da je to v takem položaju človeška dolžnost. Če je bila zraven tega še partijska, je bila po njihovi volji. Svojo pogumno odločitev so drago plačali. Ko sem hodil v žirovsko osnovno šolo, se je ta imenovala po njih. Zdaj se ne več. Ne vem, zakaj, saj takrat, ko so oni že padli, ni bilo še nikjer nobenih domobrancev ne kakih drugih »junakov« ...

Tone Mlakar, fotografski krajinar žirovskega konca

Vrnimo se zdaj še enkrat k Primcu. Na pročelju te hiše bi morala biti vsaj še ena spominska plošča. Ta bi pričala, da je bil v njej okoli 1912 ustanovni sestanek žirovske podružnice socialdemokratov (JSDS). Ta naj bi bil pri Katrniku. Ko pa je za njihovo namero izvedel župnik, je s prižnice zagrozil, da to ne bo brez posledic. Katrnik, ki je živel od bližine cerkve, se je ustrašil

Bratje Žakelj, Bartelčkovi iz Stare vasi, žirovski prvborci; z leve Pavel, Vinko, Janez, sedi Milan; spodaj: Vinko Oblak, Primcov iz Nove vasi, organizator upora v Žireh

in gostoljubje odpovedal. »To videvši,« se je tedanji Primc, Tomaž Oblak, ki je bil pred tem v Ameriki in se tam navzel socialdemokratskih idej, opogumil in rekel: »Gremo pa k meni domov!« V družini so bili tudi ugledni gostje, med njimi Anton in Etbin Kristan in menda celo Ivan Cankar, kar pa ni izpričano.

Pri Primcu se je 31. maja 1921 rodil TONE MLAKAR, arhitekt, fotograf in filmski scenograf. Oče je bil Anton Mlakar, Sedejev iz Goropek, po poklicu mesar, mati Francka je bila Primcova. Kmalu po Tonetovem rojstvu so se preselili v Gorenjo vas, kjer se je oče z leti uveljavil kot glavni mesar na tem koncu. Tonček je dovršen del otroških let preživel pri Primcu, tu je nanj še posebej vplivala stara mama Katarina (Tomaževa žena, Nagličeva iz Žirov). Ta je bila zelo načitana, Grimmove pravljice je znala na pamet. Po petem razredu, naredil ga je v Žireh, so Toneta poslali v gimnazijo, najprej na Ptuj (do male mature), potem v Ljubljano, tu je 1941 maturiral. Njegova gimnazijska sošolca sta bila Jakob Savinšek, poznejši kipar, ki je naredil Tavčarjev spomenik na Visokem, in Zoran Kržišnik, umetnostni zgodovinar in likovni kritik. V klopi sta ves čas sedela skupaj s turjaškim grofom Karlom Auerspergom, ki se še zdaj oglasi pri Tonetu, kadar pride iz Kanade.

Kmalu zatem, poleti 1941, so Mlakarjeve izselili (najbrž zato, ker je bila družina sokolska) v Srbijo (Smederevska Palanka), od koder se je spomladi 1942 Tonetu posrečilo vrniti v Ljubljano. Tu se je vpisal na arhitekturo, k Plečniku, in zaradi vojne in drugega dela diplomiral šele 1954. Jeseni 1943 je odšel v partizane in delal v t. i. tehnikah, največ na Cerkljanskem. Po vojni se je najprej uveljavil kot filmski scenograf. Leta 1947 je v Pragi opravil petmesečni tečaj iz filmske scenografije (tečajnike je obiskala tudi slovita filmska diva Rita Hayworth), po vrnitvi je kot scenograf sodeloval pri sedmih celovečernih filmih, ki danes sestavljajo jedro slovenske filmske klasike: Na svoji zemlji, Svet na Kajžarju, Kekec I (z Bedancem), Koplji pod brezo, Na valovih Mure, Kekec II (s Pehto), Balada o trobenti in oblaku.

Tone Mlakar je fotografski krajinar loškega sveta, Cerkljanskega in Sorškega polja. Njegove fotografije teh krajev, objavljene v številnih knjigah, so zdaj že »klasične«, umetnik jim dodaja vedno nove vidike in posnetke. Fotografiral je tudi arhitekturo, najprej za svojega učitelja Jožeta Plečnika, pa za monografijo o ljubljanski secesiji dr. Naceta Šumija itd. Leta 1955 ga je Marijan Masterl povabil, naj pride v Škofjo Loko za mestnega arhitekta. Mlakar je vabilo sprejel; »grem na deželo, kot bosonogi arhitekt«. Edo Ravnikar je trdil, da je mogoče vso slovensko arhitekturo voditi iz Ljubljane, Mlakar je bil eden prvih, ki so »prekršili« to navodilo. Delal je v projektivnem ateljeju firme SGP Tehnik in ga 26 let tudi vodil; iz te arhitekturne delavnice je prišlo že 5200 projektov! Upokojil se je sredi osemdesetih, odtlej se posveča fotografiji. Tone Mlakar je najbolj ponosen na svoje avtorske dosežke v filmski scenografiji ter fotografiji krajine in arhitekture; kot arhitekt je podpisal številne avtorske projekte, vendar se je z arhitekturo predvsem preživljal. V rodnih Žireh kot arhitekt ni zapustil vidnejših sledov, njegov edini projekt je motel na Dobračevi. Njegove fotografije žirovske krajine pa so neprecenljive. »Klasične«.

Tone Mlakar na filmskem tečaju v Pragi 1947

Jože Primožič (Tošo), vrhunski športnik žirovskega rodu

Preden zapustimo nekdanjo Novo vas, bi se morali ustaviti še pri Brcku ob Partizanski cesti, nedaleč od Primca in Bartelčka. Tu se je 1868 rodil Josip Primožič, sorodnik že omenjenega trgovca Antona Primožiča, vrhunski mizar. Na Dunaju je končal šolo za umetno obrt (Kunstgewerbeschule). Delal je v Ljubljani tudi po naročilih vrhunskih arhitektov, za svojega bratranca Ivana Jagra in za Jožeta Plečnika. Marjan Mušič je v svoji knjigi o Plečniku zapisal, da je bil »izjemno nadarjen rezbar«. Josipu se je 7. februarja 1900 v Ljubljani na Tržaški 29 kot prvi sin rodil JOSIP PRIMOŽIČ (TOŠO) (ES), ki je postal vrhunski telovadec, slikar in scenograf.

Sodeloval je na treh olimpijskih igrah (Pariz, Amsterdam, Berlin) in treh svetovnih prvenstvih (Lyon, Luxembourg, Praga) ter osvojil 11 medalj. Na olimpijadi v Amsterdamu je 1928 osvojil srebro na bradlji in bron kot član vrste. Na svetovnem prvenstvu v Luxembourgju je 1930 osvojil kar štiri zlate medalje (bradlja, konj, parter, mnogoboj) – uspeh, ki ga še noben slovenski športnik ni presegel. Po 1939 je na mednarodnih tekmovanjih sodeloval kot sodnik, sicer pa se je usmeril v slikarstvo. Od 1949 do 1962 je bil scenograf SNG Maribor. Naš izjemni rojak, rojen v Ljubljani, po očetu žirovskega rodu, je umrl v mestu ob Dravi 18. avgusta 1985.

Uroš Vehar, v balinanju med najboljšimi na svetu

V enem od stanovanjskih blokov na Partizanski cesti, nedaleč od Brcka, je doma UROŠ VEHAR, vrhunski tekmovalec v balinanju. Rodil se je 26. avgusta 1976. Tekmovalno pot je začel v domačem balinarskem društvu, na igrišču zraven prvega doma v Gasilski ulici (Dobračeva). Nadaljuje jo kot član škofjeloškega kluba Lokateks Trata. Slovensko (in žirovsko) javnost je prijetno presenetil 1994, ko je postal svetovni mladinski prvak v hitrostnem zbijanju, naslednje leto je bil drugi v članski konkurenci, 1996 pa že evropski članski prvak v natančnem zbijanju ... In večkratni državni prvak. Ker je v dobri formi, bo treba popis njegovih dosežkov gotovo še dopolniti. In res: še preden je bil ta spis oddan v tiskarno, se je 4. oktobra 1998 v francoskem mestu Eybens končalo zadnje svetovno prvenstvo v balinanju. Uroš se vrača z dvema medaljama: zlato v hitrostnem zbijanju in bronasto, doseženo pri igri v krog.

Vinko Govekar in Alojz Filipič, prvaka industrijske revolucije v Žireh

---

Iz nekdanje Nove vasi se po Partizanski in Novovaški cesti vrnemo na račevski most sredi Žirov. Nadaljujemo po Loški cesti, ki se začneja prav tu, na Trgu svobode. Tu je bila do 1979 Stara vas. Na levi zagledamo Alpino, za njo Etiketo in Kladivar, tri delniške družbe, hrbtenico žirovskega gospodarstva in temeljni vir za razvoj kraja po 2. svetovni vojni. Nekateri od posameznikov, ki so jih soustvarjali, si gotovo zaslužijo članek v ŽBL, posebno tisti, ki so se tu najbolj izkazali in pozneje napredovali na še višje položaje v slovenski skupnosti. Prvi med ustanovitelji in prvi direktor je bil VINKO GOVEKAR. Rodil se je 11. junija 1911 v Stari vasi, v čevljarski

Jože Primožič - Tošo; posnetka iz knjige, ki sta jo o njem napisala Rajko Šugman in Marko Rožman (Ljubljana 1996)

Uroš Vehar, balinar

družini. Junija 1945 je ustanovil Čevljarno Žiri, zadrugo, ki je 1947 prerasla v Tovarno športnih čevljev. Bil je njen prvi direktor, do 1948. Zaradi poslabšanja vida se je kmalu zatem upokojil. Zdaj živi v svoji hiši na Polju. Od 1955 do 1966 je tovarno vodil ALOJZ FILIPIČ. Rodil se je 12. oktobra 1914 v Jarčji Dolini in se že pred vojno izučil za čevljarja. Pod njegovim vodstvom se je v tovarni zgodila »industrijska revolucija«, prehod z obrtniškega na industrijski način proizvodnje (tekoči trak). Upokojeni direktor živi v svoji hiši na Slovenski poti.

Izidor Rejc, direktor, ki je postal minister

Filipiča je nasledil IZIDOR REJC. Rodil se je 5. novembra 1936 na domačiji V Preskah nad Žirovnico v zaselku Rupe (naselje Dole), južno od Žirov. Svoje otroštvo je preživel v Žireh, študiral ekonomijo in s komaj 30 leti postal direktor Alpine; na tem mestu je ostal dobrih devet let, od 1966 do 1975. Nato je delal v Ljubljani (Mercator), spomladi 1990 pa potešil svojo neizživeto strast: postal je politik. (Ker ni bil »organiziran«, je imel z njo dotlej večkrat težave.) Do 1992 je bil minister za industrijo in rudarstvo v osamosvojitveni vladi Lojzeta Peterleta in »padel« skupaj z njim. Zdaj je že tretjič (po volitvah 1990, 1992 in 1996) poslanec SKD v Državnem zboru RS, predseduje Komisiji za nadzor lastninskega preoblikovanja in privatizacije.

Martin Kopač, direktor Alpine v njenih najboljših in najhujših letih

---

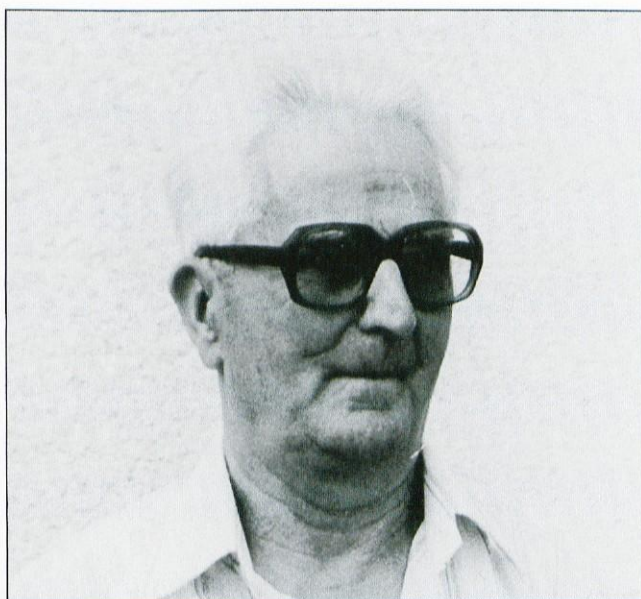
Mag. MARTIN KOPAČ je tovarno vodil od 1976 do 1980. Pozneje je bil med drugim član uprav sozdov Kemija in Gorenje. Nazadnje je vodil eno od družb v poslovni skupini Nika. Rodil se je 23. oktobra 1948 na Dobračevi, kjer tudi živi. V letih njegovega mandata je bila Alpina že tako močna, da se je to poznalo tudi navzven. Vsem, ki s(m)o bili tako ali drugače zraven, bodo ostale v spominu številne prireditve ob njeni 30. obletnici (1977), ki sta jih pripravila z Viktorjem Žakljem, tedaj njegovim najožjim sodelavcem, sodelovala pa je cela množica. Leta 1987 sta se Alpina in njen direktor vključila v razvoj krajevne skupnosti, in to bistveno bolj kot dotlej. Mag. Kopač je skupaj z drugimi direktorji sklenil, da žirovska podjetja namenijo 4 odstotke od bruto osebnih dohodkov zaposlenih za razvoj kraja. To je trajalo vse do 1990 in se je kraju tudi poznalo. V tovarni se je poleg »normalnih« (tržnih in tehnoloških) soočal predvsem z raznimi »nenormalnimi« okoliščinami; prinašalo jih je socialistično samoupravljanje, ki je bilo prav tedaj na višku in je vsak dan izumilo kaj novega.

(Pripisano po že končani redakciji tega besedila. V mednaslovju smo zapisali, da je bil Kopač »direktor Alpine v njenih najboljših letih«. Ironija usode je hotela, da je nadzorni svet naše največje delniške družbe na seji 26. oktobra 1998 sklenil odpoklicati mag. Francija Mlinarja in na položaj predsednika uprave in generalnega direktorja imenovati mag. Kopača. Ta se torej vrača za krmilo Alpine v njenem morda najtežavnejšem obdobju. Te besede pripisujemo v iskrenem upanju, da mu bo tudi tokrat uspelo dobro izpeljati.)

Pripeljali so cement za novo tovarno, treba ga je razložiti; na kamionu Vinko Govekar, prvi direktor tovarne in prvi med udarniki
Foto: Janez Oblak

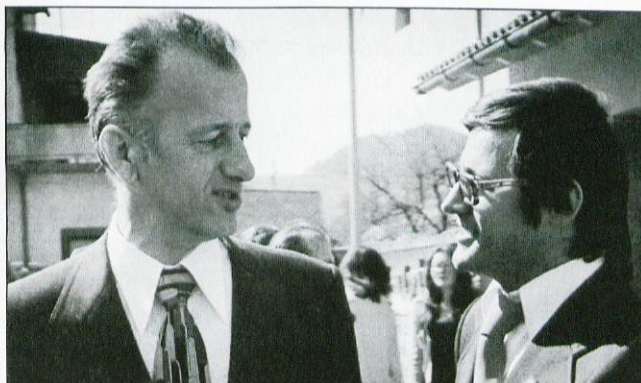
Vinko Govekar

Zgodovinski posnetek: Izidor Rejc, nekdanj direktor Alpine, se vrne v Žiri kot politik; fotografija posneta na predvolilnem zborovanju Demosa marca 1990 v dvorani Svobode v Žireh; z leve Roman Mlinar (brat teologa Antona), tedanji vodja SKD v Žireh, neznani, Spomenka Hribar, Izidor Rejc (stoji), Viktor Blažič in Vincencij Demšar
Foto: Alpina

Tomaž Košir v pogovoru z nekdanjim direktorjem Alojzom Filipičem (desno)

Žirovca Marijan Dolenc (levo) in Martin Kopač, magistra ekonomije, pred Alpino ob njeni 30-letnici 1977

Tomaž Košir, direktor Alpine na vrhuncu njenega razvoja

TOMAŽ KOŠIR (ES), diplomirani ekonomist, je bil direktor od 1980 do 1988. V tem obdobju se je Alpina prebila v svetovni vrh, posebno v nekaterih zvrsteh obutve (za tek na smučeh in alpsko smučanje). Njegovo vodilo je bilo: dvigniti se v višje cenovne razrede in v njih prodajati pod lastno blagovno znamko. V njegovih dveh mandatih se je Alpina tako utrdila, da je po 1990 brez večjih pretresov prestala sesutje jugoslovanskega trga. Takrat je bila največja tudi po številkah; 1986 je bilo v njej zaposlenih skoraj 2000 ljudi, ki so istega leta izdelali 2,4 milijona parov čevljev. Košir je 1988 prejel Kraigherjevo nagrado (zdaj nagrada Gospodarske zbornice Slovenije za izjemne gospodarske in podjetniške dosežke). Od 1990 do 1991 je bil predsednik GZS, zdaj dela v upravi Nove Ljubljanske banke kot izvršni direktor njenega največjega sektorja (za poslovanje z občani). Rodil se je 12. novembra 1951 v Žireh, živi v Logu nad Škofjo Loko.

Bojan Starman, direktor, ki je postal še župan

Za Koširjem je Alpino prevzel BOJAN STARMAN, diplomirani ekonomist. Tovarno je vodil v težavnih letih osamosvajanja Slovenije, od 1988 do 1996. Spomladi 1996 je prevzel še zahtevnejšo nalogo: vodenje Planike v Kranju, kjer je delal tudi jeseni 1998, potem ko je šla družba že v stečaj. Konec 1994 je bil z visoko večino glasov (nad 80 odstotkov) že v prvem krogu izvoljen za župana ponovno ustanovljene občine Žiri. Škoda je le, ker mu je ob direktorskih obveznostih za županovanje zmanjkovalo časa (tako po mnenju opazovalcev kot po lastnem priznanju). Bojan Starman se je rodil 4. julija 1950 na Selu pri Žireh, živi v Kosovelovi ulici.

Franci Mlinar – z Alpino in znanjem v neznanu

Od spomladi 1996 do jeseni 1998 je bil generalni direktor in predsednik uprave delniške družbe Alpina mag. FRANCI MLINAR. Rodil se je 28. novembra 1953. Diplomiral je na Ekonomski fakulteti v Ljubljani, pozneje je opravil še študij MBA. Preden je postal direktor, je bil v Alpini vodja finančno-računovodskega sektorja. Družbo je vodil v letih, ki so za čevljarstvo industrijo zelo zahtevna, če ne kar usodna; zdaj ne gre več samo za mojstrstvo preživetja iz leta v leto, temveč za spremembo poslovne filozofije in iz te izhajajoče nove poslovne prijeme. Število zaposlenih se je v zadnjih letih močno zmanjšalo; sredi 1998 jih je bilo samo še dobrih 1200, v Žireh že manj kot 800. Kljub temu so 1997 naredili 1,8 milijona parov obutve, jih več kot 80 odstotkov izvozili v 39 držav po vsem svetu in ustvarili 27 milijonov tolarjev dobička. To so za čevljarstvo industrijo spodbudni podatki, posebno če jih primerjamo z rezultati Alpininih največjih konkurentov, Peka in Planike. Istega leta je Alpina praznovala svoj zlati jubilej s poudarjenimi oglaševalskimi prijemi, izdajo lepega in zajetnega jubilejnega zbornika in nepozabno akademijo v dvorani Svobode. – Mlinar je bil tudi predsednik sveta žirovske krajevne skupnosti in član izvršnega sveta občine Škofja Loka; od 1994 je občinski svetnik občine Žiri. Živi v Žireh.

Ob zlatem jubileju Alpine; posnetek pred dvorano Svobode v Žireh, v kateri je bila 22. 5. 1997 slavnostna akademija; z leve Tomaž Košir, nekdanji direktor, Metod Dragonja, minister za gospodarstvo v vladi RS, in Franci Mlinar, tedanji direktor

Franci Mlinar, predsednik uprave in generalni direktor Alpine d.d. v jubilejnem letu 1997

Bojan Starman izroča biatlonki Andreji Grašič grafiko Konrada Peternelja – Slovenca kot priznanje za zmage, dosežene s tekmovalnimi čevlji znamke Alpina

Jakob Kokalj, učitelj, ki je postal direktor

Delniško družbo Etiketa vodi mag. JAKOB KOKALJ. Rodil se je 4. avgusta 1952 v Poljanah nad Škofjo Loko. »Če ne bi bilo vojne, bi tudi mene ne bilo,« pravi malo za šalo, malo zares. Njegov oče in mama sta se namreč spoznala med vojno v nemškem taborišču v Innsbrucku. Mama je po rodu Ukrajinka in kadar kdo toži, kako je hudo ali slabo, ga hitro utiša. Upravičeno: bilo je že veliko bolj hudo in slabo. Jaka je bil najprej učitelj. Najdlje je poučeval na Vrhu Svetih Treh Kraljev, kjer je bil učitelj in še marsikaj zraven; pedagoško delo je sklenil kot ravnatelj osnovne šole v Logatcu. Ob delu je študiral organizacijske vede in magistriral iz naloge Profili in osebnostne lastnosti naših menedžerjev. V Etiketo je prišel 1991, vodenje te tiskarske firme ga postavlja pred vedno nove izzive. Živi v Rovtahn.

Emil Strlič, ustanovitelj Etikete

Ko smo v Etiketi, ne moremo mimo pionirske vloge in dejanj, ki jih je ob njeni ustanovitvi opravil EMIL STRLIČ. Rodil se je 10. julija 1916 Pri Čelešniku na Dobračevi očetu Matevžu in materi Marjani, roj. Gladek. Tu je pred Strličmi živel rod Seljakov (glej članek o Simonu Seljaku), od njih je hišo in posestvo kupil Matevž Strlič, Emilov oče, Zetov iz Rakulka. »S hišo je kupil še eno staro Špelo,« je vedel povedati, in moral jo je preživeti do smrti. Emil je po ljudski šoli v Žireh obiskoval tekstilno v Kranju in se izučil za mojstra. Pred vojno je delal v Stori, tovarni zaves v Šentvidu nad Ljubljano. Že leta 1941 je v Ljubljani delal za OF, 1942 je postal član KP. Med vojno je bil dvakrat aretiran in poslan v taborišče, najprej italijansko, potem nemško, obakrat na »priporočilo« okupatorjevih domačih svetovalcev. Po vojni je bil imenovan za direktorja nacionalizirane Eiflerjeve tovarne za plišo v Ljubljani, pozneje Dekorativne. Od tod je šel v Teko, podjetje za zastopništvo, uvoz in izvoz tekstilnih strojev. Proti koncu petdesetih je v Jugotekstilu opravljal odgovorno delo šefa uvoza tekstilnih strojev za celo Jugoslavijo; prav tedaj so se namreč odločili strojni park tekstilcev temeljito posodobiti.

V brošuri, ki jo je uredil 1970, ob 10. obletnici Etikete, se je spominjal: »Na zimo 1958/59 me je obiskal v ljubljanskem podjetju, kjer sem delal, takratni predsednik žirovskega občinskega odbora tovariš Vinko Naglič in me nagovoril, naj poskusim organizirati v Žireh manjši tekstilni obrat, da bi kasneje lahko reševali nezaposlenost ženske delovne sile in zajezili odseljevanje mladine. Obljubil sem mu, da bom predlog premislil in mu v najkrajšem času sporočil, kako in kaj. Vedel sem, da bo ta naloga težavna, vendar sem se je lotil z zavestjo, da bo to moj življenjski zrelostni izpit in da kaj več ne bi mogel prevzeti na svoje rame ...

Načrt, ki se mi je v mislih šele oblikoval, sem razložil tovarišu Nagliču, ko se je vnovič oglasil v Ljubljani. Tedaj mi je dejal: Zanesem se na tvoje strokovno znanje in razgledanost. Če si sam prepričan, da bo to šlo, stori tako. Apeliram na tvoj žirovski rod in nam pomagaj. Občina ti bo zagotovila sredstva za začetne investicije ...« Bili sta dve možnosti: poslati v Žiri nekaj demontiranih in davno odsluženih strojev kake Jugočeške v Kranju (to bi storili tedanji okrajni funkcionarji) ali zastaviti nekaj novega. Emil, ki je poznal tekstilno industrijo širom po Jugoslaviji, je vedel, česa v njej še ni.

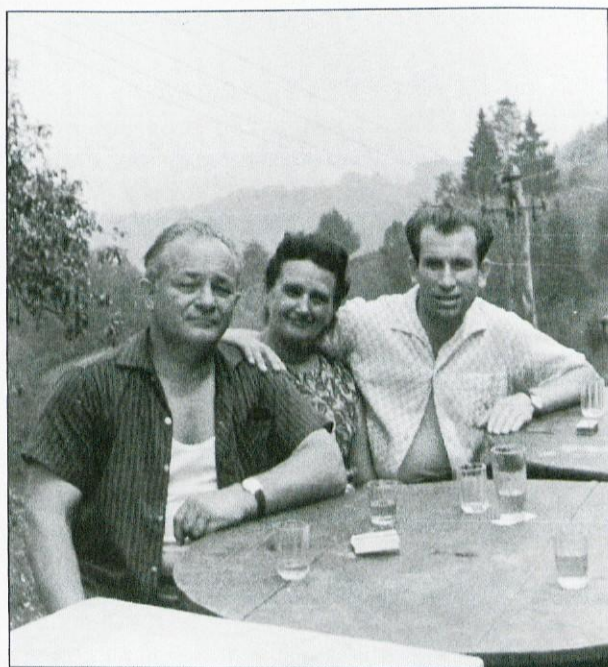

Direktorji Alpine pred tovarno ob njenem zlatem jubileju 22. 5. 1997; z leve Franci Mlinar, Bojan Starman, Tomaž Košir, Martin Kopač, Ivan Capuder, Alojz Filipič, Andrej Cvetko in Mihael Švab; manjkajo Vinko Govekar, Anton Peternel (tedaj že pokojni) in Izidor Rejc

Jakob Kokalj, direktor delniške družbe Etiketa, na sejmu v Moskvi

Emil Strlič (levo), ustanovitelj Etikete, z ženo in sodelavcem Dušanom Kolencem

Podjetja, ki bi za vse druge izdelovalo in tiskalo trakove in etikete za konfekcijske izdelke! Sijajna misel, zahtevna izvedba, povsod dovolj nerazumevanja in nagajanja, a ko je Etiketa enkrat shodila, je ni bilo več mogoče zaustaviti. Zdaj je ena od treh temeljnih gospodarskih družb v Žireh, prodaja pa po vsem svetu. – Emil Strlič, njen ustanovitelj, je prezgodaj zbolel in umrl 23. aprila 1976 v Ljubljani. Tu je tudi pokopan. Danes se ga, kot je v teh rečeh običajno, skoraj nihče več ne spominja.

Milan Kopač, prvak žirovskih hidravlikov

Delniško družbo Kladivar vodi MILAN KOPAČ, diplomirani inženir strojništva. Rodil se je 18. novembra 1955 v Kranju (Dobračeva), živi v Žireh. Študiral je na Fakulteti za strojništvo v Ljubljani. Bil je Kladivarjev štipendist in je tovarni zvest od študija naprej. Njeno vodenje je prevzel v letih, ko je slovenska strojegradnja dobesedno razpadla in je bilo treba tako rekoč čez noč poiskati nove trge v zahodnem svetu. V tem jim je s skupnimi naporami uspelo in žirovska tovarna elementov za fluidno tehniko zdaj spet obratuje z vso močjo, svoje izdelke pa prodaja v zelo zaostrenih in še vedno negotovih tržnih razmerah. Žirovci so bili (in so še) znani po delu svojih rok; pri hidravliki gre za to, da si s poznavanjem mehanskih lastnosti tekočin in njihovo uporabo (»ukrotitvijo«) olajšamo najtežja fizična dela. »Power transmission.« To je »moderno«, v tem je nekaj simboličnega, tako se odpirajo nove poti v prihodnost.

Venceslav Ambrožič, apostol kovinarstva v čevljarskih Žireh

Kladivar je podjetje, katerega začetki segajo v 1949, v tedanjo obrtno mehanično delavnico. Ko ga je vodil Zdravko Kosmač, so od Nika iz Železnikov prevzeli program proizvodnje šestil, vendar so proti koncu šestdesetih obstali v težavah. Iz njih jih je rešil VENCESLAV AMBROŽIČ, absolvent Strojne fakultete. V Žiri je prišel 2. januarja 1968 kot prisilni upravitelj. Leto dni pozneje je postal direktor in ostal tri mandate, do januarja 1981, skupaj 13 let, v svojih najboljših letih. Ko je prišel, je bilo v Kladivarju 39 zaposlenih, ki so delali šestila. Ko je odhajal, jih je bilo čez 300, imeli so sodobno tovarno v novih proizvodnih prostorih, z močnim razvojnim oddelkom, delali pa po modernih in zahtevnih proizvodnih programih na področju vibracijske in fluidne tehnike. V 23 letih so preskočili stoletje. »Dresiral« jih je svetovno znani FESTO, po njegovih zahtevah so se naučili dobro delati in prislužili devize za nakup novih strojev. Pestoval jih je Litostroj in drugi velikani iz ZPS (Združena podjetja strojegradnje), ki so naročali velike količine njihovih izdelkov po cenah, ki jih je določal Kladivar. »Venče«, ki je po naravi skromen človek, bo seveda zatrdil, da je bil to skupinski podvig, poudaril bo pobudo inž. Antona Kolenca, žirovskega rojaka, ki je že pred 1968 predlagal proizvodnjo elementov za avtomatizacijo (vibracijski dodajalniki in elektromagneti), vlogo Antona Beoviča, vodje tehnološko razvojne službe, in delež Rada Bogataja, ki je vodil proizvodnjo in postal njegov naslednik ... Za krmilom je bil pa vendarle on.

Milan Kopač, direktor delniške družbe Kladivar

Venceslav Ambrožič (drugi z leve), direktor Kladivarja in gostitelj kitajske delegacije, v Žireh 1978; četrta z leve Anton Beovič, šesti Rado Bogataj

Rodil se je 26. septembra 1937 v Dražgošah, tu živi tudi zdaj, kot upokojenec. Iz Žirov je odšel v Ljubljano, v sozd ZPS, od tam se je vrnil v Niko, kjer je svojo poklicno pot začel. Delovna leta je sklenil kot neuspešni prisilni upravitelj v Mariboru (a to je bila le epizoda v nerešljivi zadevi) in se 1980 upokojil. Nad šolo v Dražgošah si je postavil nov in lep dom, poleti je odhajal na Jelovico in pasel ovce. Ko smo 1994 romali iz Žirov na Svete Višarje, smo prenočili pri njem in bili tudi sicer deležni njegovega gostoljubja. Sredi te pastorele ni pozabil na strojno tehniko. Še vedno z zanimanjem spremlja dogajanja v svoji stroki, v Kladivarju pa še posebej.

Janez Oblak – Žunarjev, samorasli kulturni delavec

Vrnimo se na križišče pred Alpino. Tu (približno na kraju, kjer sta zdaj banka in pošta) je še v začetku osemdesetih stala Strojarsjeva hiša. Hiša in bližnja strojarna sta bili v posesti strojarske rodbine Dolenc. Vanjo se je priženil JANEZ OBLAK (ŽUNARJEV), strokovni in kulturni delavec. Rodil se je 8. junija 1896 v Stari vasi 33 (pri Žunarju na Jezerih). Njegovo nadarjenost je opazil že nadučitelj Leopold Božič in očeta nagovarjal, naj ga da v šole. A kaj, ko to ob tako skromnih finančnih zmožnostih in velikem številu otrok ni bilo mogoče. Janez se je šel k Gantarju, trgovcu z mešanim blagom v Idriji, učiti za trgovskega pomočnika. Obiskoval je številne tečaje in se naučil knjigovodstva, računovodstva, nemščine in igranja violine. Postal je tudi vnet sokol in ribič. Med vojno so ga Nemci z družino vred pregnali v Srbijo, v Aleksandrovac Župski. Od tam se je vrnil poleti 1945 in se jeseni zaposlil v Čevljarji Žiri, neposredni prednici tovarne Alpina. Bil je med njenimi pionirji, pri gradnji in tudi v komercialnih poslih. Upokojil se je 1951, umrl 31. marca 1965.

Brez njegovega ustvarjalnega prispevka si ni mogoče predstavljati dela nekaterih društev na Žirovskem. To še posebej velja za telovadno društvo Sokol, Ribiško družino Žiri in kulturna društva, v katerih je dejavno izkazoval svojo ljubezen do glasbe in petja. V petdesetih je bil pri SKUD Oton Župančič ustanovljen Nižji glasbeni tečaj (nižja glasbena šola); skladatelj Anton Jobst je poučeval klavir, Janez Oblak pa violino, kar na svojem domu. Okrog sebe je zbiral pevce in vodil moški pevski zbor, ki šteje za predhodnika današnjega MoPZ Alpina. Že pred vojno je vodil sokolski tamburaški orkester. Sodeloval je pri organizaciji mnogih kulturnih in drugih prireditev ter opravljal različne društvene naloge. Za svojevrsten vrhunec ustvarjalnosti in organizacijske sposobnosti šteje zamisel in organizacija proslave in razstave ob odprtju nove tovarne Alpina 15. avgusta 1948. Šlo je za »razstavo v živo«, s katero so tri generacije čevljarjev (stari mojstri, pred vojno izučeni pomočniki in prva generacija povojnih vajencev) v tedaj modernem posloppju prve popolnoma nove tovarne na Slovenskem (ob Litostroju) dobesedno uprizorile različne faze v razvoju čevljarstva na Žirovskem. Dogodek je dokumentiran na filmskem traku in v časopisih. Če bi me kdo vprašal, »ali bi bili danes sposobni takega prikaza« (Alfonz Zajec, Janezov nečak, v članku ob stričevi stoletnici, LR 43, 1996, str. 215), bi odgovoril: načelno da, ne vidim pa posameznikov, ki bi to dejansko hoteli (!) in zmogli.

Janez Oblak – Žunarjev, kulturni delavec
Foto: Demšar, Ljubljana

Bratranca Anton in Jernej Kopač, doslej največja in najdrznejša podjetnika med Žirovci

»Poslovnih subjektov« zdaj v Žireh kar mrgoli, ustavili smo se le pri vodilnih možeh prvih treh, ki so še vedno gospodarski temelj kraja in občine. Zdaj lahko gremo od Alpine naprej. Prva ulica, ki se odcepi na desno, je Jezerska. Na njenem začetku vidimo stavbo delniške družbe Poliks. To stavbo je zgradil ANTON KOPAČ, eden najvidnejših pionirjev žirovskega gospodarstva. Rodil se je 5. maja 1875 na Breznici. Postal je gradbenik, trgovec, zlasti z lesom, in prevoznik. Prijavil je kar pet obrti. V tridesetih letih je propadel in začel znova na Štajerskem. Dva od njegovih sinov sta po vojni ustanovila svoji podjetji v Franciji. Kopač je že pred 1. svetovno vojno gradil hiše »na ključ«. Zgradil je sokolske domove v Žireh, Gorenji vasi, Škofji Loki, Gorenjem in Dolenjem Logatcu. Lesna skladišča in obrate je imel po Gorenjskem (Bled, Bohinjska Bistrica, Škofja Loka, Žiri), Notranjskem (Logatec) in po Štajerskem (Slovenska Bistrica in Slovenske Konjice), centralo nekaj časa v Ljubljani, na Aleksandrovi cesti 8. Dopisni papir firme A. Kopač / Lesna industrija je bil tiskan v dveh barvah, rdeči in črni, imena dejavnosti so bila prevedena v tri jezike, italijanščino, nemščino in francoščino: Bois & Produits Forestiers en gros. Anton Kopač, po domače Tinčkov, je umrl 7. maja 1951 v Slovenski Bistrici.

Še uspešnejši je bil Antonov bratranec JERNEJ KOPAČ (SBL), industrijalec. Rodil se je 22. avgusta 1861 na Breznici 12, pri Bajtrčku (danes v Osojnici), umrl 4. aprila 1946 v Ljubljani. Od doma je šel brez posebne dote, kot prvi od dvanajstih otrok v siromašni družini, s seboj je imel samo pridne roke in bistro glavo. Že pred 1. svetovno vojno je v Gorici, kjer se je izučil svečarske obrti, odprl svojo svečarno pod imenom Pax. Med vojno, ko je bilo spričo bližine soške fronte delo onemogočeno, je firmo preselil v Ljubljano. Svečarna Pax je imela svoj sedež na Celovski 14, kjer je zdaj Pivovarna Union. Sveče so izdelovali strojno in bili verjetno največji ponudnik tega izdelka v tedanji državi, tako v ljubljanski kot v mariborski škofiji. Kopač je bil velik dobrotnik nove župne cerkve v Žireh; med drugim je sam in v celoti poravnal stroške za njeno električno razsvetljavo, kar je bila v tistih letih (pred 1930) velika reč.

Ivan Gluhodedov, slikar, ki se je zatekel v tihožitje

Na začetku Jezerske ceste, v prvi hiši na levi, živi z družino IVAN GLUHODEDOV, slikar samouk, eden od »štirih častilcev žirovske doline«. Tako jih je poimenoval Željko Kozinc, ko sta s fotografom Jocom Žnidaršičem 10. marca 1970 v Tovarišu objavila o naši četverici reportažo na osmih straneh (barvno). Ivan se je rodil 23. avgusta 1925 v starih Žireh. Njegov oče je bil Ukrajinec, eden od mnogih, ki so po oktobrski revoluciji emigrirali in se jih je nekaj zateklo tudi na Žirovsko (ob Gluhodedovu še Ivanov, Lubski in Ponomarenko). Kot večina njegovih vrstnikov se je tudi on izučil za čevljarja in se zaposlil v Alpini. Slika od 1954, najprej za dušo, šele potem za denar. Njegove slike so v številnih zbirkah širom po svetu. Andrej Pavlovec ga je 1977 označil takole: »Običajno tematiko pejsaža v smislu naive, ki jo gojijo žirovski slikarji, je opustil in se posvetil skoraj samo tihožitju. Prav v njih se je ustavilo njegovo slikarstvo in ga kaže z zanimive

Anton Kopač, podjetnik, med drugim zgradil tudi sokolski dom v Žireh (1908); detajl fotografije iz leta 1921, razstavljene v žirovski muzejski zbirki

Jernej Kopač, »industrijalec« (portret v Ilustriranem Slovcu, 28. 6. 1929)

Možje iz Žirov, reportaža v reviji Naš delavec decembra 1980; na tedaj nastalem posnetku sedijo, z leve Vinko Podobnik, Milan Dolenc, Jože Peternej – Mausar, Ivan Gluhododov, Konrad Peternej – Slovenec in Bernarda Rakovec, urednica Jane in avtorica članka
Foto: Zaim Šeremet

ter mikavne strani. Njegova tihožitja se navezujejo tako na ljudsko kakor tudi na naivno umetnost ter nas spominjajo na tihožitja nizozemskih mojstrov.«

Vinko Naglič, gospodarski in politični delavec, aktivist za večjo samostojnost Žirov

---

Višje gori Na Jezerih, ki so skoraj povsem pozidane, in na katere zdaj spominja samo še ime Jezerska ulica, je bila domačija pri Jerneju. Tu se je 26. marca 1921 rodil VINKO NAGLIČ, krojaški mojster v pokoju in nekdanji politični delavec. Za krojaškega pomočnika se je izučil pri Rupertu Gantarju in odšel že pred vojno delat v Ljubljano, k mojstru Karlinu. Takoj po okupaciji je začel delati tudi za OF, 29. junija 1942 se je odločil za odhod v partizane; poslan je bil v 2. grupo odredov, ki se je pod poveljstvom Franca Rozmana – Staneta ravno tedaj odpravila na svoj znameniti pohod iz Dolenjske prek Dolomitov in čez Gorenjsko na Štajersko. Že 14. julija 1942 je bil v preboju iz obroča na Gabrški gori nad Poljanami ujet in kot »Stalinov bandit« odpeljan v zapore v Begunjah na Gorenjskem. Tu je bil izbran za transport v Dachau, od tam pa v delovno podružnico tega taborišča v Innsbrucku. Tu je delal v krojaški delavnici in tako živ dočakal konec vojne.

Po vojni je moral doslužiti vojaški rok, zavrnil je poziv, da bi šel v oficirsko šolo. Po vrnitvi v Ljubljano je delal v združenem podjetju Elite, opravil mojstrski izpit in se 1. maja 1949 vrnil v Žiri. Prevzel je vodenje krojaške obrtne delavnice Kroj, ki se je pozneje pridružila podjetju Modna oblačila s sedežem v Ljubljani in postala njihov obrat. Ta je lepo napredoval, prešel na industrijski način proizvodnje konfekcije in imel že skoraj 130 zaposlenih. Ko so Modna oblačila proti koncu šestdesetih zašla v težave, so za seboj potegnili tudi žirovski obrat. Ta bi sicer lahko ostal, vendar so temu nasprotovali v Škofji Loki. Zaposleni so potem našli delo v Alpini in drugih podjetjih. Vinko Naglič se je že pred likvidacijo podjetja invalidsko upokojil. Veliko je k razvoju kraja prispeval tudi s svojim delom na političnem področju. Ko je bil v letih 1957–61 zadnji predsednik takrat še samostojne občine Žiri (občinskega ljudskega odbora, ObLO), mu je uspelo v sodelovanju z Emilom Strličem (glej članek) ustanoviti podjetje Etiketa. Ko je bila 1961 občina Žiri ob ustanavljanju kardeljanskih velekomun ukinjena, je bil med tistimi, ki so sklenili, da se raje pridružijo Logatcu kot Škofji Loki. Tako so izrazili svoje nezadovoljstvo do kranjskega in loškega okraja, ki sta vsa leta po 2. svetovni vojni nasprotovala razvoju Žirov in ga nenehno ovirala. Čeprav so občani na referendumu 1969 spremenili njihovo odločitev, so imeli logaški »secesionisti« po svoje prav; danes že lahko rečemo, tako kažejo finančni kazalci, da so bile Žiri v letih 1970–90 pravzaprav loška kolonija. Zlasti v letih 1970–78, ki so bila razvojno izjemno ugodna, je naš kraj spričo sprtosti med Žirovci, ki so jo v Loki spretno izkoriščali, marsikaj zamudil. Vinko Naglič živi kot upokojenec v svoji hiši na Jezerski ulici in ve o teh rečeh še marsikaj povedati.

Roman Seljak, prvi v Žireh rojeni olimpijski tekmovalec

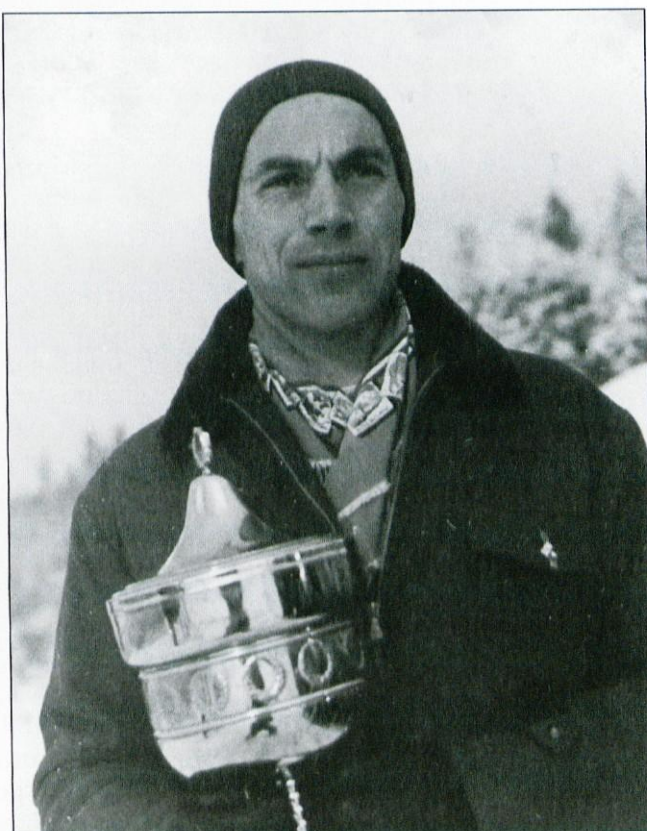
Mi pa se vrnemo po Jezerski cesti na Loško ulico in gremo naprej. Nasproti nekdanjega sokolskega doma (po vojni Partizan), ki ga je zgradil

Po poroki na občini Žiri; stojijo z leve Lado Mole, matičar, Milan Pišek, nevestin brat, Vinko Naglič, tedanji »župan«, Jernej Peternej, ženinov brat, Viktor Štajer, sedita mladoporočenca Lijana in Konrad Peternej

Roman Seljak, državni
prvak v smučarskem teku
Foto: Gogo Popov, Skopje

Roman Seljak

Anton Kopač, stoji Homcova hiša. Ivan Seljak (Homc) je bil zadnji predvojni in medvojni župan Žirov. Eden njegovih sinov, Vojnimir Seljak, je postal duhovnik, ROMAN SELJAK pa športnik. Rodil se je 27. septembra 1934 v Stari vasi, umrl 8. aprila 1994 v Kranju. V svojem času je bil med najboljšimi smučarji tekači. Sedemkrat je bil državni prvak na 15 in 30 kilometrov. Udeležil se je svetovnih prvenstev in olimpijskih iger. Na zimski olimpijadi 1964 v Innsbrucku je bil 46. na 15-kilometrski progi in 45. na 30-kilometrski. Pozneje je slovel po kakovostni pripravi ozvočenja na velikih prireditvah, tudi športnih (Planica).

Zdravko Mlinar, prvi akademik med Žirovci

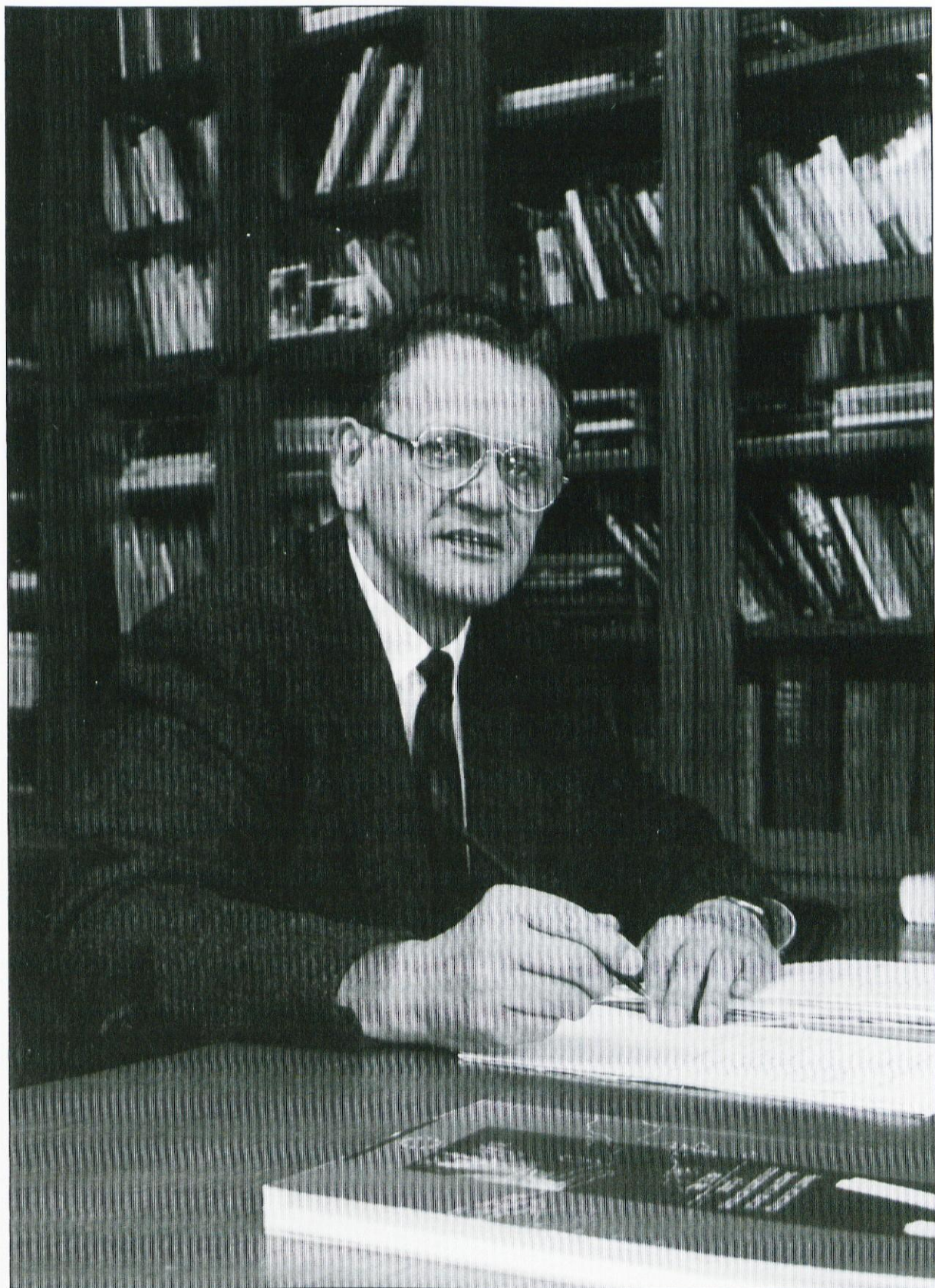
Še malo naprej stoji na levi hiša Mlinarjevih. Tu se je rodil in svoja otroška leta preživel dr. ZDRAVKO MLINAR (ES), sociolog. Rodil se je 30. januarja 1933 v Stari vasi. Diplomiral je na Pravni fakulteti v Ljubljani, podiplomsko študiral sociologijo v Beogradu, doktoriral v Ljubljani. Je redni profesor na Fakulteti za družbene vede in redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti, prvi Žirovec, ki je dosegel to visoko čast. Njegov opus je izredno obsežen in priznan v svetovnih socioloških krogih. Njegova bibliografija obsega okoli 400 enot, je avtor ali soavtor več kot 20 samostojnih publikacij. Za knjige Humanizacija mesta (1983), Protislovja družbenega razvoja (1986) ter Individuacija in globalizacija v prostoru (1995) je prejel visoka priznanja. Mlinar je eden tistih, ki so iz sociologije na Slovenskem naredili znanost; prej so jo mešali s historičnim materializmom. Njegova specialnost je sociološko raziskovanje prostora in družbenega razvoja. Zadnja leta se ukvarja predvsem z vprašanji t.i. globalizacije in hkratne individuacije v prostoru. Proučeval je družbenoprostorske spremembe na mikro- in makrosociološki ravni pod zornim kotom enotnosti nasprotij procesov osamosvajanja in povezovanja. Osredotoča se na družbenoprostorsko preobrazbo pod vplivom tehnoloških in političnih sprememb v evropskem in svetovnem merilu, pri čemer nakazuje perspektivo individualizacije in globalizacije kot tudi njune meje. Alternative temu procesu pravzaprav ni; onstran preži nevarnost, da se povrnemo v paradigmo zaprtega sistema. Žirovci smo, denimo, po sodobnih komunikacijah pritegnjeni v globalna dogajanja, hkrati vse bolj cenimo svoje posebnosti, individualno, ki se izgublja v globalnem. Žiri po vsem svetu in ves svet v Žireh? (Kot alternativa Žirem, zaprtim na konec sveta.) Tak je pomenljiv naslov enega od člankov, ki jih je napisal za ŽO. Kot sodelavec in predsednik uredniškega sveta tega zbornika ohranja vez z rodnim krajem. Živi v Ljubljani.

Branko Mlinar na sledeh najstarejših poti gorenjskega juga

Zdravkov brat je mag. BRANKO MLINAR, geograf in statistik. Rodil se je 22. septembra 1923 v Stari vasi, živi v Ljubljani. Delal je na republiškem zavodu za statistiko (po novem vladni urad za statistiko), kar 30 let. Diplomiral in magistriral je ob delu. Njegova specialnost je bila statistika prometa. Izdelal in publiciral je čez sto avtorskih pol analitičnih prispevkov. Pri tem ni šlo za »verbalizacijo tabel«, kot sam ironično komentira početje nekaterih

Akademik Zdravko Mlinar, sociolog

kolegov, temveč za hkratno iskanje vzročnih povezav in zakonitosti. Urejal je mesečnik Prikazi in študije in druge statistične publikacije. Zdaj je v pokoju in zunanji sodelavec Enciklopedije Slovenije. Srčno vez z domačim krajem ohranja tako, da raziskuje sledi Rimljanov na Žirovskem in v okolici. Pri tem se je dokopal do zelo zanimivih spoznanj in jih objavil v ŽO.

Nejko Podobnik, veliki informator

Če zavijemo z Loške ceste v Čevljarsko ulico, pridemo po nekaj sto metrih do hiše Jernejcovih. V njej živi NEJKO PODOBNIK, novinar in včasih tudi »veliki kombinator«, tako v šahu kot v družbenih dogajanjih. Rodil se je prav tu 19. decembra 1940. Zaposlen je bil v Alpini (prav zdaj odhaja v pokoj), kjer je urejal tovarniško glasilo Delo-življenje. To izhaja od 1962, vsak mesec. V vsaki številki namenijo nekaj strani tudi dogajanjem v kraju. Ta časopis je tako eden najboljših virov za zgodovino Alpine in Žirov v zadnjih 35 letih. Nejko je bil leta 1977 na čelu skupine vnetih Žirovcev, ki se je odločila, da v Žireh ustanovi svoj radio. In res: Radio Žiri je začel oddajati 11. septembra 1978. Oddaja še zdaj, pod imenom Radio Sora. Nejko je bil odgovorni urednik do 1986, ko se je to delo profesionaliziralo in ga je prevzela sedanja urednica Jelka Mlakar.

Milena Miklavčič, rada beseduje z jezikom in tudi s peresom

Jernejcova sosedka je MILENA MIKLAVČIČ, uveljavljena časopisna in radijska novinarka. Rodila se je 28. maja 1952 v Stari vasi. Po osnovni šoli v Žireh je hodila na pedagoško gimnazijo v Ljubljani in se po maturi vpisala na Filozofsko fakulteto, da bi študirala angleščino in slovenščino. Po dveh letih je študij opustila, ker je tako narekovalo življenje. Otroci, pravzaprav. Od 1973 je kakih sedem let živela čisto običajno žirovsko usodo: družina, zidava nove hiše, pospravljanje, delo na vrtu ... Ko so jo 1980 povabili k sodelovanju na Radiu Žiri, je njena že v gimnaziji izpričana novinarska žilica spet zaživela. Na gimnaziji je sodelovala v klubu mladih literatov (mentorica Vesna Novak) in objavljala v šolskem časopisu.

Zdaj jo širom po Škofjeloškem poznajo po njenih res številnih radijskih objavah, zlasti po pogovorih s »posebneži« in kulturniki ter po otroških oddajah. V zadnjih letih so jo spoznali tudi bralci Gorenjskega glasa. V tem poltedniku, ki je najbolj brani časnik na Gorenjskem, je doslej objavila že celo vrsto Usod, enkratnih življenjskih zgodb, ki jih ljudje prav radi berejo; kmalu jih bo 300! Isti časopis je 1995 založil tudi njeno prvo knjigo: Abecedo iz Zakajčkove ulice, otroško slikanico z ilustracijami Iztoka Šitarja. Zdaj čakamo, kdaj bodo v knjigi izšle Usode. Spričo neverjetne ustvarjalne energije, ki jo premore ta bančna uslužbenka (kruh si že leta služi za okencem v žirovski izpostavi Gorenjske banke), pa se lahko nadejamo še marsikatero objave. Navsezadnje tudi zato, ker postaja stalna sodelavka ŽO.

Branko Mlinar (levo), geograf, ob spomeniku sv. Cirila in Metoda na kraju nekdanjega Blatenskega Kostela ob Blatnem jezeru (Zalavčar na Madžarskem) 1. 5. 1998

Milena Miklavčič, novinarka
Foto: Janez Pelko

Nejko Podobnik, novinar in urednik
Foto: Janez Pelko

Anton Oblak, nekdanj direktor, nato podžupan

Ko se od Nejka in Milene vračamo na glavno cesto, je na levi Tavčarjeva ulica. Včasih so ji rekli kar »direktorska«, saj je bil (ali je še) v vsaki hiši vsaj kakšen »vodilni«, če že ne direktor. Eden od njih je ANTON OBLAK, diplomirani inženir organizacije dela. Rodil se je 16. januarja 1932 v Stari vasi. Najprej je delal v Alpini, postal direktor Etikete in jo vodil do upokojitve 1991. Ob delu je študiral in si 1978 v diplomski nalogi zamislil, kako bi lahko uredili industrijsko cono v Žireh. Marsikaj od zamišljenega je potem tudi uresničil, kot direktor in kot dolgoletni predsednik krajevne skupnosti. Odkar je v Žireh občina, je spet dejaven. Na volitvah 1994 je bil na listi SLS izvoljen za občinskega svetnika, pozneje je postal podžupan. To je še zdaj. Veliko svojega časa je posvetil društvenemu delu, zlasti pri smučanju in smučarskih skokih, še posebej pa je zaslužen za urejanje komunalne infrastrukture v kraju.

Stane Kosmač, slikar, čigar razstavo še pričakujemo

Podžupanov sosed je STANE KOSMAČ, akademski slikar. Rodil se je tu, 7. maja 1950. Po srednji šoli za oblikovanje v Ljubljani je delal v Alpini, nato nadaljeval študij na Akademiji za likovno umetnost. Še pred diplomom je postal učitelj na osnovni šoli, pozneje profesor in to je še zdaj. Uči na osnovni šoli v Žireh. Je »art director« ZO, v zadnjih letih je oblikoval tudi več drugih publikacij in v Galeriji Svobode postavil več odmevnih razstav. Slika tudi, a premalo. Prijatelji in kulturniki kljub temu nismo obupali; še vedno upamo, da nas bo kmalu doletela čast prisostvovati odprtju njegove prve samostojne razstave.

Rado Jan, eden prvih intelektualcev, ki se je vrnil v domači kraj

---

Iz Tavčarjeve ulice se vrnemo po Čevljarski na glavno cesto in stopimo po njej naprej. Kmalu se na levo odcepi uličica z imenom Rakovnik. Tu je že včasih stala hišica Janovih. Še preden sta se Rado in Vladka Jan, številnim generacijam loških dijakov dobro znana profesorja, po upokojitvi preselila iz Loke v Žiri, sta si na istem mestu postavila novo hišo. In v njej zdaj živita. RADO JAN, profesor primerjalne književnosti, šolnik in kulturni delavec, se je rodil pri Klemenu (danes pri Kafurju) v Žireh 8. oktobra 1925. V osnovno šolo je hodil v Žireh, v gimnazijo v Idriji, Postojni in Novi Gorici. Jeseni 1949 se je vpisal na Filozofsko fakulteto in se po absolutoriju ob koncu gledališke sezone 1954/55 zaposlil v Prešernovem gledališču v Kranju kot dramaturg, umetniški vodja in urednik gledališkega lista. Obilica dela in bolezen prof. Antona Ocvirka sta povzročili, da je diplomiral šele 1959. Po diplomi se je zaposlil na gimnaziji v Škofji Loki, postal ravnatelj, to ostal do 1968 in bil nato do 1970 ravnatelj šentviške gimnazije v Ljubljani. Od 1970 do 1973 je delal v Beogradu pri predsedstvu ZKJ in se pripravljaj na diplomatsko službo, od katere ga je odvrnila bolezen. Po vrnitvi v Ljubljano je delal v marksističnem centru ZKS. Proučeval je mednacionalne in medreligijske odnose. Upokojil se je 1988.

Ko je bil še študent, se je izredno angažiral pri kulturnem delu v Žireh. S prijatelji so ustanovili Klub žirovskih študentov, prirejali svoje predstave

Anton Oblak, nekdanji direktor Etikete in podžupan Žirov

Stane Kosmač in njegova muza
Foto: Vlastja Simončič, september 1984

Rado Jan

in izdajali gledališki list. Leta 1956 je kot predsednik gledališkega sosveta okrajnega sveta Svoboda organiziral zlet, imenovan Slovenski kulturni teden v Žireh. To je bil pravi organizacijski in kulturni podvig. Vrhunec je bil dosežen z uprizoritvijo Celjskih grofov v še neometani dvorani Zadružnega doma. To je bila predstava na profesionalni ravni. Mnogi se še spominjajo postpartizanskega mitinga, ki je bil 26. junija 1983 na Katrnikovem travniku vrh Jezer; takega verjetno še ni bilo in ga najbrž kmalu ne bo. Program je zasnoval in režiral Rado Jan. Odkar je spet v Žireh, se posveča raziskovanju zgodovine društvenega delovanja v domačem kraju, posebno gledališkega.

Janez Jan, častnik v pokoju, ki pri svojih 80. letih še izvrstno slika

---

V hiši Janovih je del svoje mladosti preživel JANEZ JAN, častnik v pokoju in ljubiteljski slikar. Rodil se je 15. maja 1917 pri Klemenu v Žireh. Pri očetu se je že pred vojno izučil soboslikarstva in začel slikati tudi na umetniški način, posnemajoč Maksima Gasparija in vesnane. Obnovil je fresko s podobo sv. Krištofa, ki jo je na cerkvi sv. Janeza Krstnika v Goropekah naslikal Štefan Šubic. Med 2. svetovno vojno se je pridružil narodnoosvobodilnemu boju, po vojni ostal v JLA kot poklicni častnik njenega letalstva. Dokler je bil še v zraku, je bil radijski navigator, izvidnik in aerofotograf. Pozneje, na tleh, je bilo njegovo delo analitično-obveščevalno; njegova specialnost je bila »vohunska« analiza zračnih posnetkov, delo, ki je imelo v sebi tudi nekaj likovnega. Leta 1956 je bil kot edini Jugoslovan poslan na specializacijo v ZDA (Wichita Falls, Texas). Tema: »advanced intelligence«, uporaba elektronike in laserja v letalskem obveščevanju. Premeščen je bil na poveljstvo letalstva v Zemun, se ukvarjal z raziskovalnim delom in veliko publiciral. Ko je šlo službovanje h koncu, se je v njem spet prebudil likovni dar; hotel se je vpisati na likovno akademijo v Beogradu, a prišla je »prekomanda« v Slovenijo, na delo v teritorialni obrambi. Po upokojitvi s činom polkovnika vojnega letalstva (1971) je nadaljeval delo pri obrambnih pripravah v krajevni skupnosti Žiri. Hkrati je po vrnitvi v Jarčjo Dolino pri Žireh, kjer sta si z ženo postavila novo hišo, vse več slikal in svoja dela postavil na ogled na dveh samostojnih razstavah, 1987 in 1998, obakrat v žirovski Galeriji Svobode. Razlika med obema je več kot očitna, to so potrdili tudi poznavalci. Janez je v zadnjih desetih letih avtorsko izjemno napredoval in na nedavni razstavi čisto po vojaško izjavil: »Svoje najboljše slike sploh še nisem naslikal!«

Dušan Jan, pozabljeni prvoborec

Človek posebne usode je bil Janezov in Radov brat DUŠAN JAN, padli prvoborec. Tudi on se je rodil pri Klemenu v Žireh, 19. julija 1918. Decembra 1941 se je odzval pozivu k uporabi in se skupaj z že omenjenimi prvoborci – Vinkom Oblakom in brati Žakelj pridružil Cankarjevemu bataljonu. Po boju v Dražgošah je iz neznanih razlogov prestopil na nemško stran in padel 1. decembra 1943, v nemški uniformi. Izpričano je, da ni nikogar izdal. Tisti, ki so ga poznali, vedo povedati, da je bil vesel človek dobrega značaja. Ko se je žirovska šola imenovala po padlih prvoborcih, se njegovo ime ni omenjalo. Tu ga imenujemo prav zaradi izjemnosti njegove usode.

Janez Jan (levo) in general White v Rotary Clubu mesta Wichita Falls (Texas, ZDA) 15. 5. 1956

Klemenova hiša v Starih Žireh; v njej so se rodili bratje Janez, Dušan in Rado Jan ter Anton Beovič; posnetek ob proslavi desetletnice majniške deklaracije v Žireh (Ilustrirani Slovenec, 1927)

Vladimir Žakelj, vrhunski zdravnik, kirurg in profesor

Preden pridemo do »Mačkove kapelice« (prodajalne Market), je na desni strani Loške ceste, za lepim kostanjem hiša Balčkovih. To je znana čevljarska rodbina (brata Anton in Matevž Žakelj), ki je dala tudi celo vrsto vrhunskih izobražencev. Prvak med njimi je bil vsekakor dr. VLADIMIR ŽAKELJ (SBL), sloviti kirurg. Rodil se je 8. julija 1914 tu, v nekdanji Stari vasi, umrl 19. februarja 1993 v Ljubljani. Po klasični gimnaziji v Ljubljani je tu začel študirati medicino, nadaljeval v Pragi in diplomiral v Zagrebu. Za doktorja znanosti je bil promoviran 1972 v Ljubljani z disertacijo Kirurgija pankreatitisa. Od 1975 je bil predstojnik gastroenterološke klinike, od 1942 je delal in predaval na Medicinski fakulteti ter bil 1985 upokojen kot redni profesor. Pogosto se je študijsko izpopolnjeval in predaval v tujini. Njegova specialnost je bila abdominalna kirurgija, zlasti kirurgija jeter in trebušne slinavke. Bil je tudi inovator, odličen predavatelj in avtor številnih strokovnih člankov, razprav in knjig. Nedavno sem si iz spoštovanja do rojaka v antikvariatu kupil njegovo knjigo Nenadna kirurška obolenja v trebuhu (1988) – v upanju, da me kaj takega ne bo nikoli doletelo. Moram pa zapisati, da sem večkrat slišal ljudi, ki so pripovedovali, kako se je še posebej zavzel, če je na njegovo kliniko usoda zanesla katerega od rojakov. Ker ni bil »naš«, je imel po vojni težave; nekaterim ni bilo prav, ker se je pred operacijo po stari navadi pokrižal. Še posebej pa si je za to, da bi ga v stroki onemogočil, prizadeval njegov poklicni kolega dr. Franc Novak, priznani ginekolog in porodničar. Dr. Vladimir je vztrajal, dosegel vrhunske uspehe in mednarodni sloves.

Stanko Žakelj, po rodu Žirovec, po poslanstvu lazarist

Zdravnikov starejši brat je bil dr. STANKO ŽAKELJ, duhovnik. Rodil se je 3. maja 1912 v Stari vasi, umrl 13. julija 1989 v Ljubljani (Sv. Peter), pokopan je na Žalah. Mašnik je postal 5. julija 1937 v Ljubljani, 10. januarja 1935 se je za večno zaobljubil misijonskemu redu lazaristov. (Temu pripadajo tudi sedanji nadškof dr. Franc Rode, dr. Anton Stres in Stankov nečak Peter Žakelj.) Leta 1939 je na Teološki fakulteti promoviral z disertacijo Kristusova osebnost kot kriterij za njegovo božje poslanstvo, ki je bila tudi natisnjena. Ko sem ga sredi osemdesetih let obiskal, mi jo je podaril za spomin na najino srečanje in pogovor. Bil je ravnatelj usmiljenk (1946) in Marijinih sester (1968) ter provincial lazaristov (1967). Po vojni je bil med tistimi duhovniki in redovniki, ki so bili brez prave krivde zaprti in obsojeni; 6. marca 1948 so ga aretirali in ga 24. septembra 1948 obsodili na 4 leta in 9 mesecev zapora. Preživel ga je na prisilnem delu.

Anton Žakelj – Anže, raje čistilec v kapitalizmu kot knjigovodja v komunizmu

---

Duhovnikov in zdravnikov starejši brat ANTON ŽAKELJ (ANŽE) širši javnosti ni tako znan, vendar ga uvrščamo v ta izbor zaradi njegove izjemne življenjske usode in drže. Rodil se je 13. junija 1907 v Stari vasi, po očetovem zgledu postal čevljar, veliko bral in se ob delu izučil še za knjigovodjo. Tako

Balčkovi iz Stare vasi; sedijo, z leve Marija, mati Marija, Janez, oče Anton, Julijana; stojijo, z leve Vladimir, Anton, Jože, Stanislav, Ciril

Vladimir Žakelj, kirurg in univerzitetni profesor

Anton Žakelj na Koroškem 1946

je že pred vojno postal knjigovodja čevljarске zadruge na Dobračevi in tajnik združenja obrtnikov v Žireh. Legendarnega 23. oktobra 1943 je bil eden od talcev, ki so jih Nemci ob umiku iz obkoljenih Žirov odpeljali s seboj in jih izpustili šele v Gorenji vasi. Vrnil se je v Žiri, a ne za dolgo. Pridružil se je skupini žirovskih čevljarjev, ki so v Kranju ustanovili firmo *Kriegsarbeitsgemeinschaft der Sairacher Schuhmacher* in postal njihov knjigovodja. Ob koncu vojne se je spričo nesoglasja z novo oblastjo umaknil v tujino, najprej na Koroško, potem v ZDA, kjer živi še zdaj (Cleveland, Ohio). V tujini je moral začeti vse znova kot industrijski delavec oziroma kot čistilec v tovarni. Ves ta burni čas je pisal dnevnik, prvovrstno pričevanje, ki ga zadnja leta postopoma ureja in objavlja v glasilih ameriških Slovencev in v ŽO. Njegovo politično stališče je izrazito konservativno in hkrati zadržano, saj se ni pridružil nobeni od oboroženih sil.

Mihaela Žakelj, prva damska violina med žirovskimi likovniki

Tone, Vlado in Stanko so imeli še tri brate: Jožeta, ki je bil čevljar, Cirila, ki je bil pravnik (a za tedanji režim ni bil »pravi« in si je moral kruh služiti kot računovodja), in Janka, ki je delal v Alpini (zaslužen za razvoj tekaškega smučarskega čevlja) in živi v Žireh. Njegovi otroci so Marijan Žakelj, diplomirani inženir strojništva, srednješolski profesor, ta čas tudi predsednik žirovskega občinskega sveta, Janez Žakelj, diplomirani biolog, zaposlen na Ministrstvu za kmetijstvo RS, duhovnik Peter Žakelj, lazarist kot stric Stanko, in MIHAELA ŽAKELJ, likovna umetnica in učiteljica. Rodila se je 19. julija 1969 v Ljubljani (Žiri). Po Srednji šoli za oblikovanje je študirala na Pedagoški fakulteti ljubljanske univerze in 1993 diplomirala pri prof. Dragici Čadež Lapajne iz kiparstva in prof. Ivu Mršniku iz grafike, pri obeh s temo Povnanjenje notranjega. To notranje je zlasti njeno osebno doživljanje biblijskega in sploh religioznega sveta, povnanjeno v kipih in grafikah. Za svoje diplomsko delo je 1993 prejela študentsko Prešernovo nagrado. Kljub mladosti ima za seboj že precej skupinskih in samostojnih razstav. Je učiteljica na osnovni šoli Poljane nad Škofjo Loko, živi in ustvarja v Žireh.

Janko Majnik, Žirovec po rodu, Avstralec po bivališču, pustolovec po srcu

---

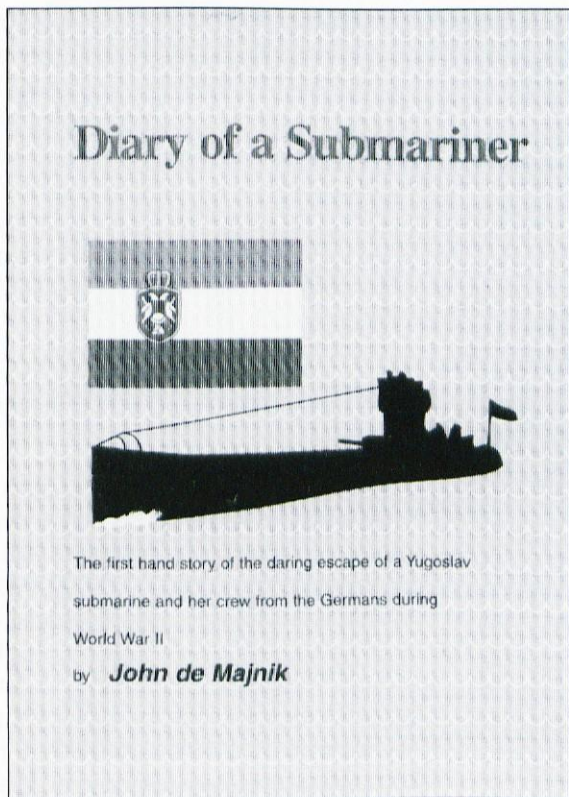
V eni od Balčkovih hiš, kjer se po domače reče pri Balčkovem Pepetu, se je 7. marca 1918 rodil JANKO MAJNIK, mornariški častnik, skavt, avanturist in publicist. Hišo (tedaj Stara vas 46) je kupil njegov oče po vrnitvi iz Amerike. Janko se je šolal v škofijski gimnaziji v Šentvidu. Mama je hotela, da bi bil duhovnik, za kar pa zaradi nemirne narave ni bil primeren. Po nižji gimnaziji je prestopil na mornariško podčastniško šolo v Šibeniku. Končal jo je z odliko in dobil priložnost, da si sam izbere nadaljevanje šolanja. Odločil se je za radiotehniko, z namenom, da bi se usposobil za radijskega oficirja na potniških ladjah.

Vojno je dočakal kot radiotelegrafist na podmornici Nebojša v zalivu Boke Kotorske. Pripadal je delu posadke, ki ni sprejel kapitulacije, temveč se je samovoljno odločil za preboj skozi italijansko blokado, se s podmornico prebil do Krete in priplul v Aleksandrijo. Tu se je pridružil britanski kraljevi

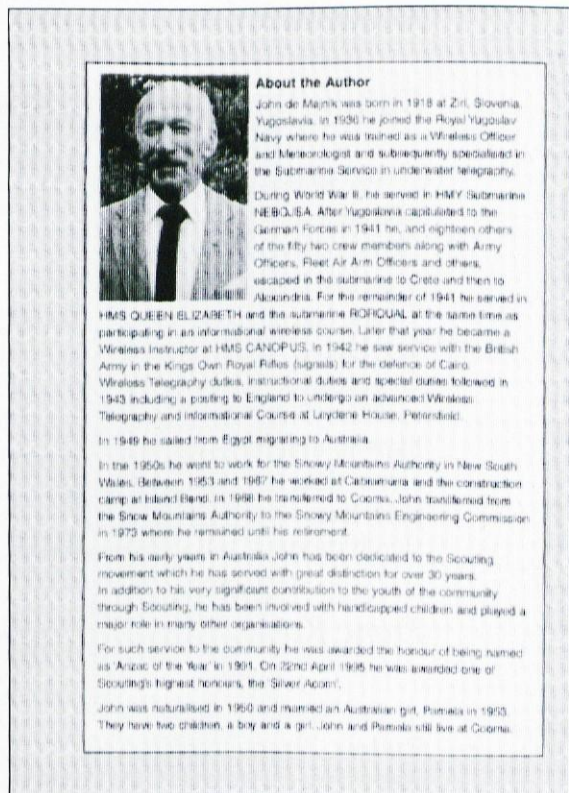
Kip Mihaela Žakelj, od 1997 stoji pri Temelju na Dobračevi
Foto: Janez Pelko, 1998

The first hand story of the daring escape of a Yugoslav submarine and her crew from the Germans during World War II
by **John de Majnik**

Prednja in zadnja stran ovitka ter posvetilo iz avstralske izdaje Podmorničarjevega dnevnika Janka Majnika

About the Author

John de Majnik was born in 1918 at Ziri, Slovenia, Yugoslavia. In 1930 he joined the Royal Yugoslav Navy where he was trained as a Wireless Officer and Meteorologist and subsequently specialised in the Submarine Service in underwater telegraphy.

During World War II, he served in HMV Submarine NEBOJSA. After Yugoslavia capitulated to the German Forces in 1941 he, and eighteen others of the fifty two crew members along with Army Officers, Fleet Air Arm Officers and others, escaped in the submarine to Crete and then to Alexandria.

For the remainder of 1941 he served in HMS QUEEN ELIZABETH and the submarine ROYAL at the same time as participating in an informational wireless course. Later that year he became a Wireless Instructor at HMS CANOPUS. In 1942 he saw service with the British Army in the Kings Own Royal Rifles (signals) for the defence of Cairo. Wireless Telegraphy duties, instructional duties and special duties followed in 1943 including a posting to England to undergo an advanced Wireless Telegraphy and Informational Course at Lytchens House, Farnham.

In 1949 he sailed from Egypt migrating to Australia.

In the 1950s he went to work for the Snowy Mountains Authority in New South Wales. Between 1953 and 1967 he worked at Cabramatta and the construction camp at Island Bend. In 1968 he transferred to Coonamb, John transferred from the Snowy Mountains Authority to the Snowy Mountains Engineering Commission in 1973 where he remained until his retirement.

From his early years in Australia John has been dedicated to the Scouting movement which he has served with great distinction for over 30 years. In addition to his very significant contribution to the youth of the community through Scouting, he has been involved with handicapped children and played a major role in many other organisations.

For such service to the community he was awarded the honour of being named as 'Aristo of the War' in 1991. On 22nd April 1985 he was awarded one of Scouting's highest honours, the Silver Aconit.

John was naturalised in 1960 and named an Australian girl, Pamela in 1965. They have two children, a boy and a girl, John and Pamela still live at Coonamb.

mornarici ter služil kot radiotelegrafist na bojni ladji Queen Elizabeth, na podmornici Rorqual, ki je oskrbovala blokirani otok Malto, in kot instruktor na vojni ladji Canopus. Leta 1948 se je odločil za pot v Avstralijo in začel znova. V Snežnih gorah (Snowy Mountains) je delal kot tehnični oficir pri gradnji jezov in predorov. Več kot 30 let se je predajal delu v skavtski organizaciji, za kar je prejel tudi visoka odlikovanja. Naš rojak je nedavno vsej drznosti navkljub dočkal svoj 80. rojstni dan, živeč v mestu Cooma, v državi Novi Južni Wales (New South Wales). Njegov medvojni Podmorničarjev dnevnik je najprej izšel v Avstraliji (Diary of a Submariner, 1996), 1997 pa v ŽO.

Oto Giacomelli, športnik po dejanjih in v besedah

Sosed Balčkovih je bil v šolskih letih OTO GIACOMELLI, športnik in športni novinar. Rodil se je 20. januarja 1942 pri Bendetu v Novi vasi. Po gimnaziji v Škofji Loki in Šentvidu v Ljubljani je študiral in diplomiral na Ekonomski fakulteti. V mladih letih je bil smučar skakalec, zmagovalec pokala Kongsberg (srednjeevropsko prvenstvo) 1960 v mladinski konkurenci in mladinski državni prvak 1960. Od 1960 do 1969 je bil član državne reprezentance. V sedemdesetih letih je deloval kot trener državnih reprezentanc smučarskih skakalcev v Jugoslaviji (4 leta), Italiji (2 leti), Švedski in Franciji. Od 1980 je športni novinar. Zadnja leta ga slišimo, kadar komentira prenose tekmovanj v smučarskih skokih na TV Slovenija, in beremo njegove članke na športnih straneh Dela in drugih Delovih publikacij. V Žireh je bilo po njegovem zmeraj razmeroma veliko športnih talentov, težava je v tem, ker ti, ko dosežejo določeno raven, ostajajo v Žireh, namesto da bi nadaljevali drugod, v športno bolj razvitih okoljih.

Dušan Premrl, v Žireh rojeni akademski slikar

Pri Marketu je bil včasih konec Stare vasi in začetek Dobračeve. Od Marketa na desno je Delavska ulica. Na številki 3 je dom Antona Filipiča (Ruparskega Toneta), včasih je bila tu Zajcova delavnica (Dobračeva 83). V tej hiši pa se je 14. aprila 1937 rodil DUŠAN PREMRL, akademski slikar. Tu sta takrat živela njegova starša. Oče je prišel s Primorskega in je delal kot klepar. Delavnico je imel v hiši Balčkovega Matevža. Mati je bila Grogcova iz Žirovskega Vrha, njen rod naj bi izhajal iz hotaveljske veje rodbine Šubicev. Dušan Premrl je študiral na ljubljanski Akademiji za likovno umetnost in 1966 diplomiral pri Maksimu Sedeju. Je član ZDSLJU, živi in dela kot svobodni umetnik v Bistrici pri Trziču. Njegova dela so prav perfektna, kot kakšne sodobne, avtorsko prepoznavne poustvaritve klasičnih motivov zahodnega slikarstva. Tudi avtor sam se zelo visoko ceni.

Franc Kopač, pesnik z Dobračeve

Od Marketa malo naprej se od Loške ne levo odcepi ulica z imenom Rudnik. Tu prebiva FRANC KOPAČ, pesnik. Rodil se je 8. oktobra 1953. Zaposlen je v tovarni Kladivar kot tehnolog, tudi sicer kar naprej nekaj dela. In piše pesmi. Doslej je izdal že štiri pesniške zbirke: In hvaljeno nosi v sebi

Oto Giacomelli (levo), predsednik Društva športnih novinarjev Slovenije, in Matti Salmenkylae, generalni sekretar Mednarodnega združenja športnih novinarjev (AIPS), na Otočcu 1997

Dušan Premrl, motiv iz kataloga njegovih del

Franc Kopač, pesnik
Foto: Matej Družnik

(1983), *Vetrovi* (1993), *Recital srca* (1994) in *Šmarnična romanja* (1995). Soavtor slednjih je Franc Temelj, ki je k pesmim prispeval božjepotne fotografije. Tako lepo knjigo, kot je prva – oblikoval jo je Tomaž Kržišnik – ima gotovo le malokateri pesnik na tem svetu!

Franc Temelj, dobračevski fundamentalist, ki kar naprej odletava

---

Tam, kjer Loška cesta zavije rahlo levo, se desno odcepi Dobračevska ulica. Ta spominja na starodavno vas Dobračeva, ki je po 1979 poniknila v velikih Žireh. Ljudje, ki tu okoli prebivajo, se imajo še zmeraj za Dobračevce. Pravi dobračevski fundamentalist je FRANC TEMELJ, fotograf in zbiratelj, planinec, božjepotnik in gasilski častnik. Rodil se je 2. oktobra 1952 v Ljubljani, prva leta je preživel na Fužinah. Po izobrazbi je elektrotehnik in dela kot konstruktor v razvojnem oddelku tovarne Kladivar. V prostem času fotografira, zbira, planinari, roma, vodi blagajno gasilskega društva Dobračeva ... Fotografiranje se je učil pri mojstrih Oskarju Dolencu in Vlastji Simončiču. Leta 1989 je presenetil s ciklom diapozitivov, posnetih po motivih iz Valvasorjeve Slave vojvodine Kranjske. Decembra 1992 je v fotogaleriji na osnovni šoli Ivana Tavčarja v Gorenji vasi pokazal ciklus z naslovom Čemu? Fotografiral je bunkerje po Blegošu in Žirovskem vrhu, nastal je opus, ki je konceptualno čist in obrtniško dovršen.

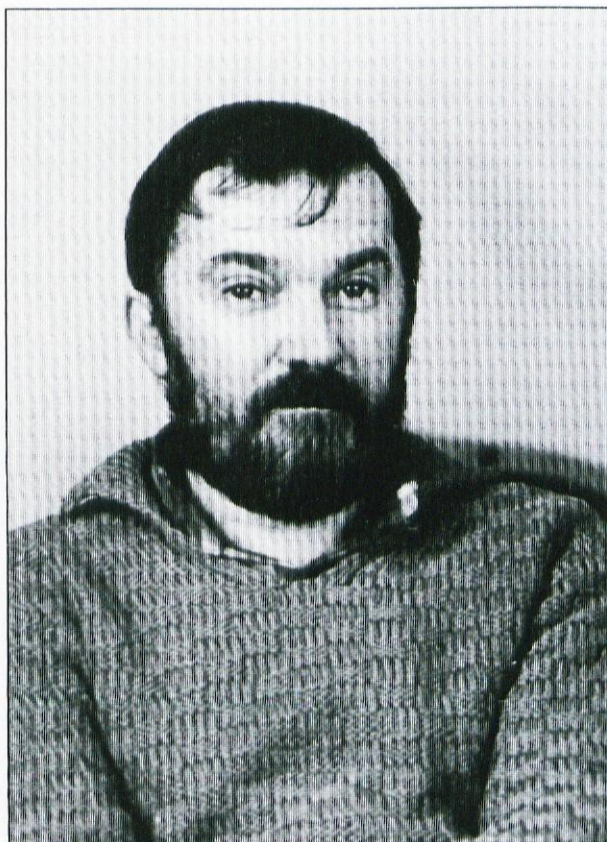
Potem ko je poslikal motive, ki jih je v naravo vtisnila zgodovina, se je s kamero obrnil še v umetno povzročeni mikrokozmos. Nastal je ciklus fotografij, posnetih s pomočjo mikroskopa, poimenovan Podobe iz sanj, razstavljen decembra 1996. Lani je rekonstruiral nekoliko pozabljeni in porazgubljeni opus svojega stanovskega predhodnika Štefana Mlakarja, glavnega žirovskega fotografa v prvi tretjini našega stoletja; objavil ga je v ŽO, pri katerem sodeluje že od vsega začetka. Piše satirično navdahnjene črtice, v zadnjem času obiskuje posebneže med zbiratelji, reportažne zapise teh obiskov objavlja v reviji Moj hobi. Na vrtu pred hišo je postavil kip Mihaele Žakelj, zdaj išče še star avtobus, v katerem bi uredil fotogalerijo. Če kdo ve za katerega, naj mu to sporoči ... (Pa oženil se tudi še ni.)

Viktor Žakelj, slovenski politik, ki se je vrnil k svojemu prvotnemu poklicu

---

Gremo po Dobračevski ulici navzgor, v smeri Žirovskega vrha. Ko začne ulica zavijati levo, nazaj proti staremu vaškemu jedru, se pri odcepu za Bedrih ustavimo pri hiši, v kateri živi, kadar ni v Ljubljani, mag. VIKTOR ŽAKELJ, ekonomist in politik. Rodil se je 6. maja 1943 v Starih Žireh, na Tabru. Začel je kot učitelj matematike na osnovnih šolah v Logatcu in Žireh. Ob tem je še naprej študiral in 1976 ga je njegov sedanji sosed mag. Martin Kopač (omenili smo ga pri Alpini) povabil, naj pride v tovarno za sekretarja. Izkazal se je z izyrtstno organizacijo prireditelj ob 30-letnici Alpine (1977), in ko so 1978 v Škofji Loki po nekih zapletih ostali brez župana, so se ga spomnili. Potem je šlo samo še navzgor: namestnik predsednika republiškega komiteja za planiranje, svetovalec predsedstva republike, podpredsednik SZDL, predsednik Socialistične stranke Slovenije, poslanec v osamosvojitvenem obdobju, podpredsednik v prvi Drnovškovi vladi. Po

Franc Temelj, fotograf
Foto: Matej Družnik

Viktor Žakelj, učitelj,
politik in ekonomist
Foto: Gorenjski glas

neuspehu na volitvah 1992 se je upokojil in vrnil k svojemu prvotnemu poklicu, »k številkam«, tokrat ne v šoli, temveč na trgu, s svojim podjetjem. Bralci Gorenjskega glasa smo ga spoznali kot pisca dobrih člankov in suverenega voditelja prvih Glasovih prej; na njih smo odkrivali novo polje politične svobode, za katero smo sicer vedeli, a si nanj nismo upali, čeprav je bilo ves čas tu, med nami.

Jože Peternelj – Mausar, slikar, ki zna slikati po svoje in slike prodati

---

Žakljev in Kopačev starejši sosed je JOŽE PETERNELJ – MAUSAR, slikar in pisatelj. Rodil se je 12. januarja 1927 v Jarčji Dolini pri Mausarju. Ko bi moral po vojni kot najstarejši preživeli sin prevzeti kmetijo – bilo je ravno v obdobju »Kolhoza v Butalah« (naslov ene od njegovih knjig) – se je odločil: »Zadružni hlapec pa že ne bom!« In je šel v Alpino, se izučil za čevljarja in postal mojster. A to je bilo zanj premalo. Najprej je ustanovil svoj ansambel (zdaj bi rekli bend) in nastopal na veselicah. Potem si je ustvaril še čisto svoj avtorski svet. Postal je slikar samouk. In uspel. Naslikal je okoli 4000 slik (po moji oceni) in vse prodal. Ko zagledaš njegovo sliko, jo takoj prepoznaš: To je pa Mausar! Lahko ti je vseč ali ne, posnemanja mu ne moreš očitati. Mnogi ga cenijo. Postavili so mu okoli 250 razstav, po vseh celinah (razen Antarktike). Napisal in izdal je osem knjig, nobene v samozaložbi, vse pri etabliranih založbah. Opus, ni kaj! Svojo skušnjo je povzel v enem stavku: »Kdor hoče uspeti, mora razviti svoj stil, kar naprej mora delati in narejeno je treba znati prodati.« To je vse. Pa dajte, če morete.

Valentin Pivk, 22 let ravnatelj gimnazije v Kranju

Preden gremo od Mausarja naprej po Dobračevski ulici, skočimo še v sosednji Rakulk in naprej na Čičev grič. Tu, skoraj pod vrhom žirovske strani Žirovskega vrha, si je na kraju, kjer je nekoč stala Čičeva domačija, postavil lično hišico mag. VALENTIN PIVK, gimnazijski profesor in ravnatelj v pokoju. Nekoč, še pred vojno, sta šla dva ugledna gospoda iz žirovskih učiteljskih vrst na daljši sprehod in prišla na ta lepi razgledni kraj, od koder vidiš na severozahodni strani Trglav, na jugovzhodni pa Snežnik; 80 kilometrov dolga zračna črta med obema poteka ravno tu čez. V robu nad stezo sta sedela dva fantiča in ko ju gospoda povprašata, čigava da sta, odgovorita v en glas: »Jaz sem Čičev na grič! Jaz pa Žvižgov v dolin!« Spraševalca sta nemara pomislila, da ju imata mulca za norca. Ali pa tudi ne.

Valentin Pivk se je rodil 1. februarja 1933 na sosednji domačiji, pri Petelinu. Sosedje in sorodniki mu pravijo kar Petelinov Zdravko. V hribovsko šolo v Žiri (v katero so hodili oddaljeni otroci samo vsak drugi dan) je začel hoditi 1940. Potem je prišla vojna in šole je bilo konec. Dne 28. januarja 1943 so Nemci vso družino poslali v internacijo; najdlje so bili v Burghausnu na Bavarskem. To je bila »kazen«, ker je šel Zdravkov brat k partizanom. Ko so se vrnil, je šel Zdravko 1945 kar v četrti razred in 1949 končal nižjo gimnazijo v Žireh. Maturiral je 1953 na gimnaziji v Kranju, diplomiral 1959 na Prirodoslovno-matematični fakulteti v Ljubljani. Pozneje (1978) je na Ekonomski fakulteti v Ljubljani zagovarjal še magisterij iz »operacijskih raziskav«; gre za kombinacijo matematike in ekonomije, za iskanje optimal-

Jože Peternej – Mausar, slikar in pisatelj, v svojem ateljeju na Dobračevi januarja 1996
Foto: Janez Pelko

Valentin Pivk, matematik, ravnatelj gimnazije Kranj v pokoju

nih ekonomskih rešitev s pomočjo matematičnih metod. Služboval je kot profesor matematike in fizike na gimnazijah v Škofji Loki (1960–70) in Kranju (1970–96); na slednji je bil od 1974 do 1996 ravnatelj. Kar 22 let! Po magisteriju je bil na Ekonomsko-poslovni fakulteti v Mariboru habilitiran za višjega predavatelja in je predaval matematiko. Leta 1997 je prejel državno nagrado Republike Slovenije za življenjsko delo v šolstvu (na področju srednjega šolstva).

Gimnazija Kranj je v času njegovega vodenja postala še bolj to, kar je pravzaprav že bila: obdržala in utrdila je sloves ustanove, ki je stroga in daje maturantom trdno osnovo za nadaljevanje študija. Strog je bil seveda tudi ravnatelj. Matematik pač. Mnogi so se ga bali, na Čičevem griču pa se da z njim čisto lepo pogovoriti.

Valentin Poljanšek, glasnik »novega časa« na Žirovskem

In zdaj nazaj na Dobračevo. Od Mausarja se cesta rahlo spušča proti pokopališču s cerkvijo sv. Lenarta. Pod žirovskim poslednjim počivališčem (na Potočnikovi njivi) stoji Modrjanova hiša. V njej je živel VALENTIN POLJANŠEK, Modrjanov Tine, kmet in posestnik, pionir zadružništva, gospodarski in politični agitator, publicist in pesnik, »glasnik novega časa« na Žirovskem. Rodil se je prav v tej hiši 5. februarja 1882 in v njej 22. januarja 1968 tudi umrl.

Zmeraj je poskušal kaj novega, največkrat brez uspeha; »... v seriji podjetij, ki jih je organiziral sto let prezgodaj rojeni posestnik in tudi poslanec Tine Poljanšek.« Tako je enega od njegovih poslovnih podvigov komentiral njegov stanovski in vaški kolega Ivan Potočnik. Stavek, ki ga lahko vzamemo kot grajo ali kompliment. Kakor za koga. Eno je gotovo: res je bil novator. Leta 1927 je bil na listi JDS izvoljen za poslanca ljubljanske oblastne skupščine (Slovenija je bila takrat razdeljena na Ljubljansko in Mariborsko oblast) in se zavzemal za pomoč Žirem po katastrofalni povodnji 1926. Ko so po umiku Nemcev iz Žirov 24. oktobra 1943 tu ustanovili prvi narodnoosvobodilni odbor na Gorenjskem, je bil njegov član. Zanimivo bi bilo vedeti, kako je kot star zadružnik in socialist doživljal partijsko kmetijsko politiko po vojni. Je bilo to tisto, za kar se je zavzemal?

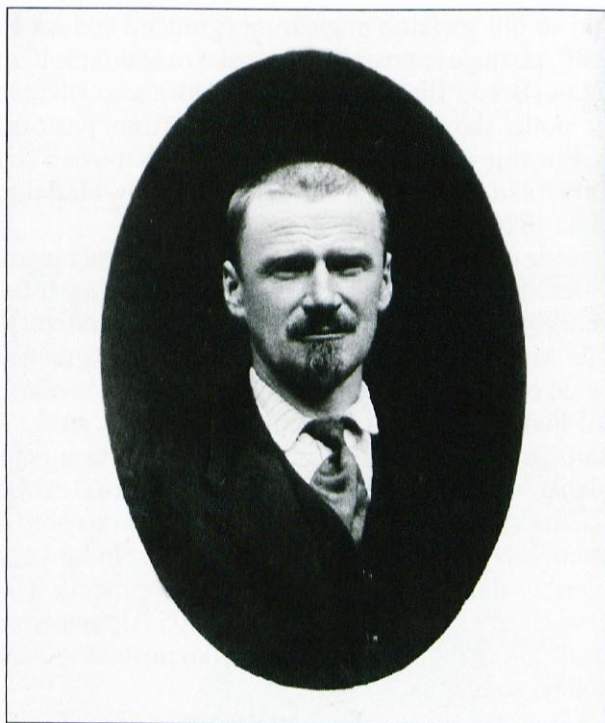
Mogoče še beseda o poreklu in pomenu rodu Poljanškov. V Žiri naj bi se priselili iz Pečniških mlinov nad Spodnjo Idrijo, najprej na Dobračevo, k Modrijanu, od tod še na Selo, k Modrijanovcu. Pri Modrijanu na Dobračevi je bila doma tudi mati v Idriji rojenega Ivana Mohoriča (1888–1980, ES, SBL), politika, gospodarskega strokovnjaka in zgodovinarja. Bila je Tinetova sestra, Ivan je bil njegov nečak in sta si veliko dopisovala. Od Modrjanovca na Selu, kjer so Poljanški ustanovili daleč naokoli sloveče orodno kovaštvo, pa izvirajo v tem prispevku imenovani ginekolog dr. Rado Poljanšek, železniški gradbeni strokovnjak Alojz Poljanšek in šolski ravnatelj Slobodan Poljanšek.

Likovna rodbina Sedejev in njen bard: Maksim Sedej

Modrjanovi sosedje nekoliko višje, ob Poti v Skale, so Sedejevi. Tu se je 26. maja 1909 rodil največji umetnik med Žirovci, slovenski slikar MAKSIM SEDEJ (ES, SBL). Slikarstvo je študiral na likovni akademiji v Zagrebu.

Valentin Poljanšek, posestnik, zadržnik, politik, kulturni delavec in pesnik

Maksim Sedej, kiparski portret Zdenka Kalina, mala bronca, 1970-71

Njegovi začetki so bili socialno angažirani (grafična ciklusa Predmestje in Bog v Trbovljah), pozneje je postal ta evropsko razgledani slikar pravi »poet intimnega sveta« (Breda Ilich Klančnik). V slovensko slikarstvo je uvedel motiviko, ki je dotlej skoraj ni poznalo (svet družine, pastorage, kopalk in sprehajalcev). Bogat je njegov ilustratorski opus. Naposled se je soočil še z vprašanjem umetnika, njegovega ustvarjanja (motiv Harlekina) in smrti. Umril je 13. maja 1974 v Ljubljani.

Najlepše besede o tem umetniku je po mojem zapisal njegov sin, dr. Ivan Sedej, v katalogu, ki ga je ob retrospektivi 1994 izdala Moderna galerija: »Svojo ljubezen je izrekal z barvami. Za njegovo slikarstvo pa je pomembno tudi dejstvo, da ni nikoli nikogar sovražil. Zato v vseh njegovih podobah čutim skrito moč odpuščanja. Do zadnjega dne se je otroško naivno čudil sovraštvu med ljudmi, ni ga razumel in vendar ga je znal z odpuščajočo potezo naslikati. To pa je najbolj dragocena dediščina, ki nam jo je zapustil.« Te besede bi lahko veljale tudi za skušnje, ki jih je moral svoj čas doživeti s svojimi rojaki Žirovci. Ti smo mu spomladi 1988 v parku pred osnovno šolo postavili spomenik. Njegov rojstni dan (26. maj) pa bi lahko, kolikor ne bi našli »močnejšega« datuma, sprejeli za občinski praznik. (Dodatno težo daje temu dnevu dejstvo, da je bila 26. maja 1995 Alpina, žirovska tovarna mati, registrirana kot delniška družba in je tako postala večinska last tistih, ki so jo pol stoletja soustvarjali.)

Janez Sedej, likovni poet žirovske krajine

Maksimov brat je bil slikar JANEZ SEDEJ (SBL). Rodil se je 22. decembra 1910 na Dobračevi, umrl 21. aprila 1985 v svoji rojstni hiši. Njegova mladost je bila značilno žirovska: izučil se je za čevljarja. Dva študenta bi bila za takratno delavsko družino prehuda obremenitev. Nabitega z energijo in likovno obdarjenega ga čevljarjenje ni zadovoljevalo. Odvečno energijo je sproščal kot telovadec in se uvrstil v žirovsko sokolsko trojko (Vinko Kopač, Janez Sedej, Franc Zajc), ki je dosegala vrhunske uvrstitve v jugoslovanskem merilu. Ker ga je razmeroma zgodaj začelo zapuščati zdravje, se je po 1955 posvetil kultiviranju svojega prvega, likovnega daru. Leta 1960 mu je Andrej Pavlovec v Loškem muzeju postavil samostojno razstavo. Na odprtje je prišel Josip Vidmar, tedaj nesporni prvak slovenske kulture, in kupil dve sliki. To dejanje je sprožilo pravi plaz zanimanja; po njegovih delih se je začelo povpraševanje, ki je bilo vse večje in mu avtor ni ne mogel ne hotel popolnoma ustreči. Koliko jih je bilo, ki so njegovo sliko naročili, a je niso dobili! Janez je slikal počasi, minuciozno, zvest samo sam sebi in svojemu likovnemu erosu. Bil je eden redkih slovenskih slikarjev samoukov, ki so bili sprejeti v Društvo slovenskih likovnih umetnikov.

Janez je v bistvu slikal predvsem en motiv: kulturno krajino, kakršna se vidi z njegovega doma na Dobračevi. Rad je imel naravo, naslikal je vsako drevo, kaj drevo, vsako smrečico v pobočjih Mrzlega vrha. Izjemen posluš je imel za »štimumgo«, ki vlada v naravi, pod njenim nebom; njegovo nebo je včasih tako neprizadeto hladno, drugič grozeče nevihtno, dostikrat tako, kot bi napovedovalo bližajočo se ekološko katastrofo. Narava je do tistega, kar počnemo z njo, neskončno potrpežljiva, potem pa se kar nenadoma strese in vsiljivca otrese ali njegovo delo odplavi. Narava ni in ne more biti evangelizirana, in to je mogoče na Janezovih slikah začutiti na umetnostni,

Janez Sedej, slikar (posnetek v reviji Tovariš, 10. 3. 1970)

Foto: Joco Žnidaršič

Pavle Sedej v svojem ateljeju januarja 1996

Foto: Janez Pelko

čutno nazorni način. Človekovo poseganje v naravo je priznaval le, če je bilo lepo. Če kaka hiša ali drug objekt ni bila v skladu z lepoto okolja, je kratko malo ni narisal ali pa jo je prikazal pod takim zornim kotom, da je bila čim manj moteča ...

Pavle Sedej, v zimah še očetov, v letnih krajinah vse bolj sam svoj

---

Janezovo delo po svojih močeh nadaljuje njegov sin PAVLE SEDEJ, slikar. Rodil se je 1. julija 1951 na Dobračevi, živi prav tu, v novi hiši, ki stoji v bregu nad rojstno. Slikarstva se je učil pri očetu, od 1991 je samostojni umetnik, 1996 je bil sprejet v ZDSLJU. Doslej je samostojno razstavljal v Škofji Loki, Žireh, na Dunaju, v Ljubljani in Idriji. Dela v očetovi »maniri«, kar je bilo v likovni umetnosti včasih bolj pogosto kot danes. Njegove zime so skoraj očetove, v krajinah drugih letnih časov skuša biti bolj sam svoj, ne v risbi, temveč v barvah. Te so bile pri očetu zadržane, skoraj temne, Pavle uporablja vse bolj žive, močne. Nad tem nekateri zmigujejo, drugi jih odobravajo, češ, naj le poskusi, bomo videli ...

Ivan Sedej, po srcu umetnik, v glavi znanstvenik

Iz Žirov izvirajoči Sedeji postajajo prava likovna »dinastija«, podobno kot poljanski Šubici. Slika tudi Pavletov bratranec dr. Dušan Sedej, sicer specialist splošne medicine in zdravnik v Žireh. V Ljubljani slika Maksim Sedej ml. (ES), sin in učenec Maksima. Ta je slikanja učil tudi sina Vida Sedeja, ki je nekaj časa v Ljubljani slikal panjske končnice, zdaj živi v Babnem Polju pod Snežnikom. Nemara slika tudi že kdo od mlajših, kar pa je za zdaj še družinska in poslovna skrivnost. Likovno obdarjen je bil dr. IVAN SEDEJ (ES), etnolog, umetnostni zgodovinar in likovni kritik. Rodil se je 13. februarja 1934 kot prvi sin očeta Maksima in mame Anke, rojene Čampa, v Ljubljani, kjer je 24. januarja 1997 mnogo prezgodaj umrl. Ivan je risal samo po svoji beležnici, posebno med dolgoveznimi sestanki. Sicer je bil znanstvenik. Njegova prva služba po študiju umetnostne zgodovine in etnologije je bila v Loškem muzeju (1961–62), pozneje je delal kot konservator za etnološke spomenike na republiškem zavodu za spomeniško varstvo, od 1981 v Moderni galeriji, nazadnje je bil direktor Slovenskega etnografskega muzeja. Ob novem letu 1997 se je upokojil. Ko sem mu po telefonu voščil srečno novo leto, mi je rekel: »Zdaj bom pa lahko kaj več napisal tudi za Žirovski občasnik!« Vendar mu je odpovedalo srce in je umrl.

Njegov opus je zelo velik. Več kot 1000 bibliografskih enot obsega, od tega ducat knjig. Doktoriral je iz gorenjske teme; 1966 je pri dr. Nacetu Šumiju obranil disertacijo z naslovom Kmečko stavbarstvo na slovenskem alpskem ozemlju. Delo ga je do konca povezovalo s kraji njegovega rodu. Pisal je za LR in ŽO, besedila za razstavne liste in kataloge, odpiral razstave ... Prav otroško srečen je bil, ko si je predzadnja leta vsako zimo vzel čas in se z bratrancem Pavlom podal k Preku v Izgorje, na zakol doma zrejenega prašiča. Etnologija v živo. In potrdilo dejstva, da morajo tudi umetniki in učenjaki jesti. Mi pa se bomo še dolgo hranili iz njegovih del.

Ivan Sedej, etnolog in umetnostni zgodovinar
Foto: Tihomir Pinter, 1989

Simon Seljak, cesarsko kraljevi dvorni svetnik na Dunaju

Zdaj se od Sedejevih spustimo v staro vaško jedro Dobračeve, ki leži pod pokopališčem. Zraven poslopja združne mizarske delavnice stoji stara, zapuščena hiša. Po domače se ji reče Pri Čelešniku. Tu se je 19. oktobra 1815 rodil SIMON SELJAK, visoki finančni uradnik in cesarsko kraljevi dvorni svetnik na Dunaju. Pravo je absolviral na Dunaju in nato služboval kot finančni in upravni uradnik v Ljubljani, Trstu, Gorici, Kopru, Mantovi, od 1856 do upokojitve 1881 pa na Dunaju. Upokojil se je kot drugi človek tobačne uprave finančnega ministrstva, kot generalni inšpektor vseh tobačnih tovarn v monarhiji, »z naslovom in značajem« višjega finančnega in dvornega svetnika. Postopek za upokojitev je bil tak, da je Seljak najprej napisal prošnjo za upokojitev, naslovljeno na predstojnika tobačne uprave. Ta jo je posredoval finančnemu ministru, dr. Julian Ritter von Dunajewski (Eure Excellenz) pa jo je kot minister naslovil na cesarja (Eure Majestät). Ko sem v arhivu finančnega ministrstva na Dunaju septembra 1982 pregledoval te listine (tak je bil takrat moj način preživljanja dopusta pri dunajskih prijateljih), sem na koncu zagledal cesarjev pripis in podpis. Vprašal sem arhivarja, ali je to res cesarjev osebni podpis. »Seveda,« je odvrnil, »cesar Franc Jožef se je prav pedantno zanimal za personalne zadeve svojih najvišjih uradnikov, več kot je bilo potrebno.«

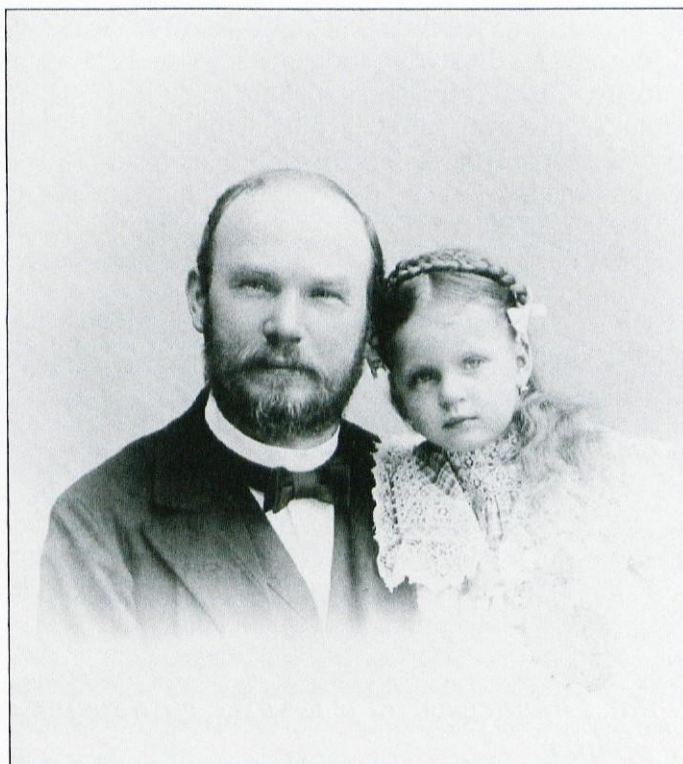
Kaj še izvemo iz dunajskih listin o tem visokem uradniku, o katerem zdaj v Žireh nihče nič ne ve? Da je nemško, italijansko in slovensko (navedeno v tem vrstnem redu) govoril popolno, tako govorno kot pisno (»vollkommen in Sprache und Schrift«), razumel pa je tudi francosko. Da se je 8. februarja 1848 poročil z Roso Mario Ruffini, s katero nista imela otrok. Na Dunaju je pogosto menjal stanovanje, od upokojitve do smrti je živel v devetem »becirku«, Währinger Strasse 12. Tu je umrl pred sto leti, 13. avgusta 1898. Pokopan je na dunajskem osrednjem pokopališču Zentral Friedhof. In kako sem ga »našel«, boste mogoče vprašali. Pri Abrahtu v Sovri so hranili neka stara, v gotici napisana pisma. Pisal jih je Simon svojemu bratu Lovrencu, ki se je potemtakem v Sovro priženil z Dobračeve. Pri hiši še pomnijo, da je, ko so pogoreli, financiral obnovo ostrešja. Vrh tega sem v žirovski šolski kroniki našel vpis, da je prav ta isti Simon Sellak (tako se je uradno podpisoval) šoli večkrat namenil nekaj denarja za nakup šolskih knjig in pisalnega orodja ubogim učencem. Potem sem šel po teh sledih ...

Alfonz Zajec, prvi med ustanovitelji žirovskega muzeja

Od Čelešnika, kjer je z domačijo verjetno konec, bi lahko stopili kar do konca Dobračevske ulice, do Županove gostilne in spet bi bili na Loški. Vendar se vrnimo na začetek Dobračevske, ker se moramo oglasiti še pri nekaj hišah na začasno spuščnem delu glavne ceste. Najprej gremo čez most nad potokom Rakulk. Levo pred mostom se začena Industrijska cesta, ki vodi do Kladivarja in Etikete in naprej na Ledinico. Na desni pa je za staro Šemonovo hišo velika Deklova hiša. Tu se je rodil in tu živi ALFONZ ZAJEC, muzejski delavec in kronist. Rodil se je 1. januarja 1932. Izučil se je za čevljarja, se pozneje ob delu izšolal za čevljarskega tehnika in ves čas delal v Alpini. V mladosti je bil tudi dejaven kulturnik, sčasoma se je ves predal proučevanju žirovske zgodovine in zbiranju najrazličnejših pričevanj

Simon Seljak, visoki cesarski uradnik na Dunaju, s posvojenko, nečakinjo iz Žirov; sliko hrani Milan Seljak v Sovri
Foto: Atelier Sophie, Gradec, Kaiser- Joseph-Platz 3, pred 1880

Alfonz Zajec (levo) s sestro Vido in bratom Tonetom na vrtu sestrine hiše v Škofji Loki

o njej. Tako ni čudno, da je bil na čelu tistih, ki so 1970 ustanovili žirovski pododbor Muzejskega društva v Škofji Loki in se 1975 osamosvojili v Muzejsko društvo Žiri. V Stari šoli pod Tabrom, ki je bila včasih pristava loškega gradu, so postavili na ogled prve stalne zbirke. Alfonz je vodil društvo do 1982, zbira in raziskuje še naprej. Če človek rabi kak podatek iz žirovskega domoznanstva – kje in kdaj se je kdo rodil, kje in kako ga je nosilo v življenju, kdaj in kje se je izteklo ... – potem se mora oglasiti pri Alfonzu. On je živ leksikon. Tudi marsikateri podatek, uporabljen v tem članku, je iz njegove neizčrpne zaloge.

Konec 1990 je v ŽO objavil komentirani seznam Vse žrtve druge svetovne vojne med Žirovci. Tako so bile Žiri prvi večji kraj v Sloveniji, kjer smo javnosti razkrili, da žrtev ni bilo »samo« 132, kolikor jih je napisano na spomeniku pred šolo, ampak 333! Tudi ko so 1994 pred cerkvijo postavili spomenik tistim, ki ga še niso imeli, so nanj zapisali Zamolčanim žrtvam vojne. In ne »žrtvam komunističnega nasilja«, kot je običajno. Tako je po mojem tudi prav. V 2. svetovni vojni je pri nas grešil in zablodil še marsikdo in ne le komunisti, kot je zdaj moderno govoriti in pisati. Skupen spomenik vsem žrtvam ali vsaj »obelisk« pa bo mogoč šele takrat, ko bo razdeljenost krivde spoznala in pripoznala večina. Če sploh kdaj?

Pavel Gantar, Dobračevca, ki je iz vaške gostilne prišel v vrh slovenske politike

---

Na kraju, kjer zdaj stoji moderni in prostorni gasilski dom PGD Dobračeva, od 1997 obogaten s fresko Maje Šubic (ta seveda predstavlja zavetnika gasilcev), je bila včasih Škandrova hiša in istoimenska gostilna. V tej hiši se je 16. julija 1923 rodil PAVEL GANTAR, pravnik. Diplomiral je na Pravni fakulteti, začel kot javni tožilec, opravil izpit za odvetnika in svojo pravniško kariero sklenil kot član poslovodnega odbora sozda Iskra, odgovoren za pravno področje. Na tem mestu, v »kuli lopova« (kot so stolpnici zraven Ljubljanske banke in Cankarjevega doma rekli nekateri Iskrini delavci), sem ga nekoč tudi sam obiskal, iščoč podpore za ŽO. Ni me zavrnil, zanimal se je predvsem za svoje rojake, posebno za slikarje. Živel je v Kranju in bil v sedemdesetih republiški sekretar (zdaj bi rekli minister) za delo, v vladah Staneta Kavčiča in Andreja Marinca. Bil je eden prvih na tako visokem položaju, ki se ni hotel preseliti v Ljubljano, ampak se je na »ministrsko« delo vozil. Tudi sicer je živel razmeroma skromno, čeprav bi si po mnenju nekaterih lahko privoščil kaj več. Umril je 14. marca 1989.

Brata Alojz in Franci Demšar, doktorja znanosti

Izpred Deklove hiše in gasilskega doma je lep pogled proti zahodu, na Ledinico in Mrzli vrh. Pri Ratačenu, v najvišji hiši Ledinice, ki stoji že v bregu Mrzlega vrha, sta doma dva mlada znanstvenika, brata Alojz in Franci, oba doktorja znanosti. Živita in delata v Ljubljani, vendar z družinama pogosto prihajata domov k staršema. Ob košnji si vzameta dopust; da bi si olajšali kmetovanje, so si pred leti omislili rejo jelenov. Dr. ALOJZ DEMŠAR, kemik, se je rodil 13. marca 1955 na Ledinici. Najprej je kot štipendist Alpine končal Tehniško usnjarsko šolo v Domžalah. Nato je študiral kemijsko tehnologijo, diplomiral 1977, magistriral 1979, doktoriral

Pavel Gantar kot član republiškega izvršnega sveta SRS sredi sedemdesetih let

Alojz Demšar, kemik, ob srečanju z Nobelovimi nagrajenci za kemijo v Lindauu ob Bodenskem jezeru v Avstriji junija 1992. Z leve Alojz Demšar (zadaj), pred njim Sushil Pandey, na sredi Lord George Porter, dobitnik Nobelove nagrade za kemijo 1967, in Eugenij Vinogradov

Franci Demšar, fizik, ob prejemu priznanja na Kalifornijski univerzi v San Franciscu 1995

1987 s tezo Prispevek k sintezi, strukturi in termični analizi halogenometalov / = spojin kovin in halogenov/. V študijskem letu 1992–93 se je podoktorsko izpopolnjeval v Nemčiji (Göttingen). Dela kot docent za anorgansko kemijo na Fakulteti za kemijo in kemijsko tehnologijo v Ljubljani. Predava splošno in anorgansko kemijo za študente različnih študijskih smeri, organokovinsko kemijo za podiplomske študente in je mentor pri diplomskih delih in podiplomskem študiju. Pri raziskovalnem delu pripravlja nove spojine ter jim določa strukturo (način povezovanja atomov v spojinu) in druge lastnosti, kar razširja poznavanje spojin in vodi do snovi z različnimi možnostmi uporabe. Kot prvi v Sloveniji je začel raziskovati organokovinske spojine, v katerih so spojeni ogljikovi in kovinski atomi. – Kadar pride domov, si vzame čas tudi za vzpon do gozdičkov na vrhu Mrzlega vrha. To je zanj nekaj najlepšega, kemija in pol.

Dr. FRANCI DEMŠAR, fizik, se je rodil 4. februarja 1960 na Ledinici. V Ljubljani je študiral fiziko, diplomiral 1982, magistriral 1986 iz biofizike na Prirodoslovno-matematični fakulteti v Zagrebu, doktoriral 1987 v Ljubljani s temo Slikanje z magnetno resonanco. Gre za uporabo vrhunske tehnike v medicini, za potrebe diagnostike. Dvakrat, vsakič več kot leto, se je v tej znanstveno-praktični veščini izpopolnjeval v ZDA, prvič 1986/87 na College of Medicine at Urbana (Illinois), drugič 1994/95 na University of California v San Franciscu. Poklicno pot je začel kot učitelj fizike na osnovni šoli, nadaljeval na srednji, 1983–97 je delal na Institutu Jožef Stefan, nazadnje kot vodja raziskovalne skupine na odseku za fiziko trdne snovi. Hkrati je bil od 1992 predavatelj in znanstveni sodelavec na katedri za radiologijo Medicinske fakultete in vodja raziskovalne dejavnosti na Institutu za radiologijo Kliničnega centra. Aprila 1997 je postal državni sekretar za raziskovalno dejavnost v Ministrstvu za znanost in tehnologijo in tako svojo ambicioznost in predanost znanosti nadgradil še s političnim delovanjem v njen prid.

Janez Kavčič – Travnkar, prvi nam znani umetnik na Žirovskem

V šestdesetih letih 19. stoletja so se na Žirovskem rodili kar štirje priznani ljudski umetniki: Tinik (1861), Janez in Gregor Puc (1865 in 1868) in Travnkar. JANEZ KAVČIČ – TRAVNKAR, podobar in rezbar, se je rodil 27. aprila 1865 pri Krogarju na Ledinici, pozneje se je preselil k hčeri, ki se je poročila »Na Travnk«; od tod Travnkar. Umril je 1921 v Selcih, tam je preživel zadnji del svojega življenja. Tudi o njem se med ljudmi ve samo še to, da »je zelo rad pil«, nič pa o njegovem delu. Po krivici. Dr. Ivan Sedej je njegovo delo ocenil izjemno visoko. Odlikuje ga »elementaren likovni izraz in nepotvorjena, preprosta čustvenost, po svojem formalnem izrazu pa je soroden poljudni umetnosti 16. in 17. stoletja« (LR 7, 1961, str. 99). Umetniškega daru je bil po njem deležen tudi Jože Filipič, njegov nezakonski sin in poznejši sodelavec, oče Jožeta Filipiča, ki je postal dober amaterski fotograf in mežnar na Ledinici (glej posebno objavo v 27. številki). Z očetom je prvi od obeh Jožetov sodeloval tako, da je barval njegove kipe. Še zdaj stojijo njuna znamenja na Dolenjem Vrsniku, v Koprivniku, Koritih, Ledinških Krnicah (v Travnkarjevem času so bile Žirovske), na Ledinici (Križani ob stezi pod cerkvijo sv. Ane) in Mrzlem vrhu. Največkrat je upodabljal Križanega, Madono in sv. Florijana. Največ Florijanov je naredil za

Janez Kavčič – Travnkar,
Križani pod cerkvijo sv.
Ane na Ledinici
Foto: Janez Pelko

Marija Stanonik, slavistka
in etnologinja, poleti 1998
v Žireh
Foto: Darjan Kacin

domačije na Dobračevi, pogorele v velikem požaru 1891; tudi večina teh je še ohranjenih. – Tinik, oba Puca in Travnkar so štirje izjemni ljudski umetniki, ki so okoli 1900 delovali na Žirovskem in so po krivem pozabljeni; njihove stvaritve dosegajo ali nemara celo prekašajo marsikatero delo poznejših likovnih samorastnikov, t. i. naivcev. Zdaj, na pragu 2000, je že skrajni čas, da jih »rehabilitiramo«.

Marija Stanonik, avtorica literarno-znanstvenega spomenika našim prednikom

---

Počasi bomo zapustili Žiri in se odpravili po dolini navzdol oziroma na Gorenjsko navzgor. Še prej moramo skozi Selo, naselje, ki se Žirov drži, a ni več del njih. S ceste je veskozi lep pogled na levo, na travnike ob Sori, na cerkev sv. Ane nad Ledinico, na Mrzli vrh in Koprivnik. Tam, kjer se Sora približa bregu, stoji domačija pri Kališerju. Tu se je 23. maja 1947 rodila dr. MARIJA STANONIK, slavistka in etnologinja. Po ekonomski srednji šoli je kako leto delala v Alpini, potem odšla študirat. Svojo študijsko pot je 1993 okronala z doktorsko tezo, katero je obranila na zagrebški univerzi: Kontekstualnost in žanrski sistem slovenskega narodnoosvobodilnega pesništva 1941–1945. Objavljena je pod manj strašljivim naslovom: Iz kaosa Kozmos (Borec, 1995). Zaposlena je na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti kot višja znanstvena sodelavka na Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU.

Njen opus je vse večji, za nas so posebej dragocene številne razprave in članki o materialni, socialni in duhovni kulturi žirovskega sveta. Objavljeni so največ v LR in ZO. Pri slednjem smo 1987 izdali tudi njeno prvo knjigo Promet na Žirovskem. Čebelarska družina Žiri je poleti 1995 izdala knjižico Čebela – žlahtna spremljevalka slovenske kulture. Jeseni 1997 nas je preenetila s knjigo Štiri matere – ena ljubezen. To je zgodba njene rodbine, povzeta iz pisem, ki so si jih v različnih obdobjih pisali njeni člani. Tisti, ki jim je branje pretežno strokovnih razprav nekoliko naporno, so se razveselili njenega pesniškega prvenca, zbirke Raztrgane korenine, ki je izšla v Ljubljani 1997, predstavili smo jo tudi v Žireh. Ker vemo, da ima naša rojakinja v glavi in zapiskih še veliko snovi, ki kar kliče po etnološki ali slovstveni obravnavi, upamo, da si bo zanj vzela še kaj od svojega dragocenega časa. Njene obravnave so v bistvu pravi literarno-znanstveni spomeniki prizadevanjem naših ljudi, ki bi sicer utonila v pozabi.

Milan Naglič, gospodarstvenik, zastopnik Mercedesa v nekdanji Jugoslaviji

---

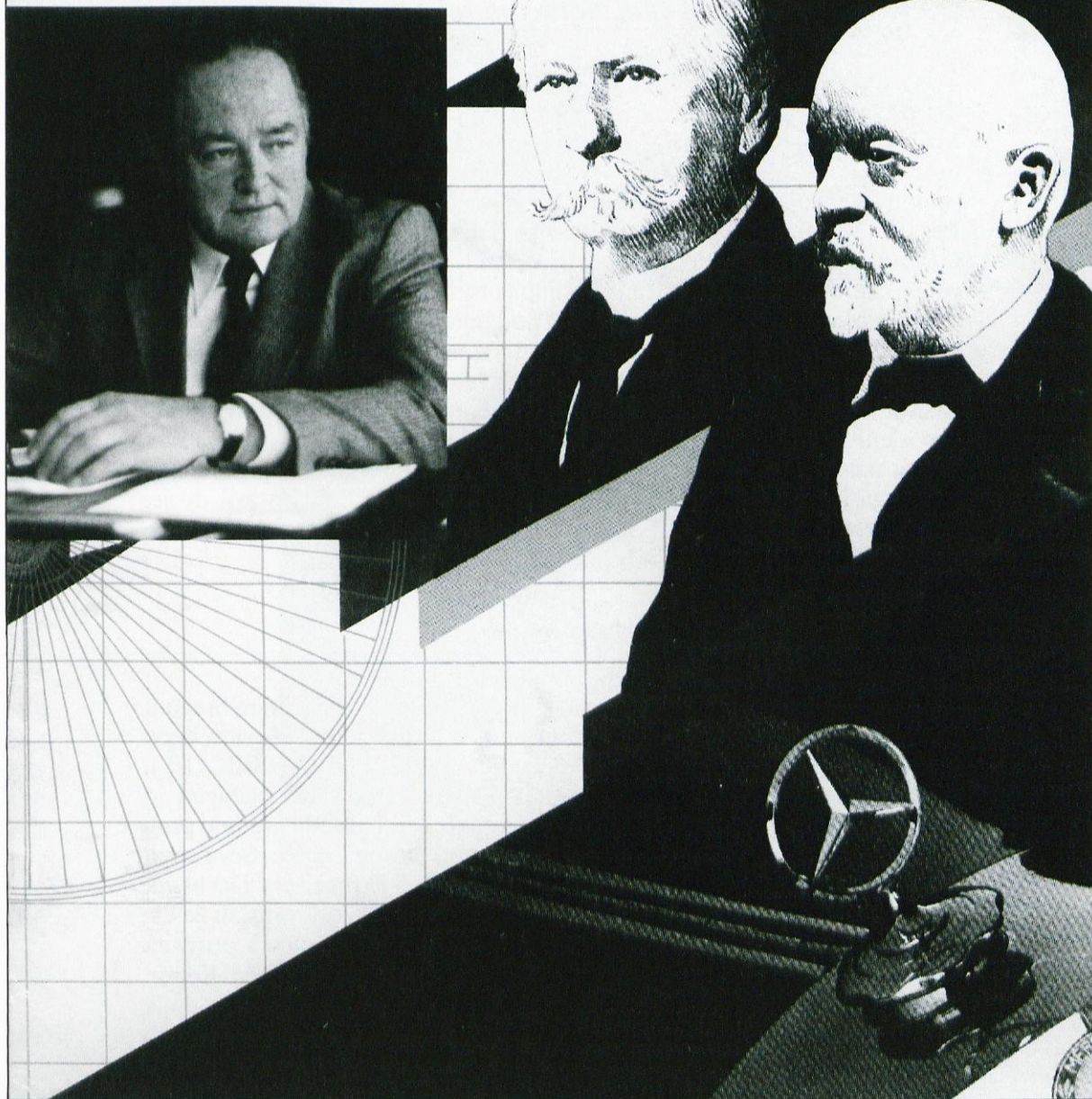
Na Selu (pri Ašerniku) se je 7. septembra 1921 rodil MILAN NAGLIČ, gospodarstvenik. Na Selu sta se rodila tudi njegov oče Nace in stric Polde Naglič, ki sta bila že pred vojno ambiciozna podjetnika v čevljarstvu (firma Brana). Zgradila sta hišo in delavnico (pri Arharju, »sindikalna dvorana«) ob glavni cesti, kjer je zdaj sedež splošnih služb Alpine. Polde je bil pred vojno nekaj let tudi žirovski župan, Nace po vojni prvi obratovodja Alpine. Milan je po osnovni šoli v domačem kraju obiskoval Državno trgovsko akademijo v Ljubljani in na njej diplomiral 1941. Vojna mu je preprečila vrnitev v domači kraj, zato se je zaposlil v Ljubljani, v firmi Societa Siderur-

JUBILEJNI VESTNIK

AC

OB 100 LETNICI AVTOMOBILA 1886-1986

Milan Naglič, zastopnik Mercedesa v nekdanji Jugoslaviji, fotomontaža iz publikacije firme Autocommerce, Ljubljana, osemdeseta leta; v sredini je Carl Friedrich Benz, desno Gottlieb Daimler

gica Commerciale, Agenzia di Lubiana, kot prodajni referent. Po vojni je delal kot komercialist v Avtomontaži, tovarni karoserij, se dobro izkazal in bil že 1949 imenovan za direktorja. Vrh tega mu je bila poverjena naloga, naj organizira zastopstvo za uvoz tuje motorizacije, takrat nadvse iskane. Pri tem je bilo treba premagati nezaupanje tujega kapitala do socialistične ekonomije z osebnim zaupanjem. Milanu Nagliču je uspelo prav to. Pridobil je zastopstvo firme Daimler Benz AG Stuttgart in bil 1952 imenovan za direktorja podjetja Jugomercedes, pozneje preimenovanega v Autocommerce; na čelu le-tega je bil 28 let. Firma Daimler-Benz ga je v svojih publikacijah navajala kot glavnega zastopnika pri prodaji avtomobilov znamke Mercedes v Jugoslaviji, v javnosti se je pogosto pojavljal kot pokrovitelj raznih odmevnih športnih tekmovanj in kulturnih dejanj. Umrl je 12. marca 1987 v Ljubljani.

Ivan Cankar, strokovnjak za računalništvo, Žirovec v IBM

Na desno od glavne ceste se v pobočja Žirovskega vrha nad Selom zajeda Grapa. Tu je dom Starmanovih, kjer je svoja mlada leta preživel Bojan Starman, žirovski župan. Malo višje se je 11. marca 1942 rodil IVAN CANKAR, fizik in strokovnjak za računalništvo. Bil je eden tistih otrok, ki so ob koncu vojne ostali brez očeta. Njegovega so maja 1945 pobili v Škofji Loki, pod blegoško cesto. Sam je v mestu pod Lubnikom hodil v gimnazijo, njegova sošolka je bila Spomenka Hribar, tudi ona brez očeta, ki ga je vzela vojna, čeprav na nasprotni strani. Na ljubljanski univerzi je študiral tehnično fiziko, diplomiral in po diplomi delal v podjetju Intertrade, že tedaj povezanim z IBM. Na Institutu Jožef Stefan je spoznal Finko Leno, bodočo ženo, in 1969 odšel z njo v Helsinke. Tam dela še zdaj, v finski podružnici IBM. Ko sva se poleti 1996 srečala v helsinški kavarni Engel, mi je pravil, kako zaposleni so z računalniškim opismenjevanjem sosedov na drugi strani zaliva, zlasti Estoncev. Ko je 1993 pisal članek o svojem videnju prihodnosti rojstnega kraja, kjer je še vedno njegov drugi dom, je izpostavil dvoje: »dobro elektronsko povezavo Žirov s svetom in varovanje okolja, dokler je še čas.« Kot vse kaže, mu čas pritrjuje.

Alojz Poljanšek, »avtor« železniških prog

Preden zapustimo Selo, vidimo spodaj ob Sori pod nasprotnim bregom dve domačiji. Po domače: pri Modrjanovcu. V hiši ob jezcu, ki je slovela po lastni kovačiji, se je 12. junija 1901 rodil ALOJZ POLJANŠEK (ES), železniški gradbeni strokovnjak. Gradbeništvo je študiral v Ljubljani in Beogradu, kjer je 1926 diplomiral. Deset let je trasiral in vodil gradnjo prog v Srbiji. Potem se je vrnil v Slovenijo, na gradbišči prog Tržišče–Sevnica in Črnomelj–Vrbovsko. Po 2. svetovni vojni, katere del je preživel v Dachauu, je v Beogradu vodil sektor za planiranje pri direkciji Jugoslovanskih železnic. Po 1949 se je v celoti posvetil projektiranju številnih novih prog, za njegovo življenjsko delo pa velja realizirani projekt proge Prešnica–Koper. Projektiral je tudi predor pod ljubljanskim gradom. Ko je bila 1947 zadnjič aktualna gradnja železniške proge Škofja Loka–Idrija–Most na Soči, je že od prej obstoječi projekt dopolnil tako, da ga je skrajšal za devet kilometrov. Ker mu je bilo gotovo veliko do tega, da bi speljal železnico do rodnega kraja,

Ivan Cankar, fizik, strokovnjak za računalništvo, v Parizu aprila 1994

Foto: Janez Pelko

Alojz Poljanšek, železniški gradbeni strokovnjak, prihaja v slavnostnem oblačilu na odprtje železniške postaje Tržišče ob progi Trebnje–Sevnica 8. 12. 1938

se je potrudil in projekt podaril maršalu Titu za rojstni dan. A ni nič pomagalo. Čas železnici ni bil več naklonjen, načrt pa se je nekje izgubil. Avtor je umrl 3. oktobra 1966 v Ljubljani.

Slobodan Poljanšek, učitelj, zborovodja in ravnatelj

Lojzetov nečak je SLOBODAN POLJANŠEK, šolnik in pevovodja. Rodil se je 1. decembra 1944 v Beogradu. Ime je dobil v razpoloženju malo pred svojim rojstvom osvobojenega mesta. Kmalu po vojni se je oče Milan, ki je v Beograd prišel sam, že pred vojno z družino vrnil v Žiri. Boban, kot se mu reče po domače, je študiral glasbo, postal učitelj in ravnatelj osnovne šole Žiri, kar je še zdaj. Posebej se je izkazal v prizadevanjih za gradnjo novih delov šole, ki je trajala od začetka sedemdesetih do 1983. Bil je tudi vnet zborovodja. Z moškim pevskim zborom Alpina, ženskim pevskim zborom Svoboda in dekliškim komornim zborom Kresnice je svoj čas dosegal lepe uspehe. Kazalo je, da bo šel po stopinjah svojega strica Radomirja Petrovića (Lalo), ki je bil eden najvidnejših srbskih zborovodij mednarodnega slovesa in profesor na beograjski akademiji.

V Bobanu s(m)o mnogi videli Jobstovega naslednika, vendar je v zadnjem desetletju in pol v zborovodstvu precej »popustil« in svojo ustvarjalno energijo preusmeril v prenovo svoje hiše ob Sori in v kultiviranje njene okolice. Tudi v tem dosega prav zavidljive uspehe. In nadaljuje delo svojega očeta, ki je tu že pred vojno osnoval turistično postojanko. Ta je slovela daleč naokoli, visoki gostje so prihajali celo iz Beograda. Po vojni, preden so morali penzion zapreti, je pri njih nekaj časa živel in pisal Ciril Kosmač. V knjigo vtisov je zapisal: »To je hiša svoje sorte. Zato so tudi vtisi različne sorte, vendar samo najboljše sorte. Mislim, da bo to dovolj, ker je samo uvod k tej knjigi. Ciril Kosmač, 9. 7. 1954«.

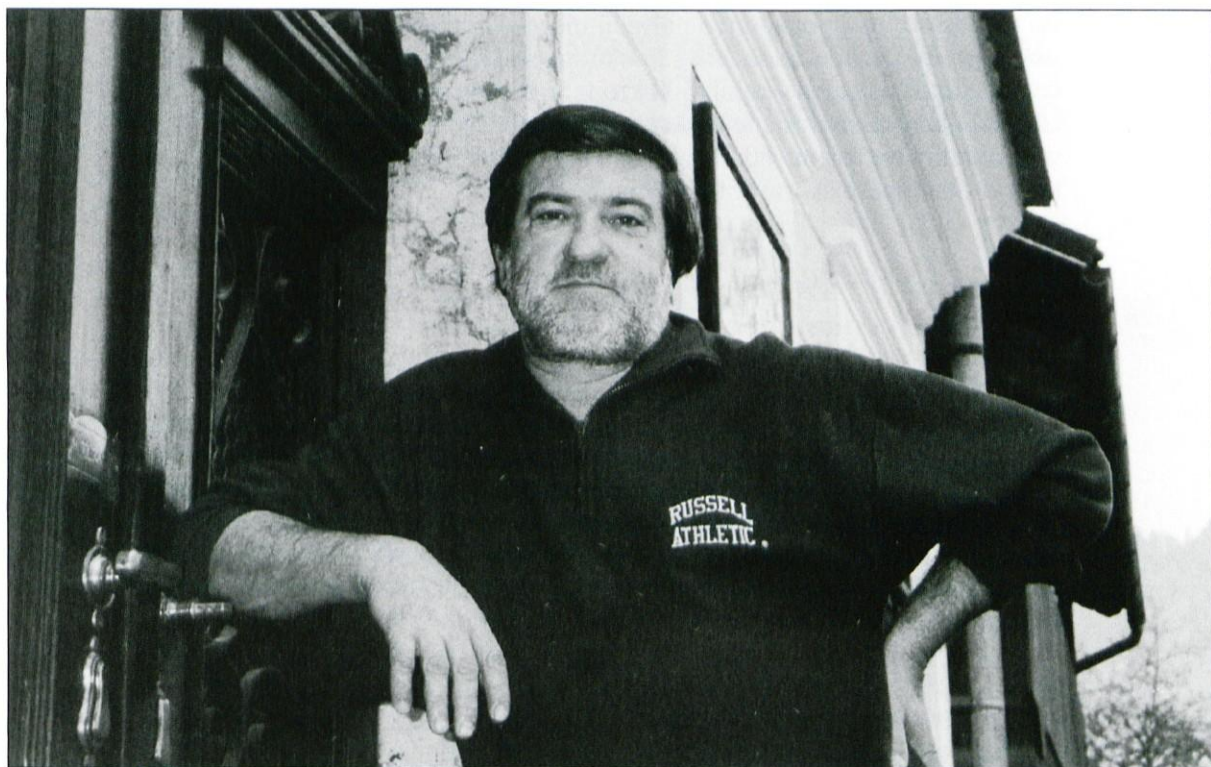
Jernej Seljak, žirovski mecen

Sora pa teče. Preden se ji prepustimo, skočimo še v Jarčjo Dolino, ki se od Sela zajeda v bregove na zahodni strani kotline. Čisto na koncu doline se je pri Svetletu (od nekdanj mogočne domačije je ostal le hlev, predelan v hišo, ki se ji reče pri Lukačku) že 17. avgusta 1789, v letu začetka francoske revolucije, rodil prav imeniten mož: JERNEJ SELJAK (PSBL), visok političnoupravni uradnik in notar. Po ljubljanskem liceju je neznan kje študiral pravo. Služboval je v Štanjelu, Lipi, Voloskem, od 1836 v Trstu, in tu 1852 postal notar. »Bil je prvi in doslej edini občinski višji uradnik v Trstu slovenskega rodu, ki je pokazal nekaj navezanosti na svoj rod.« (PSBL) Umrl je 3. septembra 1866 in zapustil precejšnje premoženje. Namenil ga je v »ustanovo« (Stiftung) za cerkev sv. Ane na Ledinici.

Zraven cerkve naj bi se zgradila kaplanija in duhovnik, ki bi ga ta ustanova preživljala, bi poučeval okoliške otroke. Ministrstvo za uk in bogočastje na Dunaju uresničitvi teh zamisli ni bilo naklonjeno, denar v ustanovi pa je dobival mlade. Ko so v Žireh zidali novo župno cerkev, so na pobudo župnika Vidmarja in s podporo škofa Jegliča na Dunaju dosegli spremembo namembnosti ustanove in denar skoraj v celoti porabili za novo cerkev. Hvala Bogu, ker bi sicer propadel v finančnih breznih 1. svetovne vojne. Narobe je le to, da zdaj v žirovski župniji nihče ne ve za rojaka, ki je

Slobodan Poljanšek, ravnatelj in glasbeni učitelj

Testament
 In
 quinziesimo Ma,
 gistratus- assessors
 und P. & Notars.
 in
 Triest
 Bartholomaeus Sellak.

von der ungarischen ...
 In Gegenwart in Rottenbüchel in ...
 Datum Wien am 27ten August 1865 / fünf /
 Bartholomaeus Sellak, quinziesime Ma,
 gistratus = Assessor. P. & Notar und Signar,
 hiemum In August Anno 1784 in Triest

Začetek in konec testamenta Jerneja Seljaka, v katerem je svoje premoženje namenil cerkvi sv. Ane na Ledinici; Državni arhiv (Archivio statale) v Trstu

po neki usodnosti postal njen največji mecen. Iz njegove ustanove se je za novo cerkev porabilo več kot 120.000 kron. Krava, ki je bila takrat zelo cenjena žival, je veljala kakih 500 kron. Si predstavljate čredo 240 krav, ki se pase okrog nedograjene cerkve. Kilogram prvovrstne govedine je tedaj veljal okoli dve kroni, 60 ton takega mesa stane zdaj vsaj 60 milijonov tolarjev, kar znese skoraj 650.000 mark ...

Najboljši so odhajali

Začeli smo z duhom, končali z mesom. Zato je prav, da namesto sklepa še enkrat ocenimo intelektualni potencial, ki so ga in ga še premorejo Žiri in Žirovci, zase in za druge, za dom in za svet. Če kako pisanje, potem je to doseglo svoj namen zato, ker je pokazalo, kolikšno je bilo v zadnjih dveh stoletjih med nami število duhovno in delovno nadpovprečno zmožnih, izobraženih in pokončnih posameznikov. Tu smo jih po naših priložnostno in približno izoblikovanih merilih, pojasnjenih v spremnem eseju (Po ljudeh gor, po ljudeh dol), imenovali 137; po drugih bi jih bilo nemara še več ali kakšen manj. A to ni bistveno.

Gre za to, da so prav ti posamezniki tisti, ki vsak v svojem času udarjajo takt in dajejo ton družbenemu dogajanju. Če že niso gibalo, potem so gotovo krmarji našega razvoja. Škoda je le, da jih je toliko odšlo. V Žireh samih za njihove darove največkrat ni bilo pravega posluha ali možnosti, da bi jih uresničili. Zato so jih raznesli širom po svetu, za druge, zase, ne za nas. Ali pa navsezadnje tudi za nas, pod pogojem, da vsaj naknadno spoznamo in pripoznamo njihov ustvarjalni prispevek in ga uporabimo v naših prihodnjih snovanjih. Marsikaj se je zdelo pozabljeno, pa ni. Marsikaj je veljalo za čisto izgubljeno in vendar je od nas samih odvisno, ali ga hočemo poiskati ali ne. Naj se gre po ljudeh gor ali dol, se lahko še daleč pride. Četudi nikoli ne prispe. Čas in Sora pa tečeta.

Po Žirovcih gor, po Žirovcih dol, za žirovsko elito

Spremni esej

Terenski ogledi in prolegomena za žirovski in gorenjski biografski leksikon; poskus uvoda in zagovora, razčlenitve in strnitve

Vsaka vas je ponosna na svoje znamenite rojake, veljake in posebneže. Tem bolj jih častijo mesta, narodi in države. Slovenci smo svoje popisali v Enciklopediji Slovenije (ES) in Slovenskem biografskem leksikonu (SBL). Na deželni ravni so to prvi storili Primorci, v Primorskem slovenskem biografskem leksikonu (PSBL). Zdaj se na to pripravljamo Gorenjci. Gorenjski muzej in zgodovinar Jože Dežman sta na čelu prizadevanj, da bi okoli leta 2000 in 200 let po rojstvu našega rojaka prvaka začeli dobivati prve zvezke Gorenjskega biografskega leksikona (GBL). Preden ga dobimo, se sprehodimo po gorenjskih krajih in njihovih znamenitih ljudeh. Začne se navadno na začetku, pri A, v Adergasu, lahko pa tudi na koncu, z Ž, v Žireh, na gorenjskem jugu. »Po ljudeh gor, po ljudeh dol« – tako pravi kroparski pregovor in po njem bomo šli. V svojih rodoslovnih prizadevanjih ga je povzel kroparski domoznanec Janez Šmitek, od njega si ga sposodimo za vsegorenjsko rabo.

Rojaki, veljaki, posebneži

Tisto, po čemer se katerikoli od naših krajev od drugih razlikuje in pred njimi odlikuje, je dvojje: enkratnost njegove lege v prostoru in ljudje, ki v njem prebivajo, zlasti tisti, ki so »nekaj posebnega«. Tako so najbolj izrazita naselja, nastala na krajih, ki so že sami po sebi posebnost: ob sotočjih rek (Kranj, Škofja Loka, Medvode), ob jezerih (Bled), na križiščih prometnih poti (Radovljica), na »konicah sveta«, povsod tam, kjer ena pokrajina prehaja v drugo: Jezersko, Bohinj, Rateče, Železniki, Žiri ... Poseben pečat in individualnost so vsakemu kraju vtisnili njegovi prebivalci, tisti, ki so ga soustvarjali. O njihovem početju pričajo stavbe, ki so jih postavili, in kulturna krajina, kakršno so oblikovali. Fevdalni gospodje so si dali sezidati gradove in pristave. Najpremožnejši posestniki so, zlasti od Marije Terezije in Jožefa II. naprej, postavili mogočne kmečke domove in gospodarska poslopja. Bajte so manjše, vendar premorejo svojo lepoto. Župniki so zidali cerkve in kapele, gospodarstveniki delavnice, trgovine in tovarne. Društveniki so postavili skupne domove: gasilci gasilske, sokoli sokolske, orli orlovske, planinci planinske, zadružniki zadružne ... Občine šole pa zdravstvene in druge domove. Še posebno »individualen« spomin so zapustili tisti, ki so kaj pisali ali umetniško ustvarjali; za njimi so ostali razni spisi, slike, kipi, skladbe ... Še najmanj je ostalo za politiki: spomini na zdrahe, ki so jih povzročali in v katerih se je medsebojno izničevala energija posameznikov in celih skupin; tisto, kar je bilo v njihovem delovanju konstruktivnega, se zdi ljudem samoumevno in kot tako ni deležno posebnega spomina.

Če bi zdaj obračunali, kolikšen je bil prispevek tega ali onega, bi šele videli razlike! Večina ljudi porabi ves čas za zagotavljanje bolj ali manj solidnega preživetja sebe in svoje družine. Pravzaprav je samo redkim dano, da v krajevno zakladnico prispevajo nekaj več, nekaj, kar je daleč naokoli in še dolgo po njihovi smrti drugačno in razpoznavno. To so ljudje, ki imajo bolj kot drugi svojo »biografijo« in kot taki sodijo v biografski leksikon kraja, pokrajine, nacije ali vsega človeštva. Med slednje se je od Gorenjcev uvrstil samo eden: dr. France Prešeren. Arhitekt Janez Suhadolc je v svoji posebni radovednosti ugotovil, da se je ime našega pesnika že 1896 pojavilo v leksikonu Kleine Brockhaus. Zdaj ga najdemo v Grand Laroussu in Encyclopaedii Britannica. Ob njem se na teh svetovno elitnih straneh pojavlja samo še dober ducat slovenskih imen in priimkov: Louis Adamič, Cankar, Cobenzl, Gallus, Hohenwart, Jakac, Jakopič, Kardelj, Korošec, Plečnik, Trubar, Hugo Wolf.

Krajani so na svoje znamenite rojake ponosni. Po njihovi smrti, seveda; pred njo se jih bodisi sramujejo ali pa jim zavidajo. Po smrti se o njih pogovarjajo, v šoli in doma, povečujejo jih v krajevnih publikacijah, postavljajo jim spominske plošče in spomenike. »Problem« je tudi v tem, da od tistih najbolj znamenitih kraj pravzaprav nima nič posebno oprijemljivega; taki posamezniki že v mladosti izstopijo iz okvirov svojega rojstnega kraja ter ustvarjajo druge in za druge. »Krajevne intelektualce« bi lahko razdelili na tri skupine: na intelektualce po rodu, po funkciji in po naključju. Prve je Bog duhovno obdaril bolj kot druge, mednje seveda sodijo predvsem znameniti rojaki; med njimi so tudi taki, ki tega božjega daru niso zmogli ali smeli izpričati in ostali anonimni. Drugi so intelektualci po funkciji; to so ljudje, ki se v neki kraj navadno priselijo opravljat kako zahtevno službo: župniki, zdravniki, šolniki ... v novejšem času tudi gospodarski in tehnični strokovnjaki. Rekli bi jim lahko tudi »znameniti prišleki«. Tretji so tisti, ki med svojimi rojaki veljajo za duhovite »posebneže« in kot taki posredujejo okolju, v katerem živijo, neki poseben čar.

Primer Žirov

Doslej zapisano bi rad ponazoril s primeri. Upam, da mi ne boste zamerili, če to storim kar na primeru mojega rojstnega kraja – Žirov. Začnimo enkrat za spremembo pri Ž. Drugi pridejo tako kmalu na vrsto, saj naj bi se v tem podlistku zvrstili vsi gorenjski kraji, od Adergasa do Žirovnice. Žiri so tipični primer kraja »na koncu sveta«. Od rojakov, ki so se po svetu posebej izkazali, s(m)o Žirovci najbolj ponosni na slikarja Maksima Sedeja in na pisatelja Leopolda Suhodolčana; oba sodita v slovenski ustvarjalni vrh. Od prišlekov je najbolj čislán skladatelj in organist Anton Jobst, Korošec, ki je svoje življenje »pustil« v Žireh. Jobstu in Sedeju smo v spominskem parku pred osnovno šolo postavili spomenik, Suhodolčanu spominsko ploščo nedaleč stran, na rojstni hiši.

Če pogledamo v Slovenski biografski leksikon in Enciklopedijo Slovenije, odkrijemo še kaki dve desetini žirovskih rojakov »nacionalnega pomena«. Po precej strogih merilih teh dveh publikacij se v »nacionalno selekcijo« uvrščajo: ekonomist Marijan Dolenc, zdravnik in higienik Polde Hladnik, podobar Jernej Jereb, arhitekt in grafik Vlasto Kopač, podjetnik Jernej Kopač, gospodarstvenik Tomaž Košir, slikar Tomaž Kržišnik, matematik

Josip Mazi, sociolog Zdravko Mlinar, jezikoslovec Martin Naglič, zdravnik ginekolog Rado Poljanšek, projektant in strokovni pisatelj Alojz Poljanšek, zgodovinar Branko Reisp, slikar Janez Sedej, slavistka in etnologinja Marija Stanonik, zdravnik Vladimir Žakelj ...

V pripravljafnem imeniku GBL pogrešam imena žirovskih rojakov, rojenih v naseljih, ki so sodila v žirovsko občino oziroma župnijo vse do 1918, ko so bila z italijansko okupacijo in pozneje z rapalsko pogodbo odrezana od nje. In se po 1945 niso vrnila, kar je posebna, dvojna krivica. Tu bi našli še nekatera imena, upoštevana v SBL in ES ali vsaj v PSBL. Med njimi so: podobar Matevž Dežela, pravnik Jakob Kavčič, kmet in poslanec Franc Kosmač, duhovnik in sadjar Janez Majnik, delavski organizator, politik in publicist Ivan Mlinar in pesnik Anton Žakelj – Rodoljub Ledinski. Poseben primer je Jernej Seljak, rojen v Jarčji Dolini (tudi zdaj v občini Žiri), umrl v Trstu, visok c.kr. uradnik, notar in mecen; navaja ga PSBL.

Po mojem vedenju je nekaj osebnosti, ki niso v nobenem od navedenih leksikonov, a bi morale biti. Tak je bil Karol Žerovic (1799–1844) – ko je bil župnik v Žireh, je napisal knjigo (o krščanskem štetju časa) in se 1824 povzpел na Triglav. Taki so bili: Jernej Lenček (1827–61), duhovnik, publicist in zbiralec knjig; Anton Primožič (1870–1954), trgovec, pospeševalec čipkarstva, ustanovitelj čipkarskih šol; Ivan Kavčič (1883–1977), pravnik, visoki uradnik, v Žiri je zanesel sokolsko idejo in organizacijo, umrl na Bledu; Franjo Kopač (1885–1941), akademski slikar, oče arhitekta Vlasta ... V to družčino bi gotovo sodila Jože Peternelj – Mausar in Konrad Peternelj – Slovenec, čevljarja, ki sta se povzpela med svetovno priznane slikarje samorastnike; prvi je vrh tega napisal in objavil osem knjig. Od gospodarstvenikov in politikov, ki so se v zadnjih letih in desetletjih uveljavili v nacionalnem merilu, bi se v naš izbor uvrstili Zdravko Krvina, Izidor Rejc, Spomenka Hribar in Viktor Žakelj ...

To bi bili v žirovskem primeru znameniti rojaki. Kaj pa »veljaki« in »pomembni prišleki« oziroma tisti, ki v kraju nekaj veljajo danes? Intelektualno, seveda, po duhovnem, ne po materialnem premoženju, po intelektualni moči in ne po tisti, ki jo dajeta oblast in denar. Tu zadenemo na vprašanje, kdo je danes sploh še intelektualec. Običajno se misli, da je to človek, ki dela z glavo (razumnik) in ima temu ustrezno izobrazbo, visoko, denimo. V širšem pomenu je intelektualec vsak človek, ki misli s svojo glavo. Če bi to drugo razlago vzeli strogo in zares, bi mogoče ugotovili, da je »misлити s svojo glavo« strožje merilo, kot imeti čim višjo formalno izobrazbo. Včasih je bilo izobraženih ljudi na podeželju malo. Bili so duhovniki in učitelji, redkeje kak zdravnik in advokat. Zdaj je samo v občini Žiri že okoli 100 ljudi z visoko izobrazbo (7. stopnja ali več). Največ jih je v Alpini (23), več kot toliko se jih vozi na delo drugam (šole v Škofji Loki, Poljanah, Gorenji vasi itd., druge ustanove in podjetja), 10 jih je v svobodnem poklicu (ena doktorica znanosti, trije umetniki, dva splošna in trije zobozdravniki, en samostojni kulturni delavec), 9 v domači osnovni šoli, 9 v Etiketi, 6 v Kladivarju, kar nekaj v raznih manjših podjetjih, dva v župnišču ... In še smo koga spregledali. Natančnih podatkov ni, sploh niso zbrani, zapisana je le približna ocena, zaokrožena navzdol, ne navzgor.

Drugo je vprašanje, koliko se njihova navzočnost v kraju pozna. Večkrat je bilo ugotovljeno, da premalo! Kar se sklada tudi z gornjo oceno o glavi in spričevalu. Merilo, po katerem lahko koga uvrstimo med intelektualce, bi morali vsekakor zaostriiti. Intektualec je po mojem človek, ki v okolje, v katerem živi in/ali dela, vnaša več intelekta (»več luči«, (raz)uma, duha). In

se hkrati drži na spodobni distanci od vsakodnevnega dogajanja, posebno političnega. Ta zadržanost je lahko ironična, cinična ali preprosto skeptična; intelektualcu pretirana angažiranost za to ali ono konkretno reč preprosto ne pristoji; razen v primerih, ko se kršijo temeljne človeške in duhovne vrednote. V GBL in morebitni ŽBL bi se morali uvrstiti zlasti tisti posamezniki, ki za seboj zapuščajo tak ali drugačen opus: nepozabna dejanja in prizadevanja, ki so v določenem času trajno zaznamovala neki kraj ali deželo ter umetniška dela (spise, slike, skladbe).

Visoka izobrazba ni torej niti nujni zadostni pogoj. Bili so in so še posamezniki, ki živijo in delujejo intelektualno, pa sploh nimajo kake posebne izobrazbe; posebno veliko jih je bilo včasih, ko možnost šolanja še ni bila splošna. Intelektualec je vrh tega človek, ki si upa živeti drugače, kot je krajevno običajno; posebno na podeželju je za to dostikrat treba kar precej poguma. Tako pridemo do tretje kategorije ljudi, ki »izstopajo«, štrlijo iz povprečja: do »posebnežev«. Ti so res posebnost vsakega kraja, ker so še bolj »enkratni« kot njihovi rojaki. V našem pisanju sicer ne bomo iskali vseh po vrsti, ampak le tiste, ki so posebneži v intelektualnem smislu ... (Napisano spomladi 1998)

Kdo je (bil) kdo na Žirovskem

Gornje besede so se mi zapisale, še preden sem se lotil popisovanja stotnije izbranih Žirovcev, ko si še pomisliti nisem upal, da jih bo več kot sto. Vso reč je zakuhal zgodovinar in prijatelj Jože Dežman, kustos Gorenjskega muzeja in vodja projekta GBL, zabelila pa Leopoldina Bogataj, odgovorna urednica Gorenjskega glasa, ki mi je predlagala, naj pišem biografski podlistek za naš deželni časnik, zasnovan kot nekakšen terenski oglednik za GBL, sicer pa sam po sebi berljiv in zanimiv. Rečeno, storjeno.

Podlistek je izhajal vse poletje 1998. Ob tem sem se spomnil (ali pa mi je kdo namignil): pozabil si še tega in tega ... In še: ali ne bi bilo lepo in prav, če bi bilo vse gradivo zbrano in objavljeno v enem kosu in hkrati dopolnjeno vsaj z delom tistega, kar manjka. Rečeno in še enkrat storjeno: pred vami je zdaj prav to. Biografski pregled, spisan kot esej, ki bi bil lahko izhodišče za ŽBL in za žirovski delež v GBL. Zdaj, ko je spisan, ga lahko po stari maniri, imenovani post festum, nekoliko analiziramo, razčlenimo na dele in spet sestavimo.

Razčlenitev je navadno statistična. Naš pregled zajema 137 oseb. Med njimi je največ likovnih ustvarjalcev, duhovnikov, gospodarstvenikov in učenjakov, humanistov in naravoslovno-tehničnih strokovnjakov. Likovnikov je 20, duhovnikov 19, gospodarstvenikov 18, učenjakov stare sorte (humanisti, filologi, družboslovci) 10, učenjakov nove dobe (naravoslovci in tehniki) 8 itd.

Večina imenovanih je rojenih na Žirovskem, samo 21 je prišlekov! Tudi med temi prevladujejo tisti, ki so prišli po službeni dolžnosti (duhovniki, učitelji, zdravniki). Prevladujejo moški (127), žensk je samo 10.

Likovni ustvarjalci, med katere štejem slikarje (podobarje) in kiparje (rezbarje) ter arhitekto, oblikovalce in fotografe, so (našteti po abecedi): *Matevž Dežela, Ivan Gluhodedov, Janez Jan, Jernej Jereb, Janez Kavčič – Travnkar, Franjo Kopač, Vlasto Kopač, Stane Kosmač, Tomaž Kržišnik, Tone Mlakar, Jože Peternelj – Mausar, Konrad Peternelj – Slovenec, Dušan Premrl,*

Gregor Puc, Janez Puc, Janez Sedej, Maksim Sedej, Pavle Sedej, Valentin Šubic – Tinik, Mihaela Žakelj. Skupaj: 20.

Najvidnejši duhovniki med Žirovci, bodisi tisti, ki so tu službovali bodisi Žirovci v talarju, so po našem: *Florijan Božnar, Viktorijan Demšar, Pavel Kržišnik, Jernej Lenček, Josip Logar, Janez Majnik, Nikolaj (iz Loke), Ivan Pečnik, Pavel Perko, dr. Mihael Ignacij Pogačnik, Luka Janez Rant, Jernej Seljak, Franc Starman, Gregor Strel, Jože Stržaj, Janez Šilar, Josip Vidmar, dr. Stanko Žakelj, Karol Žerovic.* Skupaj: 19.

Med gospodarstveniki so naši »izbranci«: *Venceslav Ambrožič, mag. Marijan Dolenc, Alojz Filipič, Anton Gantar, Vinko Govekar, mag. Jakob Kokalj, Anton Kopač, Jernej Kopač, mag. Martin Kopač, Milan Kopač, Tomaž Košir, mag. Franci Mlinar, Ignac Naglič, Milan Naglič, Anton Oblak, Anton Primožič, Bojan Starman, Emil Strlič.* Skupaj: 18.

Naši najvidnejši učenjaki humanistične, filološke in družboslovne usmeritve so: *dr. Spomenka Hribar, Rado Jan, dr. Anton Mlinar, mag. Branko Mlinar, dr. Zdravko Mlinar, Martin Naglič, dr. Branko Reisp, dr. Ivan Sedej, dr. Marija Stanonik, Tončka Stanonik.* Skupaj: 10.

Učenjaki naravoslovno-tehnične smeri, znanstveniki in profesorji: *Anton Beovič, Ivan Cankar, dr. Alojz Demšar, dr. Franci Demšar, dr. Anton Gantar, Josip Mazi, mag. Miran Naglič, mag. Valentin Pivk, Alojz Poljanšek.* Skupaj: 9.

Borci, vojaki, uporniki, žrtve: *Dušan Jan, Anton Kržišnik, Frančiška Mravlje, Jakob Mravlje, Vinko Oblak, bratje Vinko, Janez in Pavel Žakelj.* Skupaj: 8.

Politiki: *Zdravko Krvina, Ivan Mlinar, Peter Naglič, Vinko Naglič, dr. Dinko Puc, Janko Smole, Izidor Rejc, mag. Viktor Žakelj.* Skupaj: 8.

Vrhunski športniki: *Oto Giacomelli, Marjan Maček, Jože Oblak, Jože Primožič – Tošo, Petra Rampre, Roman Seljak, Uroš Vehar.* Skupaj: 7.

Publicisti in novinarji: *Ivan Belec, Jernej Lenček, Milena Miklavčič, Jelka Mlakar, Miha Naglič, Neško Podobnik.* Skupaj: 6.

Učitelji: *Leopold Božič, Darina Konc, Jakob Mencinger, Leopoldina Pelhan, Slobodan Poljanšek, Fran Schmidt.* Skupaj: 6.

Pesniki in pisatelji: *Josip Gabrovšek, Franc Kopač, Frančišek Krek, Leopold Suhodolčan, Anton Žakelj – Rodoljub Ledinski.* Skupaj: 5.

Pravniki in visoki uradniki: *Pavel Gantar, dr. Ivan Kavčič, dr. Jakob Kavčič, Jernej Seljak, Simon Seljak.* Skupaj: 5.

Zdravniki: *Karel Bernik, Ernest Demšar, Polde Hladnik, dr. Rado Poljanšek, dr. Vladimir Žakelj.* Skupaj: 5.

Kulturni delavci: *Janez Oblak – Žunarjev, Valentin Poljanšek, Franc Temelj, Alfonz Zajec.* Skupaj: 4.

Žirovci posebne usode: *Janko Majnik, Milan Seljak, Anton Žakelj.* Skupaj: 3.

Žirovci kar tako: *Worlicus Assarch, Homo neanderthalensis sapiens.* Dva. Filmski režiser: *Andrej Mlakar.*

Glasbenik: *Anton Jobst.*

Kar šteje, je opus, zase in za druge

In na koncu mi dovolite še poskus odgovora na vprašanje, ki se bo gotovo zastavilo: zakaj je AB prišel v ŽBL, ŽŽ pa ne!? To bo težko. Nekakšna merila sem skušal opredeliti že v uvodnem delu, vendar moram priznati, da sem se ravnal predvsem po svojem poznavanju in občutku. Si pač domišljam, da sem si ga z leti pridobil in ga imam. Najprej sem seveda upošteval vse tiste, ki jih navajajo že ES, SBL in PSBL. Ti so nesporni, z njimi ni bilo težav, podatki so zbrani in objavljeni, za izbor odgovarjajo drugi. Težje je bilo z novouvrščenimi.

Lahko bi rekli, da so prvi – izbranci v Sloveniki in leksikonih – po svojih delih nacionalnega ali vsaj deželnega pomena. So potemtakem drugi »zgolj« lokalnega? Recimo, da je res tako. Jaz bi dodal: lokalnega, vendar žlahtnega. Maksim Sedej in Tomaž Kržišnik sta avtorja, ki nacionalni pomen dosemeta in presemeta. Vendar je hkrati res, da se krajevni likovni obrisi in žirovska barvitost še boljše in bolj po svoje izražajo v delih starih ljudskih umetnikov in novodobnih likovnih samorastnikov (naivcev), ki so ime Žirov ponesli po vsem svetu in svoj čas sloveli celo kot »žirovska šola naive« in »slovenske Hlebine«.

Gospodarstvenikov je cela vrsta. Na začetku stojijo prvi čevljarški mojstri, katerih delavnice so pozneje prerasle v zadruga in naposled v tovarno. Anton Kopač in Anton Primožič sta pionirja med podjetniki v Žireh, svečar Jernej Kopač in Milan Naglič sta po svoji podjetnosti slovela v vseslovenskih razsežnostih, drugi kot generalni zastopnik Mercedesu tudi v jugoslovenskih. Direktorji in sekretarji Alpine so bili hkrati prvi možje Žirov, mnogi so od tod napredovali v slovenske gospodarske in politične kroge. Izidor Rejc je postal minister, Viktor Žakelj je bil podpredsednik slovenske vlade, Tomaž Košir je postal predsednik Gospodarske zbornice Slovenije in se s tem uvrstil v ES. Nekateri so se izkazali kot pionirji podjetij, ki so zdaj ob Alpini gospodarski stebri Žirov. Vinko Govekar je bil nesporno prvi med ustanovitelji Alpine, Emil Strlič velja za ustanovitelja Etikete, Venceslav Ambrožič je Kladivar iz obrtne delavnice »povzdignil« v pravo in ambiciozno tovarno. Ob njih so bili še številni drugi, prizadevni in zaslužni, a vseh tu ne moremo imenovati, ker potem ne bi bilo konca.

Duhovnikov je bilo med Žirovci veliko več, kot jih upoštevamo tu. Izbrali smo le tiste, ki so bili več kot zgolj župniki in kaplani. Karol Žerovic je v začetku 19. stoletja v Žireh, ki so bile takrat še večja fara, kot so danes, napisal knjigo in se povzpel na Triglav. Janez Majnik je slovel kot sadjar, pesnik in gostitelj. Josip Vidmar je zgradil novo cerkev, največjo na Gorenjskem in eno največjih na Slovenskem; po dimenzijah bi lahko bila katedrala, po lepoti ji še nekaj manjka. Josip Logar je bil pravi intelektualec, gospod med gospodi. Ivan Pečnik je zgradil veliko več, kot bi od njega kdorkoli pričakoval, revolucija mu je podrla vse, vendar ni zato nič manjši, posebno če upoštevamo besede, ki jih je Žirovcem namenil 1962.

Nekatere od duhovnikov sem raje uvrstil med učenjake ali literate. Martin Naglič je bil bolj klasični filolog kot jezuit, Anton Žakelj – Rodoljub (in Prešeren) Ledinski bolj pesnik kot duhovnik; če ne bi pisal dobrih pesmi, bi bil zgolj zapiti in vekomaj pozabljeni podeželski kaplan, v župnijskih kronikah pa bi ob njegovem imenu ostajala samo pripomba, ki izniči vse: da je bil »bibulus« (= vedno žejen). »Svetni« učenjaki, humanisti, naravoslovci in tehniki, ki ji omenjam, so vsi po vrsti nesporni, saj so jih kot take priznale njihove stroke.

Veliko je (bilo) učiteljev. Omenjam seveda le tiste, ki so bili več kot to. Nadučitelj Leopold Božič je bil v svojem času pravi pojem, maskota šolstva v Žireh, pravi c. kr. šolmošter. Slobodan Poljanšek je kot ravnatelj zgradil novi del šole in si za to prizadeval, več kot bi bilo treba po službeni dolžnosti. Fran Schmidt je bil, preden je »zašel« v Žiri, priznan slovenski dramski igralec. Ne prej ne pozneje ni nihče naučil klekljanja toliko Žirovk kot Leopoldina Pelhan v letih 1906–1935; tako je soustvarila »zlato dobo« klekljanja na Žirovskem. Darina Konc ni bila samo »preoblečena nuna«; bila je prvovrstna učiteljica, vrh tega pa še dobra mladinska pisateljica.

Pesnike in pisatelje potrjujejo njihova dela, natisnjena v knjigah in drugih publikacijah. Sodniki, taki in drugačni, niso do nikogar drugega tako neizprosni, kot so kritiki do umetnikov. Anton Jobst med skladatelji, Leopold Suhodolčan med pisatelji, Tone Mlakar med fotografi in filmskimi scenografi, Andrej Mlakar med filmarji ... – to so imena, ki so prestala že vse takšne preizkušnje. Nekateri od kulturnikov so s svojimi prizadevanji dobesedno zaznamovali vsak svojo dobo: Valentin Poljanšek prvo, Janez Oblak drugo polovico našega stoletja, Alfonz Zajec je bil prvi med ustanovitelji žirovskega muzeja. Publicisti in novinarji se morajo vedno znova »dokazovati« s svojimi objavami.

Delo zdravnikov je plemenito samo po sebi, a tudi med njimi so imena, ki so sinonim za svojo dobo. Ernest Demšar je nesporni prvak med predvojnimi, Karel Bernik med povojnimi zdravniki. Redki od naših rojakov so se šolali za pravnike, vendar so skoraj vsi dosegli visoke uradniške ali sodniške položaje: Jernej Seljak, Simon Seljak, dr. Jakob Kavčič, dr. Ivan Kavčič, Pavel Gantar ...

Nazadnje omenimo še tiste, ki so po merilih sodobnih medijev najvidnejši: politike in športnike. Med slednjimi, ki jih med Žirovci ni malo, vsaj po talentih ne, smo upoštevali samo tiste, ki so svoje športne darove udeležili v olimpijskih športih, na olimpijskih igrah in svetovnih ali evropskih prvenstvih. Med politiki, ki so se povzdignili nad amatersko politikantstvo, omejeno na gostilniška in druga zakotja, pa samo tiste, ki so se potrdili na nacionalni ravni, kot poslanci, strankarski prvaki, visoki funkcionarji in ministri. Sicer pa bi morali k njim prišteti še vse župane, ki jih v zadnjih stoletjih ni bilo malo in so bili nekateri od njih za razvoj občine tudi izjemno zaslužni. Žirovski župani bi si vsekakor zaslužili poseben popis.

Sicer pa je glavno delo. V to pisanje so tako rekoč sami po sebi vstopili vsi, ki se lahko izkažejo s svojimi deli, z opusom. V slednjega seveda, gledano z našega vidika, ne more soditi tisto, kar nekdo naredi samo zase, za dobro sebe in svoje družine, novo hišo, dober avto pred njo, gospodarska poslopja, vikend in kar je še takih reči, za potrebo in za luksuz. Šteje tisto, kar je kdo storil za druge, na očeh javnosti, izpostavljen kritiki in obrekovanju. In je obstalo, slednjemu navkljub. To merilo je več kot jasno, tako v krščanskem kot v komunističnem oziru in z njim za zdaj sklepam svoja pojasnila in svoj zagovor.

Seznami, viri in kazala

Seznam biografiranih oseb, po abecedi: *Venceslav Ambrožič, Worlicus Assarch de Syroch, Ivan Belec, Karel Bernik, Anton Beovič, Leopold Božič, Florijan Božnar, Ivan Cankar, Alojz Demšar, Ernest Demšar, Franci Demšar, Viktorijan Demšar, Matevž Dežela, Marijan Dolenc, Alojz Filipič, Josip Gabrovšek, Anton Gantar st., Anton Gantar ml., Pavel Gantar, Oto Giacomelli, Ivan Gluhodedov, Lojze Gostiša, Vinko Govekar, Polde Hladnik, Spomenka Hribar, Dušan Jan, Janez Jan, Rado Jan, Jernej Jereb, Anton Jobst, Ivan Kavčič, Jakob Kavčič, Janez Kavčič, Jakob Kokalj, Darina Konc, Anton Kopač, Franc Kopač, Franjo Kopač, Jernej Kopač, Martin Kopač, Milan Kopač, Vlasto Kopač, Stane Kosmač, Tomaž Košir, Frančišek Krek, Zdravko Krvina, Anton Kržišnik, Pavel Kržišnik, Tomaž Kržišnik, Jernej Lenček, Josip Logar, Marjan Maček, Janez Majnik, Janko Majnik, Josip Mazi, Jakob Mencinger, Milena Miklavčič, Andrej Mlakar, Jelka Mlakar, Tone Mlakar, Anton Mlinar, Branko Mlinar, Franci Mlinar, Ivan Mlinar, Zdravko Mlinar, Frančiška Mravlje, Jakob Mravlje, Ignac Naglič, Martin Naglič, Miha Naglič, Milan Naglič, Miran Naglič, Peter Naglič, Vinko Naglič, Homo sapiens neanderthalensis, Nikolaj iz Loke, Anton Oblak, Janez Oblak, Jože Oblak, Vinko Oblak, Ivan Pečnik, Leopoldina Pelhan, Pavel Perko, Jože Peternelj, Konrad Peternelj, Valentin Pivk, Nejko Podobnik, Mihael Ignacij Pogačnik, Alojz Poljanšek, Rado Poljanšek, Slobodan Poljanšek, Valentin Poljanšek, Dušan Premrl, Anton Primožič, Jože Primožič, Dinko Puc, Gregor Puc, Janez Puc, Petra Rampre, Luka Rant, Branko Reisp, Izidor Rejc, Fran Schmidt, Ivan Sedej, Janez Sedej, Maksim Sedej, Pavle Sedej, Jernej Seljak, Jernej Seljak, Milan Seljak, Roman Seljak, Simon Seljak, Janko Smole, Marija Stanonik, Tončka Stanonik, Bojan Starman, Franc Starman, Gregor Strelec, Emil Strlič, Jože Stržaj, Leopold Suhodolčan, Janez Šilar, Valentin Šubic, Franc Temelj, Uroš Vehar, Josip Vidmar, Alfonz Zajec, Anton Žakelj – Rodoljub Ledinski, Anton Žakelj, Janez Žakelj, Mihaela Žakelj, Pavel Žakelj, Stanko Žakelj, Viktor Žakelj, Vinko Žakelj, Vladimir Žakelj, Karol Žerovic.*

* * *

Seznam biografiranih oseb, po vrstnem redu omembe: *Jernej Jereb, Homo sapiens neanderthalensis, Jakob Mravlje, Frančiška Mravlje, Spomenka Hribar, Dinko Puc, Milan Seljak, Jernej Seljak, Jakob Kavčič, Ivan Mlinar, Ignac Naglič, Peter Naglič, Miran Naglič, Polde Hladnik, Jakob Mencinger, Fran Schmidt, Josip Gabrovšek, Leopold Božič, Leopoldina Pelhan, Andrej Mlakar, Martin Naglič, Gregor Puc, Janez Puc, Anton Žakelj – Rodoljub Ledinski, Matevž Dežela, Josip Mazi, Marijan Dolenc, Ivan Kavčič, Janez Majnik, Jernej Lenček, Nikolaj iz Loke, Gregor Strelec, Worlicus Assarch de Syroch, Mihael Ignacij Pogačnik, Luka Rant, Karol Žerovic, Ivan Belec, Frančišek Krek, Josip Vidmar, Pavel Perko, Josip Logar, Ivan Pečnik, Marjan Maček, Branko Reisp, Jože Oblak, Tomaž Kržišnik, Anton Beovič, Jože Stržaj, Janez Šilar, Franc Starman, Pavel Kržišnik, Florijan Božnar, Anton Jobst, Anton Mlinar, Karel Bernik, Rado Poljanšek, Ernest Demšar, Anton Primožič, Leopold Suhodolčan, Janko Smole, Anton Kržišnik, Darina Konc, Petra Rampre, Lojze Gostiša, Jelka Mlakar, Viktorijan Demšar, Valentin Šubic, Konrad Peternelj, Franjo Kopač, Vlasto Kopač, Anton Gantar st., Anton*

Gantar ml., Zdravko Krvina, Tončka Stanonik, Vinko Oblak, Janez Žakelj, Pavel Žakelj, Vinko Žakelj, Tone Mlakar, Jože Primožič, Uroš Vehar, Vinko Govekar, Alojz Filipič, Izidor Rejc, Martin Kopač, Tomaž Košir, Bojan Starman, Franci Mlinar, Jakob Kokalj, Emil Strlič, Milan Kopač, Venceslav Ambrožič, Janez Oblak, Anton Kopač, Jernej Kopač, Ivan Gluhododov, Vinko Naglič, Roman Seljak, Zdravko Mlinar, Branko Mlinar, Nejko Podobnik, Milena Miklavčič, Anton Oblak, Stane Kosmač, Rado Jan, Janez Jan, Dušan Jan, Vladimir Žakelj, Stanko Žakelj, Anton Žakelj, Mihaela Žakelj, Janko Majnik, Oto Giacomelli, Dušan Premrl, Franc Kopač, Franc Temelj, Viktor Žakelj, Jože Peternelj, Valentin Pivk, Valentin Poljanšek, Maksim Sedej, Janez Sedej, Pavle Sedej, Ivan Sedej, Simon Seljak, Alfonz Zajec, Pavel Gantar, Alojz Demšar, Franci Demšar, Janez Kavčič, Marija Stanonik, Milan Naglič, Ivan Cankar, Alojz Poljanšek, Slobodan Poljanšek, Jernej Seljak, Miha Naglič.
Skupaj: 137, 127 moških in 10 žensk.

Glavni viri in kratice

I. Tiski

Enciklopedija Slovenije (ES), doslej 12 zvezkov, Ljubljana 1987–.

Slovenski biografski leksikon (SBL), Ljubljana, 15 zvezkov v 4 knjigah, Osebno kazalo, Ljubljana 1925–91.

Primorski slovenski biografski leksikon (PSBL), 20 snopičev, Gorica 1974–94.

Loški razgledi (LR), doslej 44 zvezkov, Škofja Loka 1954–.

Žirovski občasnik (ŽO), doslej 19 zvezkov, Žiri 1980–.

II. Rokopisi

Matične knjige župnije Žiri; hranijo jih Nadškofijski arhiv Ljubljana, Arhiv Slovenije v Ljubljani in Upravna enota v Škofji Loki.

Šolske kronike; hrani jih Osnovna šola Žiri.

Župnijska kronika; hrani jo Župnijski urad Žiri.

III. Ustni viri in konzultanti: nekateri od biografranih osebno ter njihovi sorodniki in znanci, še največ pa Alfonz Zajec in Tončka Stanonik.

Pisec te publikacije je MIHA NAGLIČ, kulturni delavec, urednik in publicist. Rodil se je 24. aprila 1952 v Stari vasi, pri Nežki. Del otroštva je preživel tu, večji del Na Jezerih. Po osnovni šoli v Žireh je bil dijak Gimnazije Poljane v Ljubljani in po maturi je študiral filozofijo in sociologijo na Filozofski fakulteti. Diplomiral je 1978 pri dr. Božidarju Debenjaku z nalogo Pojem napredka pri Heglu in v marksizmu. Podiplomsko se je izpopolnjeval v Parizu kot štipendist francoske vlade v šolskih letih 1983/84 in 1984/85 na oddelku za vzhodno- in srednjeevropske študije osme od trinajstih pariških univerz (Université de Paris VIII, St. Denis). Kulturno se je v Žireh začel uveljavljati 1977, od 1981 do 1990 je delal v krajevni skupnosti kot poklicni animator kulture. Od spomladi 1990 je v svobodnem poklicu kot samostojni kulturni delavec in publicist. Jeseni 1980 je s skupino somišljenikov ustanovil revijo in zbornik Žirovski občasnik, postal glavni in odgovorni urednik in doslej uredil 28 števil in 20 zvezkih. Uredil je tudi več izrednih publikacij, med njimi tri knjige v Knjižnici ŽO in zbornik Pol stoletja Alpine (1997). Kulturnih prireditev (proslav, koncertov, gledaliških predstav, razstav, literarnih večerov, predavanj, prizadevanj za varstvo naravne in kulturne dediščine ...), ki jih je pripravil ali pri njih sodeloval, je gotovo nekaj sto, vseh objavljenih člankov pa več kot sedemsto. Objavlja največ na Odprtih straneh Gorenjskega glasa (od 1988) in v Sobotni prilogi Dela (od 1994), sodeloval je v dnevniku Republika (1992–93), občasno v almanahu Gorenjska, v Razgledih, Loških razgledih, Idrijskih razgledih ... Od 1995 je predsednik Muzejskega društva Žiri. Živi v Žirovnici, južno od Žirov.

Osebno kazalo

- Ambrožič Venceslav* 102
Assarch de Syroch Worlicus 46
Belec Ivan 50
Bernik Karel 72
Beovič Anton 62
Božič Leopold 30
Božnar Florijan 68
Cankar Ivan 142
Demšar Alojz 136
Demšar Ernest 72
Demšar Franci 136
Demšar Viktorijan 82
Dežela Matevž 38
Dolenc Marjan 40
Filipič Alojz 94
Gabrovšek Josip 30
Gantar Anton st. 86
Gantar Anton ml. 86
Gantar Pavel 136
Giacomelli Oto 122
Gluhodedov Ivan 106
Gostiša Lojze 80
Govekar Vinko 94
Hladnik Polde 26
Homo sapiens neanderthalensis 10
Hribar Spomenka 14
Jan Dušan 116
Jan Janez 116
Jan Rado 114
Jereb Jernej 8
Jobst Anton 70
Kavčič Ivan 42
Kavčič Jakob 20
Kavčič Janez 138
Kokalj Jakob 100
Konc Darina 78
Kopač Anton 106
Kopač Franc 122
Kopač Franjo 84
Kopač Jernej 106
Kopač Martin 96
Kopač Milan 102
Kopač Vlasto 86
Kosmač Stane 114
Košir Tomaž 98
Krek Frančišek 50
Krvina Zdravko 88
Kržišnik Anton 76
Kržišnik Pavel 68
Kržišnik Tomaž 60
Lenček Jernej 44
Logar Josip 54
Maček Marjan 56
Majnik Janez 42
Majnik Janko 120
Mazi Josip 40
Mencinger Jakob 28
Miklavčič Milena 112
Mlakar Andrej 32
Mlakar Jelka 82
Mlakar Tone 90
Mlinar Anton 70
Mlinar Branko 110
Mlinar Franci 98
Mlinar Ivan 22
Mlinar Zdravko 110
Mravlje Frančiška 12
Mravlje Jakob 12
Naglič Ignac 24
Naglič Martin 34
Naglič Miha 156
Naglič Milan 140
Naglič Miran 26
Naglič Peter 24
Naglič Vinko 108
Nikolaj iz Loke 46
Oblak Anton 114
Oblak Janez 104
Oblak Jože 58
Oblak Vinko 90
Pečnik Ivan 56
Pelhan Leopoldina 32

Perko Pavel 52
Peternelj Jože 126
Peternelj Konrad 84
Pivk Valentin 126
Podobnik Neško 112
Pogačnik Mihael 48
Poljanšek Alojz 142
Poljanšek Rado 72
Poljanšek Slobodan 144
Poljanšek Valentin 128
Premrl Dušan 122
Primožič Anton 74
Primožič Jože 94
Puc Dinko 16
Puc Gregor 36
Puc Janez 36
Rampre Petra 80
Rant Luka 48
Reisp Branko 58
Rejc Izidor 96
Schmidt Fran 28
Sedej Ivan 132
Sedej Janez 130
Sedej Maksim 128
Sedej Pavle 132
Seljak Jernej 20
Seljak Jernej 144
Seljak Milan 18
Seljak Roman 108
Seljak Simon 134
Smole Janko 76
Stanonik Marija 140
Stanonik Tončka 88
Starman Bojan 98
Starman Franc 66
Strelec Gregor 46
Strlič Emil 100
Stržaj Jože 62
Suhodolčan Leopold 74
Šilar Janez 64
Šubic Valentin 82
Temelj Franc 124
Vehar Uroš 94
Vidmar Josip 52
Zajec Alfonz 134
Žakelj – Rodoljub Ledinski Anton 38
Žakelj Anton 118
Žakelj Janez 90
Žakelj Mihaela 120
Žakelj Pavel 90
Žakelj Stanko 118
Žakelj Viktor 124
Žakelj Vinko 90
Žakelj Vladimir 118
Žerovic Karol 48

ŽIROVSKI OBČASNIK (1980–)

Zbornik za vsa vprašanja na Žirovskem, letnik XIX (1998),
20. zvezek, številka 28

Ustanovitelja in izdajatelja

DPD Svoboda Žiri (Literarna sekcija) in Muzejsko društvo Žiri

Zbornik izhaja občasno, najmanj enkrat letno, ob stalni
denarni podpori Občine Žiri in nekaterih podjetij

Glavni pokrovitelj

Občina Žiri, Alpina d.d., Etiketa d.d., Kladivar d.d., vse v Žireh

Predsednik uredniškega sveta

akademik dr. Zdravko Mlinar

Uredniški odbor

Tone Eniko, Franc Kopač, Stane Kosmač, Miha Naglič, Nace
Naglič, Tončka Stanonik, Franc Temelj

Glavni in odgovorni urednik

Miha Naglič

Oblikovalec

Stane Kosmač

Lektorica

Tončka Stanonik

Stalni sodelavci – uredniški svet

Franci Alič, Ivan Cankar, dr. Pavel Gantar, dr. Spomenka
Hribar, Rado Jan, Rado Jurca, Igor Kavčič, Vlasto Kopač,
Tomaž Kržišnik, Janko Majnik, Marijan Masterl, Milena
Miklavčič, dr. Anton Mlinar, mag. Branko Mlinar, dr. Zdravko
Mlinar, Janko Mrovlje, Peter Naglič, Matevž Pečelin, Janez
Pelko, Jože Peternelj, Tadeja Primožič, Izidor Rejc, Ivan
Reven, Vlastja Simončič, dr. Marija Stanonik, Alfonz Zajec,
Anton Žakelj, mag. Viktor Žakelj

Naslov uredništva

Žirovski občasnik
SI - 4226 Žiri, p.p. 34
E-mail: olga.v@siol.net

Žiro račun in naslov pooblaščenega izdajatelja in založnika

Pegaz international d.o.o.
Breg 8, 1000 Ljubljana
50101-603-47735
s pripisom: za ŽO

Cena te številke

2000 SIT

Naklada

500 izvodov

Priprava za tisk

Pegaz International d.o.o., Ljubljana

Tisk

Tiskarna Nagode, Blatna Brezovica

Po mnenju Ministrstva za informiranje RS št. 23/343-92 z dne
16. 6. 1992 šteje Žirovski občasnik med proizvode, za katere se
plačuje davek od prometa proizvodov po stopnji 5 %.

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji sami. Rokopisov ne
vračamo. Redakcija te številke sklenjena novembra 1998.

ISSN 0351-5966

mobitel

SLOVENSKI OPERATER NTM & GSM

Kranj ČB 293/17 (1998)

D. ZGODOVINA

revije

ŽIROVSKI OBČASNIK 1998

008(497.12)

191000818,28

COBISS ◉

